SBORNÍK
NÁRODNÍHO MUZEA V PRAZE

ŘADA A – HISTORIE

ACTA
MUSEI NATIONALIS PRAGAE

SERIES A – HISTORIA

63 · 2009 · 4

LUBOMÍR SRŠEŇ:

PŘÍSPĚVKY
K POZNÁNÍ OSOBNOSTI VÁCLAVA HANKY
(III.)

CONTRIBUTIONS
TO KNOWLEDGE ABOUT VÁCLAV HANKA´S PERSONALITY
(III.)

BEITRÄGE
ZUM ERKENNEN DER PERSÖNLICHKEIT DES VÁCLAV HANKA
(III.)

5. Václav Hanka a Wenceslaus Hankonides

„... jestliže se člověk neproslaví
sám, jméno druhého ho neproslaví.“

Václav Hanka, 13. 11. 1839

5. 1. Záhadný obrázek

Ve sbírkách oddělení starších českých dějin Národního muzea se nachází miniaturní portrét, evidovaný pod inventárním číslem H2-3928, který stojí z několika důvodů za pozornost. V souvislosti s bádáním o Václavu Hankovi přitahuje pozornost zejména to, že vyobrazeným pětatřicetiletým mužem, portrétovaným roku 1570, je podle nápisu jakýsi Václav Hanků ze Želetavy. Obrázek je malován kvašem na volném obdélném listu pergamenu o rozměrech 122 x 87 mm, vystřiženém ze starého českého zpěvníku. Je to zřejmé při pohledu na rubovou stranu, kde lze vidět krátké úseky dvou notových řádků o 5 linkách, provedených červenou barvou, s černými kosočtverečky několika not (tzv. české rhombiky). Z textu písně napsaného černě pod notovými řádky gotickými minuskulemi jsou na výstřižku jen malé části: nahoře *„u pána dobréh*[...]*“* a dole *„ce dawnú sláwu* [...]*“*. Výstřižek je prazvláštně adjustován. Pergamenový list je volně vložen do dřevěného zlaceného rámečku z plochých, jednoduše profilovaných lišt, zdobeného v rozích čtverečky s vyřezávanými stylizovanými květy. Rámeček o rozměrech 153 x 122 mm má charakteristické klasicistní rysy a byl zhotoven někdy na konci 18. století. Pergamen není zasklený a kvůli nedostatku místa nemá ani paspartu, která by vytvořila potřebnou optickou césuru mezi malbou a rámečkem. Namalovaný oválný medailon s portrétem je tak po stranách a nahoře zčásti zakryt lištami. Vystřižený pergamen je vzadu přidržován v rámečku jiným, o trochu větším listem vystřiženého pergamenu, který byl svým horním okrajem přilepen k horní liště a po stranách přichycen k bočním lištám proužky papíru. V tomto případě jde o výstřižek z jiného, staršího rukopisu. Ze zachovaných fragmentů latinského textu, psaného po obou stranách ve dvou sloupcích gotickým písmem, lze soudit, že jde nejspíše o výstřižek z bible, patrně z knihy

91. Upravená miniatura „Václava Hanků ze Želetavy“, 1570
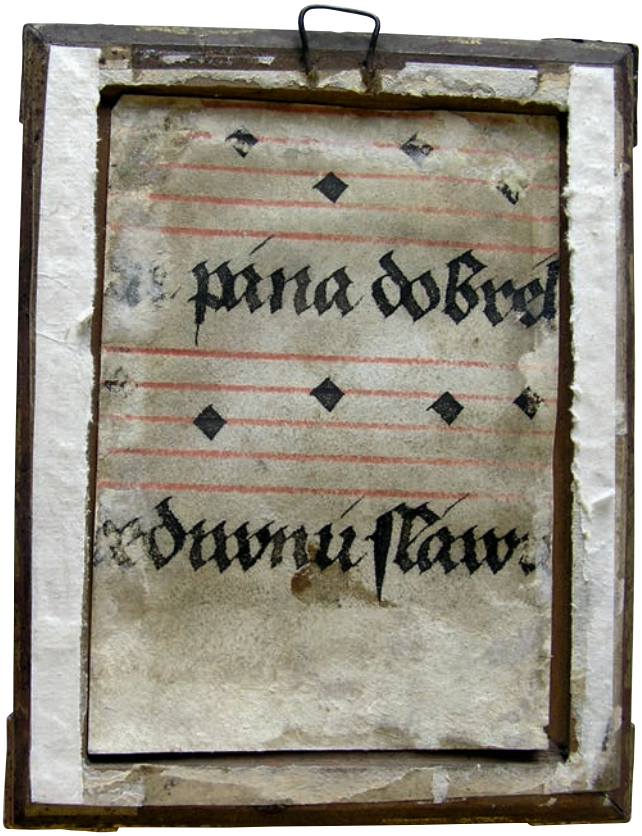
92. Rubová strana miniatury

93. Výstřižek z latinského rukopisu, kryjící rubovou stranu miniatury

Jeremiášovy.[223] Obrázek má drátěné ouško, takže byl určen k zavěšení na stěnu. Celek je výsledkem diletantských úprav a působí podivně a nesourodě.

Stopy evidentních amatérských zásahů jsou jasně patrné i na vlastní malbě. Ta představuje frontální polopostavu zavalitého muže středního věku, s hlavou nasazenou na krátkém krku, natočenou do tříčtvrtečního profilu doprava, s pohledem upřeným týmž směrem. Mužova výrazně kulovitá hlava s velkým skobovitým nosem a modrýma očima, posazenýma daleko od sebe, má hnědé vlasy na krátko ostříhané. Jeho pěstěný hnědý plnovous je na tvářích zkrácený, ale pod nosem tvoří velký splývavý knír a na bradě dva dlouhé, zašpičatělé cípy. Odpovídá to pozdně renesanční mužské módě, šířené k nám ze Španělska od 60. let 16. století. Oděv tvoří šedofialová kazajka s nabíraným bílým okružím a vrchní černá šuba, podšitá světle šedou, místy narezlou kožešinou, s širokým ležatým límcem a s ozdobnými kožešinovými pásky na rukávech. Není zapnutá, takže vpředu lze vidět mužovu pravou ruku přitisknutou ve výši pasu na břiše, držící zavřenou knihu s červenými deskami. Polopostava je zasazena do oválného medailonu se sytě zeleným pozadím, lemovaného tenkou černou linkou a širší šedobílou páskou. Zbývající okraje obdélného výstřižku kolem medailonu jsou pokryty šedou barvou. Miniatura nemá autorskou signaturu, ale na zeleném pozadí, vlevo vedle pravého ramene portrétovaného, je datována *„1570“*. Letopočet je napsán horizontálně, tenkým štětcem černou barvou, a místy je druhotně obtažen šedou barvou. Na druhé straně, vpravo od mužovy hlavy a nad jeho levým ramenem, jsou na zeleném pozadí dva souběžné řádky nápisu, provedené kapitálkami v mírném oblouku šikmo dolů. Na vnějším řádku stojí *„WENC: HANKONIDES: DE ZELETAWY:“* a pod ním, na vnitřním řádku, *„ÆTATIS SVÆ 35 –“* (pomlčkou zde nahrazujeme jednoduchý ornament v podobě rozviliny na konci nápisu). Písmena prvního řádku jsou napsána nepatrně silnějším štětcem než řádek druhý, černou barvou, a jsou stínována šedou barvou. Druhý řádek je psán tenčím štětcem, ale má trochu vyšší a mohutnější písmo, druhotně obtažené šedou barvou. O druhotných zásazích do malby svědčí na první pohled spodní partie mužské polopostavy, kde je malba kožešinové šuby za zřetelnou obloukovou linií výrazně vybledlá.

5. 2. Výsledky průzkumu

Aby bylo možno exaktně potvrdit a doložit podezření o někdejším manipulování s obrázkem, zjevném už při běžné prohlídce, provedl jsem v roce 1994 detailní průzkum při kvalitním umělém světle, za pomoci silných lup a mikroskopu. Průzkum prokázal, že nynější medailon, ohraničující černou linkou oválnou obrazovou plochu, vysoký 105 mm a široký 85 mm, vznikl druhotnou přemalbou. Ta překrývá původní, menší medailon, který byl téměř kruhový, jen po stranách mírně zploštělý. Vysoký byl asi 77 mm, široký asi 72 mm a měl rámeček s pozdně renesančním zavíjeným ornamentem (rollwerkem). V místech, kde je

[223] Za konzultaci z 20. 5. 1994 vděčím PhDr. Pavlu Brodskému.

94. Miniatura bez rámečku

95. Původní a nový nápis na miniatuře

druhotná malba v mikroskopických šupinkách oprýskaná, lze vidět, že původní ornamentální rámeček byl malován rumělkovou barvou.[224] Při druhotném malířském zásahu, provedeném kvašovými barvami, byly šedě natřeny plochy obklopující nový medailon. Poprsí portrétovaného muže bylo prodlouženo na polopostavu. Aby malíř barevně propojil svůj doplněk s originálem, zasahoval světle šedou barvou, jíž dole nastavil kožešinu šuby, i do originální malby kožešiny v původním medailonu. Černá barva, jíž dole prodloužil látku šuby, časem vybledla a zešedla, takže se nyní od originálu výrazně odlišuje. Malíř také domaloval dolní okraj mužovy pravé ruky. Lem rukávu u zápěstí přizdobil čtyřmi černými linkami a dvě obdobné černé linky doplnil na svislý lem kazajky, aby i tímto detailem sjednotil přímalbu s originálem. Nejzávažnější manipulace se malíř dopustil tím, že „obohatil" původní nápisy. Při prohlídce pergamenu v průsvitu je markantní, že někdejší rámeček i s původním pozadím portrétu jsou překryty novou zelenou barvou nynějšího pozadí. Původní barva pozadí byla rovněž zelená, jen trochu světlejší, ne tak hustá a nebyla tolik krycí. Vidět ji lze v těsné blízkosti hlavy portrétovaného a pod nápisy označujícími letopočet vzniku portrétu a věk portrétovaného. Tam totiž nová zelená přemalba nezasáhla, jak lze přesvědčivě zjistit při průsvitu pergamenu. Nápisy *„1570"* a *„ÆTATIS SVÆ 35 –"* jsou tedy nepochybně autentické. Je to zřejmé i z toho, že jejich barva není krakelovaná a neodpadává jako v případě přemalby. Navíc nejsou pod těmito nápisy patrné žádné další barevné vrstvy. Na nově namalované zvětšené zelené pozadí, na místo, kde byl původně rumělkový rámeček, doplnil malíř nad údaj o věku nový řádek, obsahující fiktivní jméno portrétovaného: *„WENC: HANKONIDES: DE ZELETAWY:"*. Dopsal ho štětcem trochu drobnějším a méně elegantním písmem, stejnou černou barvou, jakou použil na linky zdobící mužovu kazajku. Aby všechny tři nápisy opticky sjednotil, přetáhl je ještě jiným druhem černé barvy, kterou použil na domalování šuby. Stejně jako na šubě, i na přetažených textech tato barva časem ztratila svou někdejší sytost a zešedla. Nový nápis zasahuje spodním okrajem své střední partie už do míst, kde bylo původní zelené pozadí originálního medailonu. Pod mikroskopem bylo možno spatřit v místě narušené dolní hasty písmene E ve slově HANKONIDES starší zelenou barvu. Průzkum v průsvitu dokázal, že hlava portrétovaného, včetně vlasů a vousů, ani jeho poprsí (až na zmíněné zásahy bělobou na kožešině) nebyly přemalbou naštěstí nijak dotčeny.

V červnu 1994 byly výsledky pozorování potvrzeny průzkumem restaurátora Milana Kadavého, akad. mal. Ten mj. pořídil velmi názorný a průkazný snímek obrázku v průsvitu. V lednu a únoru 1995 prozkoumal obrázek s pomocí

[224] Původní rumělku lze vidět při pravém okraji obrázku, v polovině výšky, pod horní hastou písmene E ve slově HANKONIDES a pod písmeny ZEL ve slově ZELETAWY.

96. Fotografie při průsvitu

97. Detail průsvitu s původním nápisem

moderních přístrojů restaurátor Tomáš Berger, akad. mal., člen české nadace Hieronymus.[225] Výsledky potvrdily závěry předchozího průzkumu a přinesly některé nové poznatky. Díky novátorskému použití mamografu, který je citlivější než běžný rentgen, bylo možno pořídit poměrně dobrý snímek zachycující jasnější podobu původního rollwerkového rámečku. Snímek pořízený při ultrafialové fluorescenci prokázal zřetelně přemalby šatu a přinesl i dva nové doplňující poznatky. Především je patrné, že muž původně držel svitek, a ne knihu, a dále se ukázalo, že levý horní rohu obrázku skrývá motiv listnatých snítek. Snad chtěl autor přemalby původně vyplnit cvikly kolem nového medailonu vegetabilními ornamenty, ale pak od toho upustil a natřel cvikly šedě. Průzkum prokázal, že se na originálním portrétu nikde nenacházelo jméno portrétovaného. Nelze však zcela vyloučit, že se nějaký monogram, popř. erb mohl nalézat na štítku malé kartuše, jež je pod poprsím zabudována do rollwerkového rámečku. Natolik dokonalé snímky nejsou. Restaurátor došel k závěru, že původní malba byla provedena temperou a kvašová přemalba se od ní liší jak chemickým složením, tak kupodivu hrubší granulací pigmentů. To je dost neobvyklé, neboť v průběhu doby se kvalita a jemnost malířských pigmentů zvyšovala, takže např. malbu 19. století lze rozeznat od malby barokní mj. i díky rozdílu ve struktuře barev. Bez pozitivního výsledku zůstal bohužel i pokus o prokázání domněnky, že přemalba je až z 19. století. Důkazem bývá mj. výskyt zinkové běloby, která začala vytlačovat smrtelně jedovatou bělobu olovnatou, odpradávna užívanou, až v 1. polovině 19. století.[226] Nedestruktivní měření spektrometrem provedené na několika místech prokázalo, že původní bílá barva i běloba užitá při přemalbě mají stejné složení, charakteristické pro bělobu

98. Snímek mamografem

[225] Akad. malíři Tomáši Bergerovi, Ing. Miroslavě Novotné, CSc., jež provedla průzkum spektrometrem, Janu Obrtelovi, jenž umožnil průzkum mamografem, i předsedovi nadace Hieronymus Bohumilu Vurmovi patří dík za ochotnou pomoc, poskytnutou zdarma. Technologická zpráva o průzkumu, vypracovaná T. Bergerem 20. 2. 1995, je uložena mezi restaurátorskými zprávami v OSČD NM.

[226] Běžně se uvádí, že zinková běloba se začala používat až po zavedení její průmyslové výroby po r. 1840, ale jak dokázala akad. malířka Olga Trmalová, užívala se při drobných pracích, např. při malbě miniatur, už kolem r. 1825 (SRŠEŇ – TRMALOVÁ 2005, s. 26).

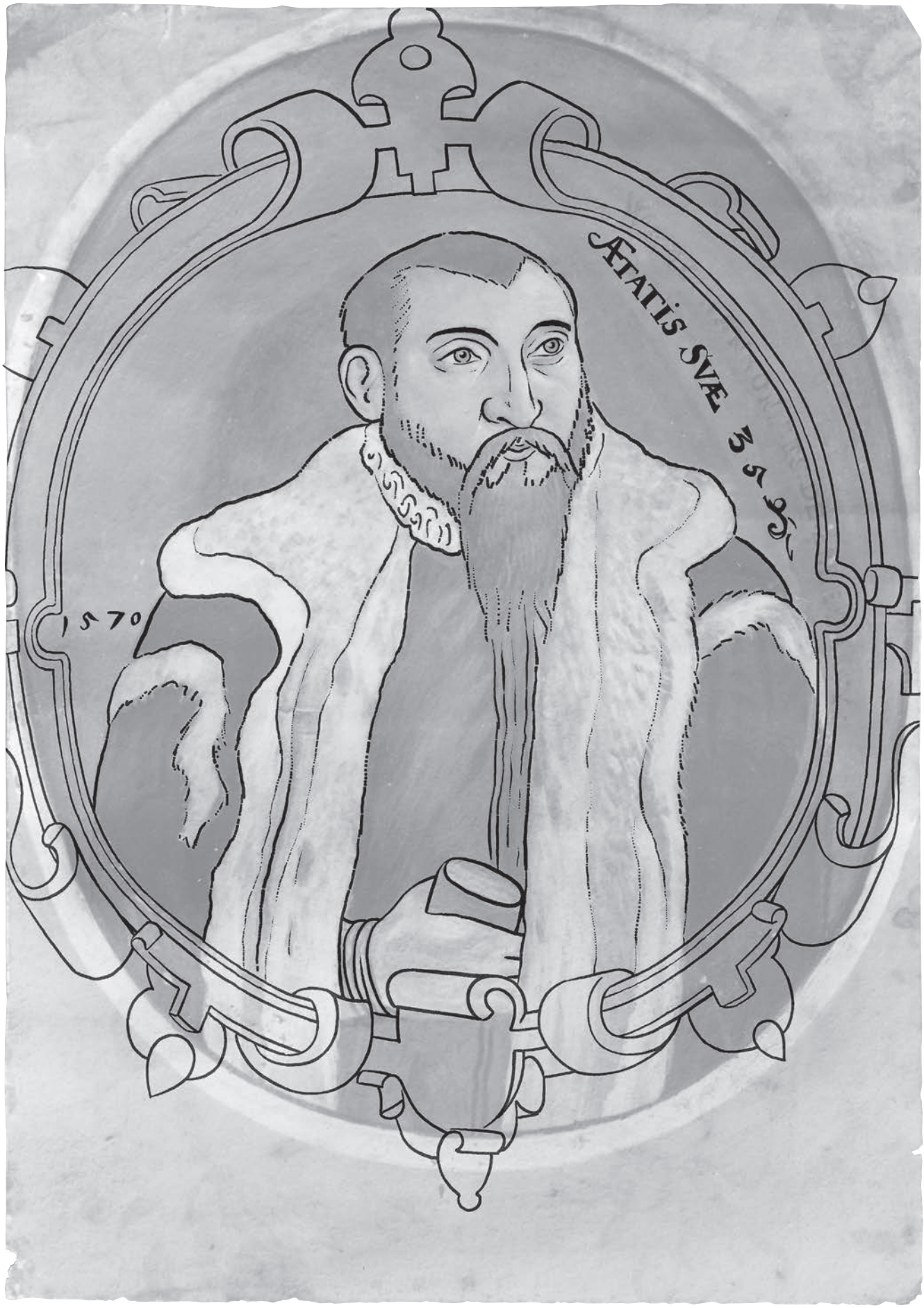

99. Rekonstrukce původní podoby miniatury

olovnatou. Ta se používala i po celé 19. století (neboť lépe kryje než běloba zinková), takže nám toto zjištění při datování přemalby nijak nepomohlo.

5. 3. Charakter původního portrétu

Zmíněné průzkumy umožnily udělat si jasnější představu o tom, jak původní podobizna vypadala. Představa ovšem nemůže být naprosto exaktní, neboť některé detaily, např. na rámečku, nejsou na rentgenových snímcích zřetelné – a navíc je patrné, že malovaný rámeček není kvůli ostřižení pergamenu dochován celý. Přesto jsme se pokusili původní podobu obrázku v mezích možností alespoň kresebně rekonstruovat.

Identitu pětatřicetiletého muže, portrétovaného roku 1570, neznáme. Lze pouze předpokládat, že to byl člen nějakého literátského bratrstva (sboru) při některém z kostelů v českých zemích. V Čechách bylo takových bratrstev koncem 16. století asi sto, na Moravě přibližně třicet.[227] Z podoby zlomku nelze ani poznat, zda byl vystřižen z katolického, utrakvistického či jiného zpěvníku a zda šlo o graduál (obsahující jen mešní skladby), či kancionál (zahrnující širší repertoár duchovních skladeb, zpívaných i mimo kostel). Podle drahé kožešinové šuby, do které je muž oděn, lze soudit, že to byl zámožný člověk, nejspíše měšťanského stavu. Takoví lidé také nejčastěji finančně přispívali na zhotovení nákladných rukopisných zpěvníků, a mohli za to pak být na vhodném místě rukopisu iluminátorem vyobrazeni. Svitek v jeho ruce (atribut ovšem poměrně častý) naznačuje, že šlo o intelektuála. Bez znalosti původního rukopisu, odkud byla podobizna kdysi barbarsky vyříznuta, však nemáme šanci muže identifikovat.

Přestože je obrázek nejstarší portrétní miniaturou ve sbírkách OSČD NM, rozhodli jsme se ho nerestaurovat a ponechat v nynějším stavu. Jeho historická cena totiž spočívá i v tom, že prokazatelně dokládá snahu neznámého manipulátora o vytvoření mystifikace. Podvodná snaha o umělé propojení renesanční podobizny neznámého muže s konkrétním jménem, tolik blízkým jménu Václava Hanky, vedla od počátku ke vzniku podezření, že oním anonymním manipulátorem mohl být právě Hanka. Přesvědčivější důkazy o tom však chyběly. Při publikování podobizny v katalogu miniaturních portrétů ze sbírky OSČD NM v roce 2005 jsme proto tuto hypotézu formulovali jen opatrně.[228]

5. 4. Provenience obrázku

Obrázek byl do inventáře historicko-archeologického oddělení Muzea Království českého (nyní OSČD NM) zapsán v létě 1901 bez údaje o provenienci. Vzhledem k tomu, že se v těch letech teprve s řádnou evidencí sbírek v Muzeu začínalo a zapisovaly se bez jakéhokoli chronologického pořádku předměty získávané během celé doby předchozí existence ústavu, je zápis v inventáři pouze dokladem o tom, že se obrázek dostal do sbírek už v 19. století. První tištěná zmínka svědčící o jeho existenci je až v muzejním průvodci z r. 1905.[229] Číslo „XVIII. 33“, napsané na rubu obrázku (konkrétně na pergamenu s latinským textem), označuje někdejší lokaci v expozici nové muzejní budovy na Václavském náměstí, takže také není důkazem o starší akvizici. Pokud by se nalezl doklad o tom, že se obrázek dostal do Muzea až po Hankově smrti, ztratilo by naše podezření vůči Hankovi do značné míry své oprávnění. Teprve po důkladné prohlídce registratury NM uložené v Archivu NM, trvající pět let, mohu s čistým svědomím konstatovat, že v muzejních spisech žádný doklad o akvizici tohoto obrázku není. Nutno ovšem přiznat, že i k mnohým jiným akvizicím chybí v registratuře NM jakékoliv záznamy.[230] Toto negativní zjištění nás do určité míry opravňuje se domnívat, že zfalšovaný obrázek mohl být do muzejních sbírek zařazen záměrně bez jakýchkoli písemných doprovodných zpráv, víceméně tajně či dokonce podloudně. To spíše posiluje naši domněnku, že to mohl udělat Václav Hanka, jenž měl v Muzeu ve své péči nejen knihovnu a rukopisy, ale i sbírky starožitností.

Je známo, že po zrušení literátských bratrstev Josefem II. roku 1786 bylo značné množství kancionálů z jejich původního majetku poničeno. Mnohé byly rozřezány a spotřebovány na kupecké kornouty, z některých si tehdejší sběratelé vyřezávali celostránkové iluminace, jednotlivé obrázky či zdobnější iniciály. František Petera napsal o tomto ignorantském barbarství r. 1859 varovnou zprávu, v níž se mj. pochlubil, že mnoho z takto kriticky ohrožených památek již zachránil a předal Václavu Hankovi do Muzea.[231] Do Hankových rukou se za jeho působení v Muzeu nepochybně dostalo značné množství různých pergamenových zlomků, mezi nimiž mohl být i pojednávaný fragment s podobiznou. Poškozené kusy se většinou ani nezařazovaly mezi řádné sbírky a evidovány nebyly, takže s nimi bylo možno nakládat zcela libovolně.

Pokusili jsme se zjistit, zda nebyl fragment z r. 1570 vyříznut z některého z rukopisů uložených v Knihovně NM. Bohužel bez výsledku.[232] Stejně bezúspěšné bylo i dosavadní pátrání v hudebních rukopisech uložených v jiných českých sbírkách.[233]

5. 5. Mystifikátorova inspirace

Důležitým úkolem bylo ověřit, zda se za jménem druhotně připsaným k mužské podobizně skrývá skutečný člověk, či zda jde o pouhou fikci. Latinisovanou podobu

---

[227] KOUBA 1983, s. 95.

[228] SRŠEŇ – TRMALOVÁ 2005, s. 55–56 (čís. kat. 1).

[229] PRŮVODCE MKČ 1905, s. 94 (vystaveny *„Malované podobizny českých šlechticů* [sic] *ze 16. stol., Mikuláše Dačického z Heslova z r. 1597, V. Haukonida* [sic] *z r. 1570 ...“*).

[230] V registratuře např. není žádný doklad o akvizici *„miniaturní podobizny z kancionálu českého“*, kterou daroval r. 1872 páter Václav Honejsek, kaplan u Sv. Štěpána v Praze, jak uvedla ZPRÁVA 1872, s. 340. Tato zpráva se netýká našeho obrázku, ale tří zlomků, které identifikoval v KNM a publikoval BRODSKÝ 2000, s. 318 (čís. kat. 300). Viz též SRŠEŇ – TRMALOVÁ 2005, s. 10 (obr. 2).

[231] PETERA 1859.

[232] Původní negativní zjištění dr. Pavla Brodského z února 1995 bylo potvrzeno i jeho vydaným soupisem muzejních rukopisů (BRODSKÝ 2000).

[233] Za obětavé, byť zatím bezvýsledné pátrání, podnikané od r. 1995, vděčím PhDr. Haně Vlhové. Na náš bezprizorný zlomek upozornila též PhDr. Martina Kratochvílová (KRATOCHVÍLOVÁ 2005, s. 556, 559, 564).

jména „WENC: HANKONIDES: DE ZELETAWY:“ lze převést zpět do češtiny jako „Václav Hanků ze Želetavy“. Tvar *Hankonides* znamená *Hanků* či *Hanků*, ve smyslu *Hankův syn*. Analogicky si humanističtí vzdělanci převáděli do latinské podoby např. příjmení *Janů* (*Johanides*), *Petrů* (*Petrides*), ale i *Václavů* (*Venceslaides*) či *Matoušů* (*Matthaeides*). *Zeletawu* lze bez obtíží ztotožnit se Želetavou, jedinou obcí toho jména u nás, nacházející se na jižní Moravě, mezi Dačicemi a Třebíčí. Na první pohled podivný tvar *de Zeletawy*, kombinující latinskou předložku s českým genitivem, je bohemismem, který byl v 16. století přípustný a běžný. Bylo tedy třeba zjistit, zda v 2. polovině 16. století existoval nějaký Václav Hanků s přídomkem ze Želetavy, popř. mající k moravské Želetavě vztah.

Pátrání, prováděné za obětavého přispění našich předních odborníků, bylo r. 1995 nečekaně korunováno úspěchem.[234] Hledané jméno bylo nalezeno vytištěné v knize vydané v Praze r. 1588 pod názvem *Kniha Duchownj o welikých skutcých Pána Boha wssemohúcýho* [...] *od kněze Jana Sstelcara Zěletawského z Zěletawy toho času Faráře w Městečku Mnichowicjch* [...]. Autorem této knihy, odpovídající na otázku, zda mohou čarodějové a čarodějnice přivolávat špatné počasí, byl utrakvistický kněz Jan Štelcar Želetavský ze Želetavy. Jak přišel ke svému přidruženému jménu *Želetavský ze Želetavy*, není jasné, neboť jeho vztah k Želetavě není doložen. Snad ze Želetavy pocházel, přestože se uvádí – dle našeho názoru neprávem – že se narodil asi r. 1530 v Kutné Hoře.[235] V jeho knize je vpředu (na s. A4a) pod titulkem *„Erb Kněze Jana Sstelcara Želetawského z Zěletawy“* vyobrazen znak vytištěný dřevořezem. V horní části ho doplňuje Štelcarův monogram „*K. I. S. Z Z.*“ a dole letopočet *„1588.“* Na znakovém štítu, přizdobeném přílbou a bohatými přikryvadly, je polopostava vousatého starce s pravicí spočívající na hrudi. Snad to má být řecký filozof Zóilos, známý jako kritik Homérovy Íliady a Odysseie, jmenovaný v latinské devíze natištěné pod erbem. Samotný Štelcarův znak, vytištěný z téhož dřevořezového štočku, je v knize ještě jednou, na jejím posledním listu. Tentokrát však není pod erbem latinská devíza a chybí tu i horní titulek. Na jeho místě jsou nad erbem vytištěna nad sebou dvě jména, *„Kněz Jan Sstelcar“* a *„Wácslaw Hanků“*, spojená vpravo svorkou s dvouřádkovým doplňkem *„wlastnij Streycowé / z Zěletawy.“*. Je to jediné místo v knize, kde se námi hledané jméno vyskytuje, není zmíněno ani ve Štelcarově úvodu. Existence Václava Hanků ze Želetavy v závěru 16. století je tím přesvědčivě doložena. Více o něm bohužel nevíme. Není ani jisté, zda pocházel ze Želetavy. Formulací „vlastní strejcové“ není míněna pokrevní příbuznost obou mužů. Termín „strejcovství“ označoval spřízněnost šlechtických osob prostřednictvím společného erbu.[236] Shodný predikát mohl v té době zaplatit dvěma vzdělaným humanistům jejich společný mecenáš např. za to, že mu dedikovali svá díla. Predikát ještě nepovyšoval Václava Hanků mezi šlechtu – zůstal nejspíše nadále měšťanem, i když erbovním.

100. Jméno Václava Hanků ze Želetavy u erbu Jana Štelcara, 1588

Sledujeme-li stále stopu knihovníka Václava Hanky, je nyní zřejmé, že ho k předpokládané manipulaci s vystřiženým renesančním portrétem mohlo inspirovat jméno jeho dávného jmenovce, nalezené ve Štelcarově knize. Mohl Hanka knihu znát?

Podařilo se nám zjistit, že jeden exemplář Štelcarovy knihy Hanka dokonce vlastnil. Je označen známým vlastnickým razítkem *„Z HANKOWYCH“* a je dnes uložen v Knihovně NM pod signaturou 35 E 4. Bohužel však nemá dochovaný poslední list s erbem a se jménem Václava Hanků (!). Přitom nelze Hanku podezírat z toho, že by list vytrhl (to vyplyne z dalšího líčení). V Knihovně NM jsou ještě dva exempláře Štelcarovy knihy – a oba mají poslední listy s erbem zachované. Exemplář sign. 24 G 53 můžeme pominout, neboť byl získán až v roce 1950. Druhý exemplář, jemuž chybí přední listy, má signaturu 36 E 4. Podařilo se zjistit, že byl v knihovně už před stěhováním Muzea do nové budovy na Václavském náměstí a měl původně signaturu 61 L 4. Už v roce 1864 popsal tento exemplář I. J. Hanuš.[237] V popise uvedl, které jeho listy chybí, takže lze

[234] Za pomoc vděčím zejména PhDr. Josefu Hejnicovi a PhDr. Mirjam Bohatcové.

[235] Za jeho rodiště se považuje Kutná Hora nejspíše proto, že v úvodu své knihy píše o své „vlasti“ na Horách Kutných. Mínil tím však spíše své předchozí působiště. Údaje o jeho životě a díle shrnuje KNIHOPIS 1963, s. 227–228.

[236] JUNGMANN 1838, s. 346, heslo STREYC: „[...] *strýc erbu = kdo stejného erbu s kým užívá, Wappengenosse* [...]“.

[237] HANUŠ I. J. 1864, s. 262.

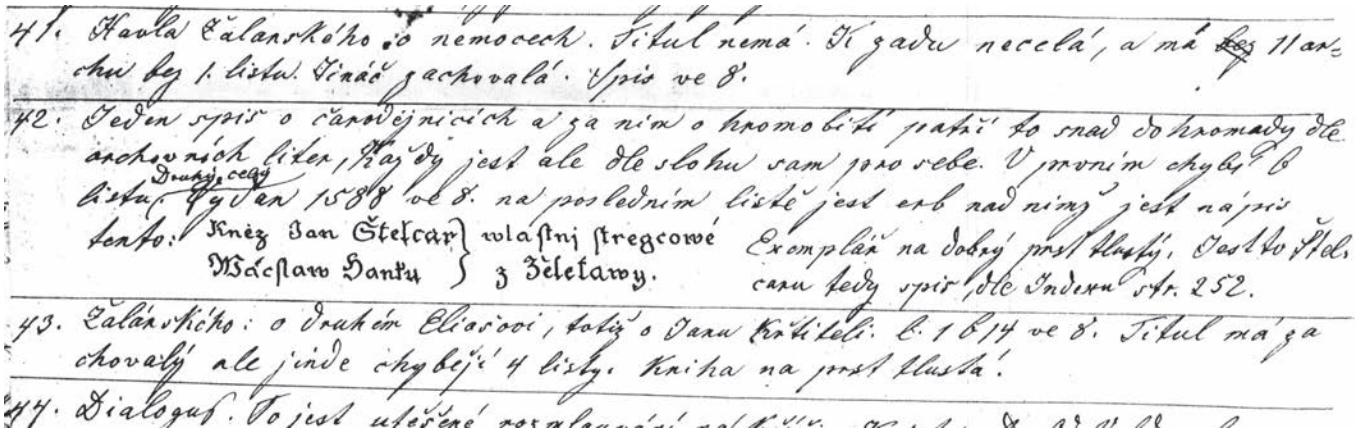

101. Nabídka Štelcarovy knihy pro muzejní knihovnu, z 22. 2. 1852

ověřit, že jde skutečně o tentýž kus. Bohužel však neuvedl, jak a kdy se kniha do muzejní knihovny dostala.

I na tuto otázku se podařilo nalézt odpověď. Podle korespondence dochované ve staré muzejní registratuře byla tato kniha zakoupena spolu s dalšími 50 knihami v dubnu 1852 od Josefa Šollína, evangelického učitele v Jarošově u Litomyšle.[238] Šollín poslal 22. 2. 1852 do Muzea podrobný vlastnoruční soupis nabízených knih, v němž je Štelcarova kniha uvedena pod položkou čís. 42. Z popisu vyplývá, že už tehdy kniha neměla první listy, včetně listu titulního. Majitel si nebyl ani zcela jist, zda kapitoly o čarodějnicích a o hromobití patří k sobě a zda jsou vůbec součástí téže knihy. Protože jediným průkazným svědectvím o autorství a datu vydání knihy je její dochovaný poslední list s erbem, pečlivě do záznamu okopíroval text jmenující oba „strejce ze Želetavy". Přepsaný text obsahující jméno Václava Hanků ze Želetavy je v soupisu natolik nápadný, že ho nelze přehlédnout. Nepřehlédl ho ani Václav Hanka, který Šollínovu nabídku vyřizoval. Ve spisu je dochován Hankův opis Šollínova nabídkového dopisu z 22. 2. 1852, jeho rukou jsou v soupisu knih zatrženy duplikáty, jež už knihovna má (Štelcarovu knihu nezatrhl), a z jeho pera pochází i dobrozdání z 1. 3. 1852, v němž Výboru muzea doporučuje koupit celý soubor včetně duplikátů za požadovanou cenu. Za Štelcarovu knihu zaplatilo muzeum 30 krejcarů, jak je patrné ze soupisu sepsaného při zakoupení celého souboru dne 22. 4. 1852.

Je tedy naprosto jisté, že se Hanka o existenci Václava Hanků ze Želetavy, doložené Štelcarovou knihou, nejpozději na přelomu února a března 1852 dozvěděl. Je pochopitelné, že ho objev dávného jmenovce musel zaujmout. A to tím více, že šlo pravděpodobně o humanistického vzdělance, který mu pravděpodobně mohl být duchovně blízký. Václav Hanků žil navíc v době, kdy v českých zemích vládla relativní stabilita, takže se při zpětném pohledu romantického vlastence 19. století jevila jako zlatým obdobím míru, tolerance a rozkvětu. Václav Hanků určitě nebyl český Němec a užíval češtinu, popř. latinu. Rytíři Václavu Hankovi, který si dal kdysi zhotovit pečetidlo s vlastním erbem a jenž byl v uctivých dopisech oslovován dle dobového zvyku jako *pan z Hanků* (*Herr v. Hanka*), muselo být také sympatické, že se jeho záhadný jmenovec pyšnil predikátem a erbem. Při tolika náhodných, ale sympatických shodách bylo pro snivce Hanku asi těžké odolat pokušení vydávat ho za svého duchovního předchůdce či dokonce zapomenutého předka. Úvahám o historických kořenech svého rodu se občas asi nevyhnul. Např. v r. 1839 napsal ruskému ministru národní osvěty hraběti Sergeji Semjonoviči Uvarovovi v dopise: *„Pochlebovali mi, že na počátku 18. století byl ve Slezsku jakýsi Hancke slavným básníkem, ale já jsem profesorovi řekl: že nejsem ze Slezska, a jestliže se člověk neproslaví sám, jméno druhého ho neproslaví."*[239] Jistěže neproslaví, ale může gloriole již proslaveného jedince ještě přidat na její oslnivosti.

Pokud měl Hanka už v roce 1852 k dispozici pergamenový výstřižek s podobiznou neznámého patricije z r. 1570, byl k hravému nápadu zkombinovat anonymní podobiznu s objeveným jménem jen krůček. Přispět k tomu mohla dokonce i jistá, samozřejmě zcela náhodná podobnost Hankovy fyziognomie s mužem na portrétu. Potom už stačilo provést jen několik malířských úprav a písařských doplňků, a podobizna Václava Hanků ze Želetavy byla na světě ...

Jak bychom měli hodnotit takovou matoucí úpravu originální památky? Z pohledu dnešního člověka je to nesporně nepřípustné a zavrženíhodné poškození cenného historického ikonografického pramene. Pokud by se někdo něčeho takového přesto v naší době dopustil, považovali bychom to asi za nepatřičný, ale konec konců vtipný nápad, za recesi, která pobaví. Odchováni legendami o Járovi Cimrmanovi, nemohli bychom brát takovou kamufláž vážně. Pohled moderního člověka počátku 21. století však nemůžeme aplikovat na seriózní myšlenkový svět českého obrozence 19. století. Zvláště osobnost Václava Hanky se takovému zlehčování vzpírá. Poznali jsme, jak se Hanka bral vážně, jak neobyčejně byl ješitný, jak mu dětinsky záleželo na všech projevech, jež uznávaly a velebily jeho zásluhy. Jeho sebeprezentace pomocí četných portrétů a záslužných medailí, jeho záliba v pamětních prstenech, vyznamenáních a diplo-

[238] ANM, RNM, sign. K/7/348 a K/7/368.
[239] FRANCEV 1902, s. XLV (dopis ze 13. 11. 1839; citát z ruštiny přeložil LS).

mech byla i jeho současníkům mnohdy směšná. To nás vede k závěru, že mystifikace s podobiznou Václava Hanků ze Želetavy byla Hankou míněna zcela vážně. Vždyť pokud by to měl být jen žertík, jistě by se jím Hanka pochlubil před přáteli a my bychom se o tom nejspíš dozvěděli. Obrázek se však do muzejních sbírek dostal zcela nenápadně a způsobem dodnes neobjasněným. Mělo to asi působit, jako by byl v muzeu už odjakživa. Miroslav Ivanov nazval cestu takové provenience *„metodou tajemného vstupu“* a považuje ji za příznačnou pro Hankovy falzátorské experimenty. Způsob zhotovení falza montáží originálních prvků s novými doplňky je Ivanovem rovněž považován za Hankovu specifiku. O opravdovosti snahy vytvořit důvěryhodný podvrh svědčí i fakt, že jméno doplněné na podobiznu nebylo vymyšlené. To umožňovalo v případě, že by někdo o pravosti obrázku zapochyboval, bránit jeho autenticitu odkazem na Štelcarovu knihu, dokládající, že Václav Hanků ze Želetavy skutečně na konci 16. století žil. Je tedy možné označit náš obrázek jako falzum? Vzhledem k tomu, že cílem každého falzátora je uvést někoho v omyl a získat tím podvodně a nezaslouženě nějaké výhody či hodnoty (peníze, moc, slávu či větší společenské uznání), lze podobiznu dehonestujícím termínem *falzum* označit. I když připustíme, že počátečním impulsem mohl být jen Hankův hravý nápad, podnícený objevem jeho pradávného jmenovce, vyvinul se nakonec ve vědomý mystifikační pokus, který měl vyvolat klamnou iluzi. Ta mohla přinejmenším přispět ke zvýšení popularity Hankova příjmení, ale snad i prestiže jeho rodu. Fakt, že Hanka byl v té době již natolik slavný, že neměl zapotřebí svou proslulost takovou drobnou mystifikací ještě zvyšovat, tak docela neobstojí. Sestavený přehled jeho podobizen dokazuje dostatečně výmluvně, že ho šíření vlastní slávy nepřestalo bavit ani v stařeckém věku. Nezdá se nám ani podstatné, že podvržený obrázek nebyl za Hankova života „objeven“, takže vlastně roli, kterou mu přisuzujeme, nikdy nesehrál. Jednak je jisté, že Hanka této hříčce nemohl přikládat žádnou větší důležitost, jednak ho mohla bavit představa, že obrázek sehraje svou drobnou roli někdy v budoucnu, dávno po jeho smrti, až ho někdo v muzejních sbírkách náhodně najde.

Velmi zajímavým a cenným zjištěním je, že kvalita tohoto záměrného falza není přes zjevné úsilí jeho tvůrce o maximální přesvědčivost nijak vysoká. Vždyť pro nás nebylo příliš obtížné za pomoci celkem běžných prostředků nápadné přemalby a doplněný text odhalit. Nově odhalené falzum můžeme tedy charakterizovat s trochou nadsázky jako „autentickou památku s přidanou hodnotou“. V tomto „vylepšení“ historické hodnoty nacházíme určitou paralelu k Hankovu „zušlechtění“ středověkého rukopisu Latinsko-německo-českého slovníku z KNM (sign. II F 4),[240] popř. k některým známějším, nepříliš dokonalým podvrhům Hankovi připisovaným, jako jsou např. Milostná píseň krále Václava, glosy v Mater verborum či Libušino proroctví. Rozhodně však nelze podvrženou miniaturní podobiznu Václava Hanků ze Želetavy porovnávat např. s nesrovnatelně autentičtěji působícím Rukopisem královédvorským.

5. 6. Autorství

Odhalením této mystifikace a rekonstrukcí jejího vzniku jsme své prvotní intuitivní podezření na Václava Hanku jako možného iniciátora podvodu proměnili v podezření velmi silné, jež už má velmi blízko k usvědčení. Zdá se nám dokonce téměř jisté, že Hanka sám tuto konkrétní drobnou mystifikaci vymyslel. Můžeme však tvrdit s jistotou, že ji také vlastníma rukama realizoval?

Je to podobná situace jako v případech některých dalších zjevných falz či podezřelých rukopisů, spojovaných s Hankovou osobou. Např. Pavel Brodský se pokusil doložit (viz pozn. 240), že Hanka někdy po r. 1846 osobně vlepil do již zmíněného rukopisu Slovníku sign. II F 4 v KNM výstřižek pergamenu s malovanou figurální iniciálou „A“ (jež je okopírovaná z jiného muzejního rukopisu). Na rubu vlepeného výstřižku je nepochybně Hankovou rukou rekonstruovaný kus nedochovaného textu. Hanka se v tomto případě ani nesnažil napodobit středověké písmo. Nejde tedy o falzum, ale spíše o neskrývanou rekonstrukci, provedenou v duchu novogotického purismu. Vzhledem k tomu, že malovaná rekonstrukce ani přimalovaná postavička modlícího se mnicha na originálním okraji téže stránky zdaleka nedosahují kvality středověkých originálů a jsou „podprůměrné až naivní“, vyloučil Brodský možnost, že by jejich autorem mohl být často podezřívaný Hankův přítel František Horčička. Brodský vyslovil domněnku, že doplňky namaloval snad sám Hanka, případně někdo z jeho okolí, evidentně podle jeho návodu.

Hankovi nebyla nevázaná manipulace s originálními sbírkovými předměty vůbec cizí. Je obecně známo, že běžně sám rozebíral staré vazby knih, obtahoval špatně čitelná místa středověkých rukopisů a dělal v nich korektury dle vlastního uvážení. Dovedl prý své opisy starých textů provádět s dokonalostí faksimile, rekonstruoval volně, jen podle svého citu, torzální památky. Charakteristickou vzpomínku na jeho svérázné postupy zaznamenal J. V. Frič: *„Pamatuji se, že když poslali mu z Kostnice Husův medailon z pálené, šedé hlinky, napsal si na její revers: Mistr Jan z Husince, upálen pro pravdu boží 6. července 1415. – Nato vyhlédl si jakýsi okrouhlý rámeček, z něhož vyňal voskovou podobiznu nějakého copatého pána, a vloživ tam na jeho místo zaslaný mu ostatek, o němž byl přesvědčen, že kryje v sobě s prachem Husovým smíšenou svatou zemi, zavěsil si jej mezi oknem naproti podobné polovypouklé podobizně Kollárově. S tím zahrával si a strávil celé půldne, ale než medailonek pod sklo zasadil a zalepil, přitiskl jej několikráte zbožně k ústům svým.“* [241]

Z psychologického hlediska by bylo nejlogičtější, kdyby si Václav Hanka své nápady na povážlivé zásahy do památek či přímo padělatelské záměry nechával pro sebe, a sám, beze svědků, je také prováděl. Rysy diletantství by v některých případech – např. právě na podobizně „Václava Hanků ze Želetavy“ – mohly tuto možnost potvrzovat.

Pokud bychom přesto uvažovali o tom, že Hanka potřeboval i k celkem nenáročným malířským a písařským doplň-

[240] BRODSKÝ 1986; BRODSKÝ 2000, s. 21.
[241] FRIČ 1957, s. 139 (pozn. LS: žádnou z podobizen, zmiňovaných Fričem, se bohužel nepodařilo ve sbírkách NM identifikovat).

102. Rukopis slovníku z r. 1470, s doplněnou iniciálou a s přimalovaným mnichem

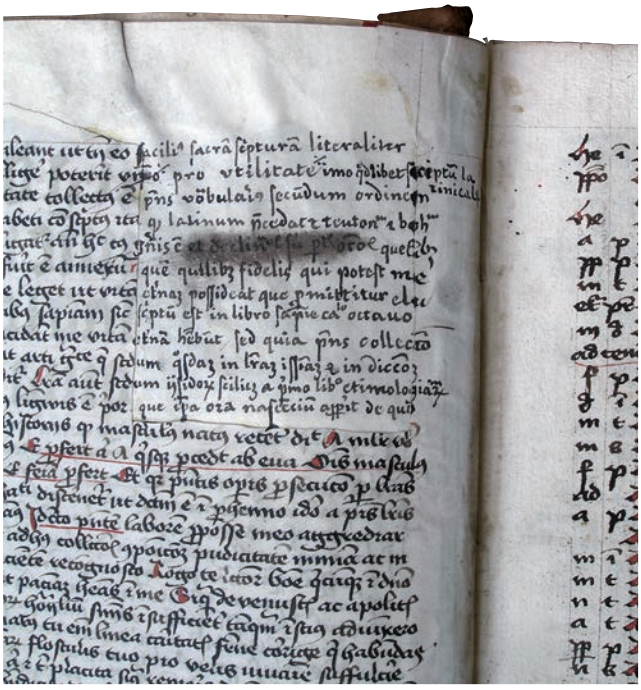

103. Rubová strana, dopsaná V. Hankou

kům, jaké jsme studovali na podobizně „Václava Hanků“, pomocníka, museli bychom ho hledat v okruhu jeho blízkých spolupracovníků, schopných takovou práci zvládnout.

Vzhledem k tomu, že k manipulaci s obrázkem došlo někdy po dubnu 1852 (kdy byla do Muzea zakoupena Štelcarova kniha), rozhodně před rokem 1860 (v lednu 1861 Hanka zemřel), vylučujeme Hankova přítele Antonína Machka, který byl již dávno po smrti. Podezření musíme zbavit i Františka Horčičku, jenž sice tehdy ještě žil (zemřel až 1856), ale jehož účast by se nesporně projevila mnohem vyšší výtvarnou i technologickou kvalitou malovaných doplňků. Jako excelentnímu znalci barev by se mu jistě nestalo, aby jeho přimalované doplňky ztratily časem svou barevnost, a tím na sebe upozornily.

V úvahu by mohl připadat zručný muzejní písař a spisovatel Josef Alexandr Dundr (Dunder, 1802–1874), který patrně o leckterých Hankových machinacích s muzejními rukopisy věděl, sám se na nestandardních zásazích podílel a měl též smysl pro tajemné skrývání této své činnosti.[242] Jeho vztah k Hankovi byl však ambivalentní: zřejmě mu záviděl jeho věhlas, a to ho snad vedlo i k pokusům poškodit Hankovu odbornou pověst. Uvažuje se dokonce o tom, zda nebyl autorem velmi nedbale provedeného a dosti zřejmého falza Libušina proroctví, nalezeného Hankou r. 1849.[243] Není tedy moc pravděpodobné, že by chtěl Hanka takto nespolehlivého spolupracovníka zasvěcovat do své drobné mystifikace s podobiznou Václava Hanků. Také ovšem nelze zcela vyloučit možnost, že by Dundr toto falzum zhotovil bez Hankova vědomí se zlovolným úmyslem mu ho

104. Mnich, přimalovaný patrně Janem Dvořáčkem

pro vlastní škodolibé pobavení podstrčit. Taková hypotéza, byť dosti spekulativní, není jistě bez zajímavosti, a naznačuje, že i zdánlivě okrajová postava Josefa Dundra by si v budoucnu zasloužila hlubší badatelskou pozornost.

Dosti podezřelým se jeví malíř, kreslíř a kaligraf Josef Pařízek (1778, Týn nad Vltavou – 1864, Praha), samouk a přitom všeuměl, jenž byl i sochařem, hudebníkem a přispěvatelem do několika českých časopisů a vynikal podnikavostí. Ignác Jan Hanuš o něm zaznamenal, že *„za časů Hankových zabýval se mnoho v Museu českém, kde zvláštní pílí dopisoval porušené staré rukopisy, vylepšoval a doplňoval kresby a vady starých knih velmi uměle a téměř k nepoznání s neobyčejnou způsobilostí, jejížto pochod co tajemství s sebou do hrobu vzal, neb uměl písmenka stará a staré kresby nápodobňovati s takovou zručností, že někdy by byl nepoznal, co přidal a co doplnil od daného mu vzoru.“* Ke konci svého dlouhého života měl prý z bytu skladiště, v němž byly i drahocenné hudební nástroje a staročeské knihy. O konkrétní Pařízkově činnosti v muzejní knihovně mnoho nevíme. Na veřejnosti prý nebyl příliš znám, protože měl rád klid a soukromí. I jeho osoba by si jistě zasloužila

[242] Např. r. 1854 Dundr s Hankovým vědomím opsal část Zápisků Jos. Jungmanna na volné listy rukopisu z r. 1507 (KNM, XVI g 17) a na třech místech napsal kryptogramy svého jména (viz vydavatelskou poznámku Radka Lungy v JUNGMANN 1998, s. 86–87).

[243] IVANOV 1969, s. 293–295.

105. Ilustrace Jana Dvořáčka z r. 1852 ve výtisku RKZ

106. Detail jiné ilustrace Jana Dvořáčka z téhož výtisku

patřičné prostudování. Z okruhu podezřelých ho nemůžeme vyloučit.[244]

Jako nejpravděpodobnější se nám však jeví hypotéza, že přemalbu provedl malíř Jan Dvořáček (1825–1898), o němž jsme se již zmínili v 3. kapitole (na str. 47). Právě v roce 1852, kdy se do Hankových rukou dostala Štelcarova kniha, zdobil totiž na Hankovo přání kvašovými miniaturami jeden exemplář RKZ, vytištěný r. 1843 na pergamenu (KNM, ST 63 F 49). Přemalba renesanční miniaturní podobizny z r. 1570 není sice – na rozdíl od uvedených Dvořáčkových ilustrací – provedena tak brilantně, ale pro téhož autora mluví v tomto případě především nápadná časová shoda obou akcí.

Dokonce se zdá pravděpodobné, že Dvořáčka můžeme považovat i za autora zmíněných malovaných doplňků do muzejního rukopisu trojjazyčného Slovníku, o němž psal P. Brodský.[245] Při komparaci obou malbiček ze Slovníku s Dvořáčkovými miniaturními ilustracemi RKZ z r. 1852 lze opravdu nalézt jejich určitou stylovou příbuznost. Vidíme ji nejen v některých ornamentech bordur, v obdobné barevnosti, ale i ve ztvárnění několika postav.

Psychologické důvody, znalost Hankovy povahy i metod jeho muzejní práce, a konečně i případ publikovaný P. Brodským nás vedou k hypotetickému závěru, že podvodnou úpravu podobizny neznámého muže z r. 1570 na portrét Václava Hanků ze Želetavy inicioval Václav Hanka a pod jeho dohledem ji provedl s velkou pravděpodobností malíř Jan Dvořáček. K přemalbě došlo nejspíše v roce 1852, kdy Hanka objevil ve Štelcarově knize získané pro Muzeum jméno Václava Hanků ze Želetavy a kdy Dvořáček ilustroval na jeho přání i pergamenový výtisk RKZ určený pro muzejní knihovnu. Malované doplňky do středověkého rukopisného Slovníku z muzejní knihovny (sign. II F 4) snad vznikly v téže době a mohou rovněž pocházet z Dvořáčkovy ruky.

[244] Ignác Jan Hanuš napsal o Pařízkovi obsáhlé, ale přesto ne příliš podrobné heslo pro Riegrův Slovník naučný (HANUŠ I. J.1867a). Zřejmě znal Pařízka osobně, a díky své ženě Lauře, roz. Nádherné (nar. 1817), která Pařízka pamatovala z dětských let jako rodinného učitele hudby, věděl i o jeho starších osudech (viz BOŽEK 1912, s. 361). Podezření vůči Pařízkovi jako případnému účastníku falzátorských aktivit v Muzeu vyslovil, ale nerozvinul Josef Hanuš (HANUŠ J. 1902b). Nic nového nepřinesl ani TOMAN 1950, s. 247.

[245] BRODSKÝ 1986; BRODSKÝ 2000, s. 21.

6. Václav Hanka a berlínská modř v RK

„ ...zůstává ještě spousta problémů otevřených, zajímavých a důležitých, k nimž je možno a nutno se vracet.“
Karel Krejčí o RKZ (IVANOV 1969, s. 330)

6. 1. Uvedení do problému

Předchozí kapitolou jsem původně chtěl své příspěvky o osobnosti Václava Hanky uzavřít. Přesto nakonec – po určitém váhání – připojuji i tuto stať, jež je jakýmsi vedlejším a neplánovaným produktem předchozích studií. Tento příspěvek trochu vybočuje z dané tématiky, neboť nehledá další úhel pohledu na Hankovu osobnost. Přesto však může svým způsobem k pochopení Václava Hanky pomoci. Pokouším se zde vyřešit jeden z marginálních problémů spadajících do oblasti sporů o pravost RKZ. Protože jsem si plně vědom, že se chtě nechtě dotýkám – byť okrajově – velmi komplikované a závažné problematiky, jejíž zodpovědné zvládnutí by si vyžádalo podstatně delší dobu a úsilí, než si mohu dovolit, formuluji své poznatky jako pouhou hypotézu. Abych zvýraznil subjektivitu svého pohledu, užívám v této kapitole – na rozdíl od předchozího textu – při svém líčení autorského singuláru. Protože jde o pouhý přídavek, pokusím se být co nejstručnější a podám téma pomocí lapidárních tezí.

Upozorňuji, že zde neřeším problém skutečného stáří RKZ. Omezuji se jen na problematiku RK a v jejím rámci se snažím zjistit pouze to, jak Václav Hanka s RK uloženým v muzejní knihovně zacházel. Konkrétně zda a jak do jeho autentické podoby zasahoval.

Vycházím z premisy, že navzdory velkému množství podezření a indicií neexistuje proti Hankovi žádný důkaz, který by ho z autorství RK jednoznačně usvědčoval. Otázka, kdo složil, popř. shromáždil a sepsal písně RK a dal jim podobu, kterou známe z torzálního rukopisu nalezeného ve Dvoře Králové, zůstává přes veškeré dosavadní badatelské úsilí dodnes bez uspokojivé odpovědi.[246] Tato skutečnost připouští, aby byla oprávněnost často opakovaného podezření vůči Václavu Hankovi, že „stál v centru mystifikační akce“, znovu prověřována. Domnívám se dokonce, že by mělo být povinností moderní vědy zkoumat znovu a novými metodami, jak opravdu ke vzniku RKZ došlo. I v případě, že jde o podvrhy, bude mít případné zjištění autora či autorů těchto literárních skvostů pro dějiny našeho písemnictví převratný význam.

Moje drobné přispění k tomuto tématu je zúženo na tzv. problém berlínské modři. Jak je zasvěcencům dobře známo, stal se fakt, že se v iniciále N na straně 14 v RK nalézá barvivo objevené, vyráběné a užívané až od počátku 18. století, jedním z důležitých argumentů, uváděných jako doklad novodobého původu RK (obr. 107). Tvrzení, že Rukopis obsahující berlínskou modř nemohl vzniknout ve středověku, šířili mnozí badatelé počínaje Janem Gebauerem a konče Miroslavem Ivanovem[247] bez ohledu na to, že Antonín Bělohoubek identifikoval r. 1886 berlínskou modř (v tmavším a světlejším odstínu) v iniciále N ve vrchní, tedy nejmladší vrstvě. Pod ní nalezl ještě dvě vrstvy starších barev: zcela vespod červenou a na ní zelenou.[248] Neúplná a zavádějící interpretace výskytu berlínské modři, nekorektně zveřejňovaná bez vysvětlujícího komentáře, se v široké obci laických zájemců jakožto snadno pochopitelný argument lehce ujala a dodnes je běžně uváděna jako zřejmý důkaz mladšího původu RK, čili jeho „podvrženosti“.

Sám Bělohoubek rozhodně nepovažoval nález berlínské modři za důkaz novodobého původu RK. Z jeho průzkumu vyplynulo pouze to, že iniciála N byla původně provedena barvou červenou, později byla potřena barvou zelenou a v 18. nebo v 19. století byla přemalována na modro. Všechny ostatní zkoušky totiž vedly k jeho závěrečnému konstatování, že se RK *„chová po stránce mikroskopické a mikrochemické v podstatě tak, jako nepochybně starobylé rukopisy z věku, do něhož se klade“*. Určité signály, že v iniciálách RK nemusí být jen původní barvy, bylo možno zaznamenat ještě před Bělohoubkovým průzkumem. Již v roce 1868 Ignác Jan Hanuš publikoval znepokojující zvěsti, které se šířily ještě za Hankova života. Kromě toho, že Hanka obtahoval vybledlá písmenka RK, zasahoval prý i do jeho iniciál: *„Takové zprávy čas od času pronikaly z Českého muzea, kde byl Hanka bibliotékářem, do pražských měst. Později, když byly podniknuty chemické, paleografické a paleogramatické průzkumy Rukopisu, se ovšem ukázalo, že jde o Hankovu dětinskou hru, při níž začal občerstvovat jednotlivé vybledlé tahy rukopisu, přetahoval iniciály čerstvým zlatem a čerstvými barvami a dokresloval na malé prázdné plošky Rukopisu (s prominutím) neohrabané arabesky. Nejhorším, co je mu přitom možno předhodit, je jeho bláznivý přečin, spočívající v jednotlivých gramatických vylepšeních Rukopisu.“* [249] Při průzkumu iniciál RK v r. 1886 si připomněl pozapomenuté Hanušovo líčení i Vojtěch Šafařík.[250] Okolnosti nesprávné a záměrně zkreslené interpretace Bělohoubkova nálezu berlínské modři Janem Gebauerem vyložil

---

[246] To uznávají např. OTRUBA 1969, s. 127–138, POLÁK 1991 či PETRBOK 2000.

[247] GEBAUER 1887, s. 157–163; FIALA 1969, s. 51–52; IVANOV 1969, s. 592; IVANOV 1970, passim, zejména s. 84–87, 105–107, 187, 188; PROTOKOLY 1993, s. 96, 102.

[248] EMLER 1887, s. 316, 386–391, 418.

[249] HANUŠ I. J. 1868, s. 63 (*„Solche Nachrichten transpirirten Zeit von Zeit aus dem böhm. Museum, worin Hanka Bibliothecar war, in die Prager Städte. Die Sache erwies sich allerdings später, als chemische, paläographische und paläogrammatische Untersuchungen mit der Handschrift vorgenommen wurden, als kindische Spielerei Hanka´s, insoferne er einzelne verblasste Züge der Handschrift aufzufrischen begann, die Uncialbuchstaben mit frischem Gold und frischen Farben überzog und in kleine leer gebliebene Räume der Handschrift plumpe Arabesken (sit venia verbo) hineinzeichnete. Das ärgste, was man ihm dabei zum Vorwurf machen kann, ist sein törichtes Vorgehen, einzelne grammatische Besserungen in der Handschrift vorzunehmen.“*). Překlad citátu LS.

[250] EMLER 1887, s. 322 (ve zprávě o Šafaříkově průzkumu: *„Hanuš, tuším, první vyslovil obvinění, že Hanka arabesky k nim* [tj. k iniciálám RK] *přidal, čerstvým pozlátkem je ozdobil atd.“*).

později podrobně František Mareš.[251] Totéž téma, rozšířené na přehled historie chemických výzkumů RKZ, znovu zpracoval r. 1972 chemik NM Karel Komárek.[252] Již v r. 1938 došel Bohuslav Střemcha k přesvědčení, že berlínská modř byla užita na kolorování iniciály N až po roce 1835. Vyvodil to ze svědectví tří faksimilií této stránky, nacházejících se ve výtiscích RK v KNM (sign. 63 F 12, 63 F 9 a 63 F 11).[253] K těmto faksimiliím se v dalších odstavcích vrátím. Názor o druhotném zanesení berlínské modři do RK zastávají i někteří současní badatelé, např. Jiří Urban či Zdenko Frankenberger Daneš.[254] Dokonce i Miroslav Ivanov uvažoval o možnosti, že modř zanesl do iniciály sám Hanka, ale posléze ji zamítl. Došel k závěru, že to Hanka nemohl udělat, neboť by tím vzbudil podezření vůči RK. Pokud by to přece jen udělal, soudil Ivanov, *„je téměř vyloučeno, aby tento člověk, který tím dokázal, že nerozumí barvám (použil berlínskou modř) – mohl podvrhnout Rukopis královédvorský.“* [255]

6. 2. Nové poznatky

Východiskem k pokusu o nový, respektive podrobnější pohled na problematiku berlínské modři v RK se pro mne stala kombinace tří souborů zjištění z posledních let:

I.:

V žádném z dostupných raných svědectví popisujících vzhled RK v době nálezu či krátce poté není zmínka o tom, že by byl RK vyzdoben zlacenými či nápadně kolorovanými iniciálami. Z výpovědí, jež se mi podařilo podchytit,[256] by se dalo pouze jediné z nich rozumět v tom smyslu, že RK měl iniciály v dnešní podobě už před nálezem. Jde o pozdní výpověď Františka Šťovíčka (nar. 1790 ve Dvoře Králové) ze 7. 10. 1859. Podle slov tohoto člověka, jenž údajně vídal RK ve věži královédvorského kostela už v letech 1803 a 1804 a viděl ho i r. 1817, se prý stav RK v roce výpovědi (1859) lišil od stavu původního jen tím, *„že v něm zde a tam několik málo písmen působením času vybledlých černým inkoustem obnoveno, rukopis pak sám řádně zavázán jest“*. [257] Pokud Šťovíčka nepřekvapil vzhled iniciál, dalo by se logicky jeho svědectví vyložit tak, že barevné a zlacené iniciály vídal v RK už jako mládenec. Svědectví tohoto pamětníka však nepovažuji za věrohodné: bylo zapsáno až s velkým časovým odstupem a obsahuje detail o obtažených písmenech, kterého si Šťovíček sám stěží mohl všimnout. Znal ho nejspíše z publikovaného popisu od V. B. Nebeského[258]. Šťovíčkova výpověď tedy není spolehlivá. Evidentně byla ovlivněna a zkreslena jeho touhou prezentovat se v úloze důležitého svědka. – Skutečnost, že i v poměrně detailních popisech vzhledu RK, počínaje Hankovou zprávou psanou Dobrovskému den po nálezu a konče pozdními výpověďmi svědků nálezu, učiněnými v rámci soudního procesu Hanka versus Kuh, nelze nalézt zmínku o barevných zlacených iniciálách, je zarážející a nápadná. Vždyť lesk zlata obvykle strhne pozornost i těch lidí, které by ani ten nejstarší popsaný pergamen neupoutal. První zpráva o tom, že iniciály v RK jsou zlacené, pochází až z r. 1829 z pera F. Palackého,[259] a první zmínku o barevnosti iniciál zaznamenal – nemýlím-li se – až v dubnu 1844 P. J. Šafařík.[260] Ani jeden z těchto vědců nemohl vědět, jak vypadl RK v době nálezu: Palacký přišel do Prahy až v r. 1823 a Šafařík ještě o deset let později. Z předchozího vyvozuji, že v době nálezu nebyly iniciály RK barevně nijak zvlášť nápadné a nebyly vůbec zlacené.

II.:

Komparace popisů iniciál RK z let 1844 (od P. J. Šafaříka), 1851 (od V. B. Nebeského) a 1861 (od A. J. Vrťátka) jasně prokazuje, že barevnost písmen v iniciálách RK se v době, kdy byl rukopis již ve sbírkách muzejní knihovny, konkrétně za Hankova života, měnila. Šafařík zaznamenal, že štědře zlacené iniciály básní jsou napsány barvou modrou a zelenou.[261] Nebeský uvedl o sedm let později, že iniciály mají šest písmen zelených a jedno písmeno červené, konkrétně karmínové (iniciálu A na s. 6).[262] Vrťátko, jenž zaznamenal stav RK brzy po Hankově úmrtí (jeho úvod je datován 2. 11. 1861), popsal čtyři písmena jako zelená (Z na s. 1, Z na s. 7, S na s. 20 a P na s. 25), přičemž jedno z nich mělo původně barvu modrou (S na s. 20), dvě písmena jako červená (A na s. 6 a Z na s. 18) a jedno jako modré (N na s. 14).[263] Vrťátkem popsaná barevnost iniciál se již nezměnila a v podstatě odpovídá dnešnímu stavu.[264]

---

[251] MAREŠ F. (II.)1931, s. 109–117, 240.

[252] KOMÁREK 1972 (viz zejména s. 174, 177, 181, 182).

[253] STŘEMCHA 1938. K tomu též IVANOV 1969, s. 485.

[254] URBAN J. 1993, s. 8, 15–16, 18–19; DANEŠ 1995, s. 69–71; ŽYTEK 2007, s. 4.

[255] IVANOV 1969, s. 485–486.

[256] Rané popisy RK či alespoň stručné zmínky o jeho vzhledu publikovali: HANKA 1818a, s. VI-VII.; DOBROVSKÝ 1818, s. 385–386; HANKA 1818b, úvod; NEBESKÝ 1852, s. 143, 147; VRŤÁTKO 1870, s. 220–221; VRŤÁTKO 1881, s. 211–213; TRUHLÁŘ 1886a, s. 442, 443; TRUHLÁŘ 1886b, s. 75; ZÁKREJS 1886, s. 340–342; IVANOV 1969, s. 18, 20, 30–31, 40–41, 58–59, 61–63, 65–70, ad.

[257] NEBESKÝ 1859, s. 404–405.

[258] NEBESKÝ 1859, s. 154.

[259] PALACKÝ 1829. Palackého cituje NEBESKÝ 1852, s. 156–158.

[260] ŠAFAŘÍK 1845, s. 14–15 (v úvodu datovaném v Praze v dubnu 1844).

[261] ŠAFAŘÍK 1845, s. 14–15: „[...] *sind* [...] *die verzierten Anfangsbuchstaben der Gedichte mit blauer und grüner Farbe geschrieben und die letzteren überdieß reichlich vergoldet.“*

[262] NEBESKÝ 1852 (autor musel rukopis své rozsáhlé práce připravovat nepochybně nejméně rok před jejím zveřejněním, tedy nejspíše 1851), s. 153: *„Začáteční písmena větších básní jsou ozdobně psána; na zlaté půdě totiž v malém čtverhranu, z něhož jednoduché svinutiny na horu a dolů vybíhají. Barva čar čtverhranu a písmen začátečních, jakož i svinutin, je zelená, jen v Beneši na listě I. str. 2. karmínová.“*

[263] VRŤÁTKO 1862 se na s. 5 dopustil v souhrnném výčtu iniciál omylu, když označil písmeno P v iniciále na s. 25 jako červené (*„Začátečná písmena, jichžto v celém rukopisu sedm: A, N, P, S a tři Z, jsou psána jednak červeně /A, Z str. 18. a P*[sic!]*/, jednak zeleně /Z str. 1. a 7./, jednak modře /N/, S pak bylo psáno modře a později na zeleno předěláno.“*). V podrobném popisu jednotlivých iniciál otištěném na s. 8–27 pak uvedl na s. 27 správně, že P má barvu zelenou (*„Začátečné písmě P, barvy zelené, ve zlatém políčku ...“*).

[264] A. Bělohoubek došel na rozdíl od Vrťátka k závěru, že písmeno S na s. 20 má barvy v opačném pořadí: vespod zelenou a navrchu azuritovou modrou, setřenou či oprýskanou (EMLER 1887, s. 393–395).

107. Iniciála N v originálu RK

Překrývání různých barev v iniciálách RK bylo potvrzeno průzkumy Antonína Bělohoubka (1886) i Ivanovova týmu (1967–1971). Bělohoubkovy výzkumy prokázaly u některých písmen (Z na s. 1, S na s. 20, P na s. 25) výskyt zbytků modré azuritové barvy, užívané běžně od středověku. Modř berlínská, identifikovaná Bělohoubkem v nejmladší vrstvě na písmeni N na s. 14, byla v uvedené iniciále zaznamenána až r. 1861 Vrťátkem. Z popisu Nebeského vyplývá, že ještě v roce 1851 (event. 1852) bylo N zelené.

III.:

Doplňkové svědectví poskytuje několik výtisků faksimile strany 14 z RK (jež v r. 1829 nakreslil na litografický kámen Karl Hennig), na nichž se vyskytuje dodatečně zlacená a kolorovaná iniciála N. Při hledání těchto raritních dozdobených exemplářů jsem se omezil na bohaté fondy KNM. Prohlédl jsem zde všechny dostupné exempláře různých vydání RK až do r. 1851.[265] Mladší vydání (od r.1852) jsem nesledoval, protože ta už jsou doprovázena jiným faksimile, zobrazujícím stranu 25 (viz pozn. 109). Hennigovo faksimile z r. 1829 má v KNM vevázáno celkem 24 výtisků RK. Z tohoto počtu mají faksimile 2 exempláře ze 7 vydaných r. 1819. V obou případech jde o dodatečně vlepené doplňky. Dále jsou faksimilia ve všech 5 exemplářích vytištěných r. 1829, ve 3 ze 4 exemplářů vydaných r. 1835, ve všech 11 exemplářích z r. 1843, v 1 z 5 exemplářů z r. 1847 a v 1 českém a 1 ruském vydání z r. 1851. Z těchto 24 faksimilií jich má jen 7 iniciály kolorované. Z oněch 7 má 1 exemplář (ilustrující vydání z r. 1835) políčko iniciály N kolorované akvarelovou žlutou barvou, zatímco vlastní písmeno N vybarveno není, čímž pro nás ztrácí výpovědní hodnotu.[266] Zbývajících 6 exemplářů má políčka pozlacená, rámečky kolem nich, namalované až po zlacení, jsou zelené a zeleně namalované jsou i rozviliny vybíhající z rámečků. Jen u exempláře, který uvádím pod čís. 3, jde spíše o barvu modrozelenou. Písmeno N je ve všech 6 případech kolorované. Jde o tyto exempláře:

1) 75 G 165 – vydání z r. **1819** [recte 1818], tištěné na papíře, z knihovny P. J. Šafaříka: faksimile na pergamenu, s modrým N, napsaným na zlatém plátku (obr. 108). Faksimile z r. 1829 bylo do tohoto výtisku evidentně vlepeno dodatečně (viz pozn. 110). Bohužel nelze určit, kdy k tomu došlo. Není pravděpodobné, že by si Šafařík mohl vlepit do prvního vydání RK faksimile s kolorovanou a zlacenou iniciálou už v roce 1829, kdy bylo Hennigem zhotoveno. I kdyby ho v r. 1829 získal, ztěží by ho dával kolorovat a zlatit, když ještě nežil v Praze, takže nemohl vědět, jak uvedená stránka v originále RK vypadá. Nemáme ani jistotu, že mu tento výtisk RK už od doby vydání patřil. Šafařík zemřel půl roku po Hankovi a jeho knihovna, obsahující i tento výtisk RK, se dostala do Muzea až r. 1864. Můžeme se pouze domnívat, že Šafaříkovi mohl takto vyzdobený výtisk RK věnovat někdy po jeho přesídlení do Prahy (tj. po r. 1833) V. Hanka. To je však jen dohad a navíc nelze přesněji určit, kdy k tomu mohlo dojít. V této souvislosti alespoň připomínám, že stejné první vydání RK darované kdysi Hankou J. Dobrovskému (viz pozn. 110) bylo v době, kdy už bylo uloženo v muzejní knihovně, přizdobeno (nepochybně Hankovou „zásluhou“) až po r. 1846, a to vlepenou grafickou vedutou Dvora Králové z toho roku a Hennigovým faksimile z r. 1829. Iniciála tohoto faksimile však barvou ani zlatem přizdobena nebyla. Kdy tedy dostalo N v Šafaříkově exemplář modrou barvu, nedokážu určit. Tím pro nás ztrácí tento svazek potřebnou výpovědní hodnotu.
2) 68 E 235 – vydání z r. **1829**, tištěné na papíře, z knihovny V. Hanky (s razítkem „Z HANKOWYCH“ na titulní straně, s korekturami provedenými Hankovou rukou někdy po r. 1831[267] pro další vydání): faksimile na papíře, s modrým N, napsaným na zlatém plátku (obr. 109). Podle svědectví P. J. Šafaříka mohlo být písmeno N v originále RK v roce 1844 buď zelené, nebo modré. Soudím, že bylo s velkou pravděpodobností zelené, neboť takovou barvu mělo N i podle svědectví Nebeského z roku 1851. Modrou barvu N v originále RK zaznamenal až Vrťátko v r. 1861, byla tedy použita až po r. 1851. Do doby po r. 1851 je tedy třeba datovat i kolorování iniciály na tomto faksimile.

[265] Dva exempláře, sign. 98 g 205 (z r. 1835) a 68 H 220 (z r. 1843), byly bohužel při kontrole prováděné v srpnu 2008 nezvěstné, takže nelze určit, zda faksimile obsahovaly.

[266] KNM, sign. 68 H 20/1.

[267] Na s. XXVIII, kde končí úvod, poznamenal Hanka tužkou ke zkratce svého jména titul, který získal r. 1831: *„Rytjř řádu sw. Wladimjra“*.

108. N na faksimile v exempláři RK čís. 1

109. N na faksimile v exempláři RK čís. 2

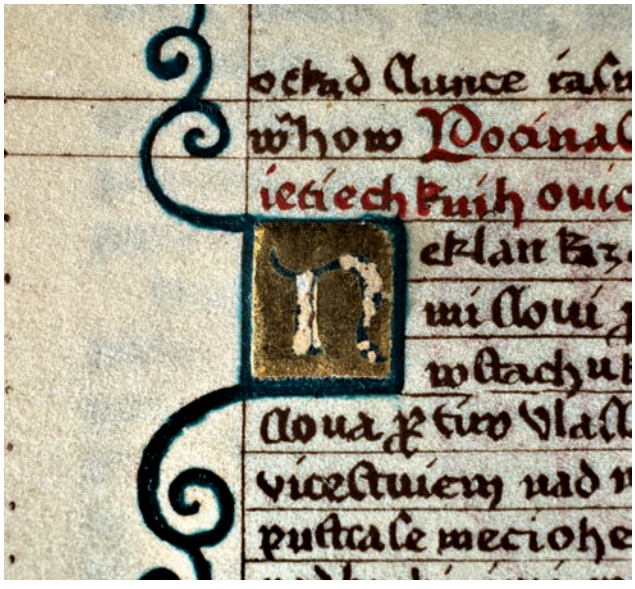

110. N na faksimile v exempláři RK čís. 3

111. N na faksimile v exempláři RK čís. 4

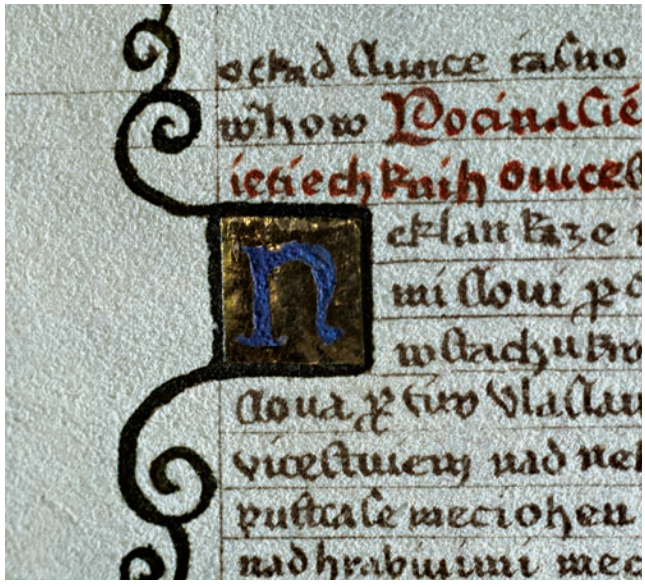

112. N na faksimile v exempláři RK čís. 5

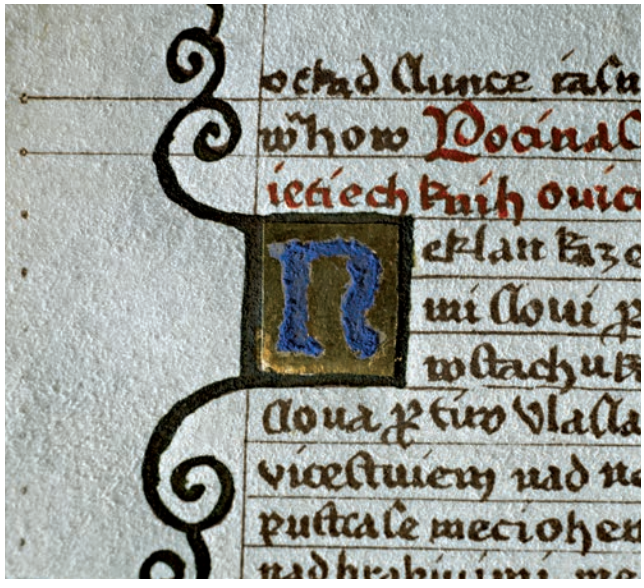

113. N na faksimile v exempláři RK čís. 6

3) ST 63 F 12 – vydání z r. **1835**, tištěné na pergamenu, darované V. Hankou (stejně jako následující tři exempláře) muzejní knihovně[268]: faksimile na pergamenu, s modrozeleným N, napsaným na zlatém plátku, pod nímž jsou v místech písmene stopy hnědočervené barvy. Modrozelená barva písmene je druhotně nedokonale vyškrabána až na pergamen, vyškrabány jsou dokonce i litograficky tištěné tahy písmene N, jež původně musely být na pergamenu v těchto místech. Na odhaleném pergamenu jsou v pravé nožce písmene N a pod pravou hranou vyškrabané levé nožky téhož písmene drobné zbytky hnědočervené barvy. Dva větší zbytky téže hnědočervené barvy se přilepily (patrně při pokusu o jejich odstranění) nad pravý okraj levé nožky. Původní pravý okraj příliš široké levé nožky zeleného N je zúžený korekturou provedenou bílou barvou (ta je dochována) (obr. 110). Zbytky starší červenohnědé barvy pocházejí snad z bolusu, který se užívá jako podklad pro plátkové zlacení. Nedokonale vyškrabané tmavozelené písmeno tedy zřejmě nemělo předtím jinou barvu. Nejistota, zda má modrozelená barva, užitá v tomto případě také na kolorování rámečku a rozvilin, představovat spíše modrou, nebo zelenou barvu originálního písmene v RK, neumožňuje vyvození spolehlivých závěrů o barvě kopírované předlohy.
4) ST 63 F 9 – vydání z r. **1843**, tištěné na pergamenu, darované V. Hankou Knihovně: faksimile na pergamenu, s modrým N, napsaným na spodním lazurním červeném N, jež je napsané na zlatém plátku. Elegantněji napsané červené N prosvítá pod hrubou modrou barvou a není jí beze zbytku zakryto (obr. 111). Spodní červená barva není krycí, ale lazurní. Nejspíše sloužila malíři jen k naskicování tvaru písmene, které bylo vzápětí namalováno hrubší a krycí modrou barvou. Z týchž důvodů jako u faksimile uvedeném zde pod čís. 2 datuji kolorování iniciály na tomto faksimile též do doby po r. 1851.
5) ST 63 F 11 – vydání z r. **1847**, tištěné na pergamenu, darované V. Hankou Knihovně: faksimile na pergamenu, s modrým N, pod nímž jsou stopy červené barvy, nanesené na zlatý plátek. Červená prosvítá pod hrubou modrou barvou jen zcela nepatrně. Zřetelně ji lze vidět pomocí lupy na malém místě v horní části písmene, kde modř spodní červeň nepřekryla (obr. 112). Spodní červená barva nejspíše sloužila – stejně jako v předchozím případě – jen k naskicování tvaru písmene, které bylo pak namalováno modrou barvou. Z týchž důvodů jako u faksimile uvedeném zde pod čís. 2 datuji kolorování iniciály na tomto faksimile též do doby po r. 1851.
6) ST 63 F 49 (původně bylo v muzejní knihovně evidováno jako druhý exemplář signatury 63 F 9) – vydání z r. **1843**, tištěné na pergamenu, doplněné r. **1852** ilustracemi Jana Dvořáčka,[269] darované Václavem Hankou Knihovně: faksimile na pergamenu, s modrým N, namalovaným na vyškrabaném místě ve zlatém plátku. Místy jsou v prohlubních po vyškrabaném zlatě patrné zbytky červené barvy (obr. 113). Zbytky červené barvy jsou nejspíše bolusem, podkládaným pod plátkové zlato. Z týchž důvodů jako u faksimile uvedeném zde pod čís. 2 datuji kolorování iniciály na tomto faksimile též do doby po r. 1851. Vzhledem k tomu, že v r. 1852 ilustroval tento exemplář malíř Dvořáček, je velmi pravděpodobné, že tehdy koloroval i iniciálu ve faksimile tohoto výtisku.

6. 3. Hypotéza

Na základě uvedených tří souborů zjištěných skutečností předkládám nyní hypotézu, jež má v několika tezích objasnit okolnosti, za jakých došlo ke zlacení a kolorování iniciál v originále RK:

1. teze: Hanka se nebál s RK svévolně manipulovat.

Argumenty:

– RK byl po nalezení 16. 9. 1817 až do 28. 1. 1822 Hankovým osobním vlastnictvím, takže Hanka s ním mohl (*de facto* i *de iure*) nakládat, jak uznal za vhodné.[270]
– I poté, co se RK stal 28. 1. 1822 majetkem Muzea, neměli badatelé po dobu Hankova vedení muzejní knihovny k jeho originálu snadný přístup, a museli se spokojit s jeho poznáním především prostřednictvím edic. To Hankovi umožňovalo volně manipulovat s originálem RK, aniž by to vzbudilo pozornost odborníků. Kontroly stavu RK nikdo z Muzea nekonal, neboť k nim nebyl žádný zjevný důvod.
– Zřejmě ještě na podzim 1817 (někdy po 28. říjnu), kdy byl RK konečně Hankou přivezen do Prahy,[271] obtáhl Hanka (údajně s vědomím Dobrovského, jak sám tvrdil) vlastnoručně inkoustem několik vybledlých písmen RK na s. 7 a 26.[272] V roce 1880 bylo zjištěno, že oprav písma je v RK mnohem více,[273] nelze však jednoznačně tvrdit, že pocházejí od Hanky.
– Hanka dal volné listy RK dvakrát po sobě svázat do podoby malé knížky, nejprve zřejmě brzy po přivezení RK do Prahy, snad ještě koncem r. 1817, a podruhé před jeho darováním do Muzea 28. 1. 1822, tedy někdy na přelomu let 1821 a 1822.[274]

Interpretace:

I vážení vědci znali originál RK dlouhou dobu jen z vitríny v muzejní expozici, popř. jen díky letmému prolistování. Ani P. J. Šafařík a F. Palacký dlouho neměli možnost si RK

[268] Viz pozn. 214.
[269] Autorství miniatur bylo později připisováno omylem Františku Horčičkovi, jak jsem uvedl v závěru 3. kapitoly.
[270] DANEŠ 1995, s. 20.
[271] IVANOV 1969, s. 60.
[272] MAREŠ F. (II.) 1931, s. 97–102; HANUŠ 1867b, s. 64 (rok 1817 potvrdil svědecky Legis-Glückselig); IVANOV 1969, s. 343 (cituje Hankovo přiznání z 22. 11. 1858).
[273] KAŠPAR 1969, s. 276.
[274] O obou vazbách RK, zachovaných v KNM, jsem psal ve 3. kapitole této studie, na s. 29.

řádně prostudovat, a z toho důvodu ho také nezařadili do své práce *Die älteste Denkmäler* z r. 1840. I. J. Hanuš napsal, že RK museli nechat stranou, *„neboť Hanka nechtěl být rušen v poklidném výhradním držení RK“*.[275] Hanka jako nálezce RK považoval za přirozené, že má výhradní právo na péči o něj, na jeho studium i vydávání. Až v r. 1844 si ho směl prostudovat Šafařík a počátkem 50. let Nebeský. Od 2. poloviny 50. let byl RK v souvislosti s prvními pochybnostmi o jeho starobylosti zvědavým zájemcům ukazován častěji – ale spíše k nahlédnutí než ke studiu. Frekvence jeho předvádění byla pak až příliš velká.[276] A. J. Vrťátko, který začal s Muzeem spolupracovat od r. 1853 a posléze se stal Hankovým nástupcem ve funkci knihovníka, si mohl opravdu důkladně prohlédnout originál RK až po Hankově smrti. Tehdy prý užasl, kolik chyb měl Hanka v dosavadních edicích tohoto rukopisu.[277]

2. teze: Iniciály RK měly v době jeho nálezu (16. 9. 1817) jinou podobu, než mají nyní.

Argumenty:

– V raných svědectvích o nálezu RK a o jeho vzhledu se nevyskytují zmínky o tom, že by měl RK zlacené nebo výrazně barevné iniciály.
– První svědectví o zlacených iniciálách pochází až od F. Palackého z konce r. 1829. (Totéž potvrzuje pravděpodobně i vytečkované políčko iniciály N na Hennigově faksimile z téhož roku. Vytečkování lze snad ve smyslu heraldických zvyklostí interpretovat jako plošku, jež je v originální předloze zlatá.) Palacký však neviděl RK v prvních letech po nálezu (neboť do Prahy přišel až r. 1823), takže by nemusel postřehnout, že je zlacení nové.
– Popisy iniciál z let 1844, 1851 a 1861 svědčí o tom, že se barevnost iniciál během doby, kdy byl RK již majetkem Muzea, měnila.
– Při prohlídkách a průzkumech v letech 1861, 1886 a 1967–1971 byly ve všech iniciálách RK nalezeny stopy starších barevných vrstev. Ty svědčí o tom, že nynější podoba iniciál není původní.
– Pokud je vůbec možno se spolehnout na průzkum z let 1967–1971, který došel k závěru, že pod nynějšími iniciálami jsou stopy jiných písmen,[278] je možno připustit i jinou interpretaci, než kterou nabídl Ivanovův tým. Vždyť nemusí jít nutně o zbytky iniciál odstraněných při výrobě palimpsestu. Je možné, že jde o stopy po původních iniciálách, jež měl RK v době nálezu a jež mohly představovat totožná, nikoli jiná písmena.
– Průzkum v letech 1967–1971 zjistil u iniciály S na s. 20 pod nynějšími rozvilinami stopy odlišných, modrých rozvilin, jež měly pravděpodobně podobu akantových listů.[279]

Interpretace:

Nynější podoba iniciál je v příkrém rozporu s podobou iniciál, jež se vyskytují na obdobných drobných rukopisech středověkého původu.[280] Na rozdíl od značně přesvědčivého písma, jímž jsou psány texty RK, působí iniciály už na první pohled velmi nevěrohodně. Jak napsal J. Květ, jsou nezvyklé, ojedinělé, toporné a neslohové, ve skutečnosti nemožné. Proto byly některými badateli považovány za zřejmý důkaz nevelkého stáří, a tudíž podvrženosti RK.[281] V každém případě, ať už byl RK napsán v novověku padělatelem s úmyslem, aby vyhlížel přesvědčivě jako středověký rukopis, či byl-li skutečně napsán ve středověku, měl by mít iniciály prostšího provedení. I při jednodušším provedení by ovšem měl mít rozvilinové ozdoby nepochybně elegantnější než jsou nynější školácky pracně upachtěné úponky. Pokud měl RK původně iniciály podobné, jako mívají středověké rukopisy drobného formátu, můžeme si jejich přibližný vzhled rekonstruovat. Především byly asi kreslené perem a barevným inkoustem. Jejich písmena byla zřejmě ve většině případů trochu větší než jsou písmena stávajících iniciál RK. Případná zdobnější varianta mohla mít i perem a inkoustem kreslené filigránové ornamenty. V případě nejluxusnější varianty mohly být rozšířené partie písmen vybarvené štětcem. Iniciály byly nejspíše jednobarevné, maximálně dvoubarevné, a mohla se v nich uplatňovat červená, popř. zelená nebo modrá barva. Lze předpokládat, že písmena iniciál byla jak při prostším, tak při výpravnějším provedení přizdobena rozvilinami vybíhajícími mimo zrcadlo textu. Rozviliny měly nejspíše tvar stylizovaných akantových listů, jak bylo pro středověk typické. Je téměř vyloučeno, že by byly iniciály zasazené do zlacených políček. Ve středověku by to bylo v naší kulturní oblasti u takto miniaturního rukopisu nebývalou raritou a počátkem 19. století by to bylo falzátorovou hrubou chybou.

3. teze: Iniciály byly poprvé pozlaceny a nově kolorovány až po nálezu RK, teprve krátce před darováním RK Hankou do Muzea 28. 1. 1822.

Argument:

– Hanka se snažil, aby RK, darovaný jím počátkem roku 1822 do Muzea, měl reprezentativní vzhled, odpovídající jeho významu. Proto dal rukopis vyjmout z desek, jimiž ho opatřil po nalezení, a znovu ho dal převázat do desek trochu větších, z červené kůže zdobené tlačenými zlacenými vzory. Mezi originální listy vložil navíc ochranné čisté pergamenové listy. Nová titulní strana obsahující zápis o nalezení rukopisu, tentokrát honosnější než ve starší vazbě, dostala kaligrafickou úpravu a byla opatřena červenými ozdobami a zlacením. Je velmi pravděpodobné, že součástí tohoto „zkrášlení“ RK bylo i nové vyzdobení jeho sedmi iniciál.

Interpretace:

Hanka už ve zprávě psané Dobrovskému druhého dne po nálezu přirovnával nalezený RK k tzv. Hradeckému rukopisu z Lobkovické knihovny v Praze (nyní uložen v Národní knihovně ČR).[282] Tento český rukopis z poslední čtvrtiny

[275] HANUŠ I. J. 1867b, s. 59 (*„... weil man Hanka im ruhigen Alleinbesitze der K. H. nicht stören wollte.“*).
[276] VRŤÁTKO 1862, s. 1.
[277] IVANOV 1969, s. 113.
[278] PROTOKOLY 1993, s.98–99, obrazové přílohy s. 14 a 15.
[279] PROTOKOLY 1993, s. 97.
[280] FRIEDRICH 1927; KVĚT 1933, s. 34–35; IVANOV 1970, s. 133.
[281] Např. KVĚT 1933, s. 16–19, 35; FIALA 1969, s. 52, 65.
[282] VRŤÁTKO 1870, s. 220–221.

14. století, téměř stejné velikosti jako RK, má prosté kaligrafické iniciály červené nebo modré barvy.[283] Hanka si jistě Hradeckého rukopisu dosti cenil: už r. 1816 dal jednu jeho stránku dokonce věrně okopírovat. Faksimile, provedené technikou leptu, s červeně kolorovanou iniciálou Š (Šewci), pak umístil jako ilustraci do svých Starobylých skládání, konkrétně do jejich 2. dílu, který byl dokončen (dle datované předmluvy) 1. 2. 1818.[284] Když učinil Hanka v září 1817 svůj životní objev ve Dvoře Králové, jistě si přál, aby jím nalezený RK předčil Hradecký rukopis nejen svým literárně-historickým významem (což bylo snadné), ale i svým vzhledem. Toto přání lze mj. vyčíst i z jeho slibu, publikovaného právě v úvodu k 2. dílu Starobylých skládání, že nově nalezený RK co nejdříve *„ozdobně“* vydá.[285] Proto Hanka podle mého názoru neváhal a jakmile to bylo možné, „zkrášlil“ skromně vyhlížející královédvorský klenot nejen první a posléze i druhou vazbou v kůži a ozdobnými kaligrafickými záznamy o nálezu i věnování, ale i ozlacením a kolorováním jeho patrně nevýrazných iniciál. Nepovažoval uchování přísně autentické materiální podoby torza RK za příliš důležitou věc – neboť význam RK spatřoval především v jeho duchovním obsahu, tedy ve vlastních textech písní – a texty se vazbou ani úpravami iniciál neměnily. Tak by to zřejmě vnímali i jeho současníci, pokud by vůbec měli možnost si změn ve vzhledu iniciál všimnout. Podobě iniciál začali badatelé věnovat zvýšenou pozornost teprve tehdy, když se po polovině 50. let 19. století vynořily první pochyby o středověkém původu RK. To však bylo až poté, co RK získal v důsledku různých Hankových „vylepšení“ podobu v lecčems se lišící od vzhledu z r. 1817.

Skutečnost, že k vyzlacení iniciál bylo použito poměrně silných plátků zlata, užívaných ve středověku jen u mimořádně luxusních a především rozměrných rukopisů, zde nesvědčí pro starobylost zlata, jak se domnívali Vojtěch Šafařík a Antonín Bělohoubek,[286] ani není dokladem ahistorismu, který by dokazoval chybu neznalého falzátora. Podle mého názoru dokládá pouze upřímnou a naivní touhu nálezce povznést všední vzhled rukopisu na co nejreprezentativnější úroveň a dát mu dodatečně náležitou podobu uctívaného národního paládia.

4. teze: V době, kdy už RK patřil muzejní knihovně, bylo na některých jeho iniciálách opravováno jejich zlacení a byla korigována jejich barevnost. Přitom bylo písmeno N v iniciále na s. 14 obtaženo berlínskou modří. Došlo k tomu až během roku 1852.

Argumenty:

– Druhotné zásahy do zlacení iniciál, spojené s opravami zlacení, byly zjištěny r. 1861 v iniciálách A na s. 6 a Z na s. 7.[287] Také Ivanovův tým si v letech 1967–1971 povšiml manipulací se zlatem v iniciálách Z na s. 1 a A na s. 6, bližší interpretací se však nezabýval.[288]
– Zatímco Nebeský r. 1851 napsal a 1852 zveřejnil, že šest písmen v iniciálách originálního RK (včetně písmene N) má zelenou barvu, Vrťátko zaznamenal v r. 1861 (a publikoval 1862), že písmeno N je modré. Z toho plyne, že berlínská modř, zjištěná ve vrchní vrstvě písmene N, byla použita na jeho obtažení až mezi lety 1851 (či 1852) a 1861.
– Dr. Legis-Glückselig dopisoval Hankův životopis pro almanach Libussa, označený rokem vydání 1852, ještě během téhož roku. Dokládá to poznámka pod čarou na s. 355, kde se praví, že nejnověji vyšel italský překlad RK od Felice Francesconiho – a ten je označen rokem vydání 1852.[289] Životopisec, hojně zásobený informacemi přímo od Hanky, uvedl v téže poznámce, že „*Tři větší vydání Královédvorského rukopisu z let 1835, 1843 a 1847 v pergamenových exemplářích Hanka věnoval muzejní knihovně; jeden takový výtisk je dokonce nyní (malířem Dvořáčkem) ilustrován miniaturami.“*[290] Díky uvedení roků vydání a údaje, že jde o exemplář pergamenové, lze tuto informaci bezpečně vztáhnout na čtyři exempláře, jež jsem uvedl v úvodní části této kapitoly pod čís. 3–6.[291] Z Legis-Glückseligovy poznámky je zřejmé, že malíř Dvořáček ilustroval pergamenové vydání RK z r. 1843 (čís. 6) během roku 1852. Lze s velkou jistotou předpokládat, že ke kolorování faksimile v tomto exemplář došlo až v souvislosti s jeho výzdobou ilustracemi. V tom případě zde dostalo písmeno N modré zbarvení také r. 1852. Podobným způsobem, jakým je vybarvena iniciála N na faksimile v Dvořáčkově exemplář, jsou kolorovány i iniciály na faksimiliích ve vydáních z r. 1843 a 1847, jež uvádím pod čís. 4 a 5: modř kryjící písmeno N má stejné zbarvení i tutéž značnou hrudkovitost a rámečky i rozviliny nesou tytéž odstíny zelené. Lze se proto domnívat, že všechna tři faksimilia byla kolorována toutéž rukou a v téže době, tedy také r. 1852.

Interpretace:

Václav Nebeský, jehož detailní a rozsáhlá studie o RK byla zřejmě připravována nejméně rok před vydáním první části, jež vyšla 1852, popsal ještě iniciály RK jen jako zelené a červené – a změnu N ze zeleného na modré už nezaznamenal. Dvě faksimilia pergamenových výtisků z r. 1843 a 1847 (čís. 4 a 5), darovaných Hankou do knihovny asi v 1. polovině r. 1852, však už měla písmena N kolorována modře. Proto soudím, že se Hanka musel o přemalování písmene N v originále RK modrou barvou rozhodnout během první poloviny

---

[283] Viz např. KVĚT 1933, s. 33, obr. 13.

[284] HANKA 1818, faksimile za s. XLIV (faksimile signované *„Ioz. Koch ryl.“* muselo být zhotoveno nejpozději r. 1816, neboť pražský mědirytec a kreslíř Josef Koch /Kuchař/ zemřel již 24. 12. 1816).

[285] HANKA 1818, s. VI–VII.

[286] EMLER 1887, s. 323, 381, 398.

[287] VRŤÁTKO 1862, s. 12, 13.

[288] PROTOKOLY 1993, s. 93, 94.

[289] Srv. LAISKE 1969, s. 338 (čís. 76).

[290] Viz pozn. 214.

[291] Za pozornost stojí, že Hanka dával tisknout tyto exkluzivní exempláře na palimpsesty získané perfektním očištěním, vybělením a vyžehlením pergamenů, získaných ze starých rukopisů. Kromě znatelných průsvitů po razurách a občasných stopách po někdejším linkování o tom jasně svědčí fragment filigránové výzdoby asi ze 14.–15. století, provedené perem, červenou a modrou barvou, dochovaný na s. 114 výtisku RK z r. 1847 (KNM, ST 63 F 11). Hanka si zřejmě nevšiml, že tento list zůstal neočištěný.

roku 1852. Každý ze čtyř speciálních exemplářů RK vytištěných na pergamenu byl nepochybně zhotoven současně s ostatními výtisky na papíře, tedy v letech 1835, 1843 (2 ks) a 1847. Proto se také od sebe liší svými koženými vazbami. Zdá se však velmi pravděpodobné, že Hanka si je dával zhotovit pro sebe a tři z nich (jež jsem uvedl pod čís. 3–5) věnoval do muzejní knihovny až později, najednou. Snad až v roce 1852, těsně před tím, než dal tento svůj ušlechtilý donátorský čin zaznamenat Legis-Glückseligovi do svého životopisu. Tuto domněnku podporuje fakt, že všechny tři exempláře jsou opatřeny týmž starým razítkem s opisem MUSEUM NATIONALE, které Hanka používal jen při zvláštních příležitostech – a vlastně nelegálně.[292] Domnívám se, že Hanka dal zlatit a kolorovat iniciály faksimilií ve třech pergamenových exemplářích až při příležitosti jejich věnování do knihovny. Písmena N ve výtiscích z r. 1843 a 1847 (čís. 4, 5, 6) byla tedy nabarvena modře nejspíše až v r. 1852. Faksimile z exempláře vytištěného v r. 1835 (čís. 3) bohužel nelze považovat za průkazné, a to jak pro obtížně definovatelnou barevnost písmene, rámečku i rozvilin, jež je přechodem mezi zelenou a modrou, tak pro záhadný a obtížně vysvětlitelný pokus o vyškrabání písmene, který ho poškodil. Po dokončení Dvořáčkových ilustrací, zřejmě brzy po napsání Hankova životopisu, snad ještě v roce 1852, daroval Hanka do muzejní knihovny i čtvrtý pergamenový exemplář, čís. 6 (vytištěný r. 1843).[293] Nejspíše při této příležitosti bylo modře kolorováno i písmeno N ve faksimile zdobícím výtisk z r. 1829 v Hankově osobní knihovně (čís. 2). Zde se však styl kolorování i odstín použité modré liší od iniciál na faksimiliích čís. 4–6, takže zřejmě i prováděcí ruka byla jiná (nejspíše přímo Hankova). – Pokud lze spoléhat na zjištění Ivanovova týmu, že se berlínská modř nalézá v iniciále N na s. 14 v originále RK i pod zlatým plátkem,[294] lze to vyložit též tak, že plátek byl obnoven, popř. zcela nově položen až po nanesení berlínské modři. Podle naší hypotézy tedy až v r. 1852.

5. teze: <u>První úpravy iniciál v originále RK (zlacení a kolorování) provedl před lednem 1822 zřejmě vlastnoručně Václav Hanka. Písmeno N v iniciále na s. 14 originálního RK, původně zřejmě červené, dostalo tehdy zelenou barvou. Výsledné přemalování téhož písmene berlínskou modří a přemalování stejného písmene ve faksimiliích, jež zde uvádím pod čís. 4–6, modrou barvou (neidentifikovaného typu) provedl r. 1852 na Hankovo přání nejspíše malíř Jan Dvořáček.</u>

Argumenty:

– Zlacení políček iniciál v originále RK je provedeno bez znalostí správné a obvyklé technologie. Plátky jsou lepeny bílkem přímo na pergamen. Zlato je v některých políčkách dobře dochováno, ale v jiných nedrží, rozpadává se do drobných šupinek a uvolňuje se, místy již odpadlo.[295] Povrch plátků není patřičně vyleštěný achátem, jak bývalo obvyklé. Člověk, který zlacení provedl, evidentně neměl s touto prací potřebnou zkušenost.[296]
– Zlomek latinského rukopisu (nejspíše Decreta Gratiani), který byl Hankou nalezen spolu s RK v kobce kostela ve Dvoře Králové, má iniciálu S evidentně druhotně přizdobenou zlatým plátkem. Pozlacení zde bylo provedeno podobně diletantsky jako na iniciálách v RK. Ivanovův tým se domníval, že šlo o zkoušku padělatelů, provedenou ještě před zhotovením a nalezením RK.[297] Tato interpretace je velmi nepravděpodobná. Pokud by Hanka či někdo z dalších podezřelých osob z jeho okruhu podle představ Ivanovova týmu ukryl do královédvorské kobky falšovaný RK a přidal k němu rukopisný zlomek, na němž si předtím zkoušel svou falzátorskou dovednost, projevil by se nikoli jako geniální podvodník, ale jako naivní diletant. V nepatřičně pozlacené iniciále ve zlomku Decreta Gratiani lze podle mého názoru vidět spíše zkoušku zlacení, již Hanka provedl až po nálezu, v době, kdy už měl všechny zlomky v pražské muzejní knihovně. Experiment zřejmě podnikl před tím, než se pustil do vyzlacení iniciál RK.
– V roce 1852, kdy došlo podle mých závěrů k posledním zásahům do barevné podoby a zlacení některých iniciál RK včetně přebarvení písmene N na s. 14 berlínskou modří a k namalování téhož písmene na modro přinejmenším ve třech faksimiliích, pracoval v Hankově blízkosti malíř Jan Dvořáček. Zdobil tehdy – nepochybně z Hankovy iniciativy – svými miniaturami exemplář RK vytištěný r. 1843 na pergamenu (čís. 6). Nabízí se logický závěr, že právě tento malíř při této příležitosti pozlatil a koloroval iniciálu N na faksimile vevázaném do jím zdobeného výtisku. Dvořáček užíval modrou barvu téhož odstínu a tytéž odstíny zelené, jaké jsou v iniciále N na faksimile, i ve svých miniaturách. Je pravda, že modř na jeho ilustracích je jemnější než na N ve faksimile, ale to lze vysvětlit tím, že na silném plátkovém zlatě musela být hodně hustá, aby byla krycí a aby dobře držela. Zdá se pravděpodobné, že Hanka svěřil Dvořáčkovi jako profesionálovi i přetažení písmene N modrou barvou v originále RK a v dalších faksimiliích (čís. 4–6).

Interpretace:

Vše nasvědčuje tomu, že první zásahy do podoby iniciál v originálním RK, realizované asi r. 1821, provedl diletant. Pokud by měl zlacení a kolorování udělat často podezřívaný Fr. Horčička, zkušený malíř i technolog, jistě by byl výsledek mnohem lepší. Nejpravděpodobnějším vysvětlením je, že tehdejší „zkrášlení“ iniciál provedl sám Hanka. Pozdější opravy zlacení i barev, pokud k nim došlo až někdy na pře-

[292] Toto razítko pocházelo ze samých počátků instituce, kdy se v letech 1818–1821 neoficiálně užíval název Národní muzeum (císařem r. 1822 neschválený). Oficiální název Vlastenské muzeum platil v letech 1822–1830 a byl pak vystřídán názvem České muzeum (1831–1854).

[293] Ten již nebyl starým muzejním razítkem označen. Všechny čtyři pergamenové výtisky byly zapsány do evidence knihovny až v době, kdy se název instituce znovu změnil, tentokrát na Muzeum Království českého (1855–1922). Svědčí o tom razítko s opisem MUSEUM REGNI BOHEMIAE, otištěné nejen do čtvrtého exempláře, ale dodatečně i do předchozích tří pergamenových výtisků. O datu zapsání nejsou dochovány žádné údaje.

[294] IVANOV 1969, s. 591; PROTOKOLY 1993, s. 95–96. Naproti tomu Ant. Bělohoubek nalezl r. 1886 pod zlatem, odkrytým zřejmě na jiných místech, buď jen bílý pergamen, nebo stopy červené barvy, snad rumělky (EMLER 1887, s. 391).

[295] Rozdílný stupeň zachování zlata může být ovšem způsoben i nešetrným zacházením s některými iniciálami při průzkumech. Zdá se, že i poměrně citlivý průzkum Bělohoubkův mohl některé zlaté plátky poškodit.

[296] KVĚT 1933, s. 21, 31; IVANOV 1969, s. 557–558; PROTOKOLY 1993, s. 94.

[297] IVANOV 1970, s. 151–158, 209–210, 215, 217; PROTOKOLY 1993, s. 100.

lomu let 1851/1852, jak předpokládám, realizoval nejspíše Jan Dvořáček. Jeho účast na přebarvení iniciál na modro, iniciovaném jistě Hankou, považuji za velmi pravděpodobnou. Druhotně podpírá tuto představu i 5. kapitola této studie, z níž vyplynulo, že pravděpodobně Jan Dvořáček vytvořil r. 1852 z Hankova podnětu i zfalšovanou portrétní miniaturu Václava Hanků ze Želetavy a že se mohl účastnit i manipulace s malířskou výzdobou středověkého rukopisu Slovníku latinsko-německo-českého v KNM (sign. II F 4).

6. 4. Závěr

Bylo by jistě zajímavé ověřit, zda jsou i písmena N na kolorovaných faksimiliích obtažena berlínskou modří. Protože by však takový experiment moji hypotézu v případě pozitivního výsledku sice podpořil, ale její pravdivost by nemohl potvrdit, ani (při negativním výsledku) vyvrátit, nepovažoval jsem za nutné ho podniknout.

Vzhledem k tomu, že jsou v některých výsledcích dosavadních průzkumů originálního RK rozpory (např. ve vrstvení barev a zlata v iniciálách), jež nelze bez dalšího zkoumání objektivně posoudit, nemohl jsem se na ně zcela bezpečně spolehnout. O nespolehlivosti výzkumů a závěrů Ivanovova týmu se obecně ví, upozorňují na ně zejména členové České rukopisné společnosti.[298] Mohu to rovněž potvrdit. Konkrétně problematika berlínské modři v iniciále N, z níž Ivanovův tým učinil jeden z hlavních důkazů novověkého původu RK, byla vyložena velmi nejasně. Její beletristické líčení z let 1969 a 1970[299] nelze dost dobře korigovat či doplnit záznamem z výzkumu, pořízeným roku 1971 a oficiálně publikovaným v r. 1993.[300] Záznam byl přetištěn v neúplné podobě, s minimálním počtem obrázků, tištěných navíc jen černobíle, a v jeho textech se volně mísí nedostatečná fakta s interpretací. Jasnější představu si nelze udělat ani nahlédnutím do originálních reprezentačních protokolů, uložených v KNM. Vlepené barevně malované obrázky se stratigrafií vrstev v iniciále N, které mají ukázat názorně to, co text uvádí jen stručně, jsou v originálním protokolu pod jinými čísly než uvádí text a nemají legendy, jež by jednotlivé vrstvy identifikovaly. Na obrázku pod číslem 153 b na s. 108 je vrchní barevná vrstva v rámečku iniciály N modro-zelená (!), – a obrázek nejdůležitější, který měl dokládat stratigrafii barevných vrstev v písmenu N této iniciály, nebyl do protokolu nad napsané číslo 154 nikdy nalepen (!).[301] Z rozporných podkladů mohou přirozeně vyplývat i případné omyly v mých závěrech. Proto pokládám své vývody za pouhou hypotézu, která může sloužit – nezhroutí-li se pod prvním přívalem mnou opomenutých nebo dalším bádáním nově zjištěných fakt – jako jedno z východisek nového exaktního ověřování v budoucnosti.

Za určitý posun v bádání a pozitivní přínos považuji nová zjištění o úloze Jana Dvořáčka jako Hankova spolupracovníka z doby kolem roku 1852. Tomuto malíři dosud žádný z badatelů o RKZ nevěnoval pozornost, a přitom by si ji nepochybně zasloužil. Víme o něm velmi málo. Narodil se 30. 11. 1825 v Dobrušce. V letech 1841–1846 studoval na pražské Akademii, vedené tehdy Christianem Rubenem. Ředitel školy prosazoval nové pojetí historické malby opřené o studium pramenů a reálií a mimo jiné se v letech 1843–1844 pokoušel vytvořit se svými žáky první ilustrace k RK. Tento pokus kvůli úpadku nakladatele sice nevyšel, ale zachovaly se alespoň některé pozoruhodné návrhy z rukou Josefa Mánesa či Karla Svobody. V 50. letech se Mánes, Svoboda a další Rubenův žák, Josef Trenkwald, znovu k ilustracím RK vrátili, Svoboda se jimi zabýval ještě v polovině 60. let.[302] Dvořáček byl tedy nepochybně k ilustracím RK, jež namaloval pro Hanku v r. 1852, inspirován už na Akademii. Jako uvědomělého vlastence ho tato tématika jistě přitahovala. V Praze žil až do svých třiceti let. Roku 1855 odešel na Rubenovo doporučení vyučovat kreslení, malbu a modelování na nově zřízené sklářské škole v Kamenickém Šenově. Zde působil až do r. 1885. Vynikl zejména v ornamentální kresbě, zasloužil se o zvýšení výtvarné úrovně zdejší sklářské produkce. K námětům z RK se zřejmě i v pozdním věku rád vracel: na zemské jubilejní výstavě v Praze r. 1891 vystavil mezi svými akvarely též obrázek s námětem *Jaroslava ze Šternberka poslední boj s Tatary*. Penzi trávil od r. 1885 v Teplicích, kde také 29. 6. 1898 zemřel.[303] Není známo, že by o své někdejší spolupráci s Václavem Hankou zanechal nějaké svědectví.

Co vlastně znamenají moje hypotetické závěry, spočívající v tom, že původní podoba iniciál v RK byla Hankou změněna až po roce 1817 a že se novodobá berlínská modř dostala do RK až v polovině 19. století? V podstatě to není nijak převratný objev. Jde jen o precizaci toho, co někteří badatelé přede mnou již předpokládali, ale nedokázali to průkazněji doložit.

Samotná skutečnost, že sám Hanka svévolně a téměř dětinsky naivně do RK po r. 1817 zasahoval, není – s ohledem na obrázek, který jsme si o něm v této studii vytvořili – příliš překvapivá. Podle mého názoru v tom nelze vidět ani argument svědčící pro středověký původ RK, ani argument, který by jeho starobylost zpochybňoval. Hanka se neostýchal svévolně zasahovat do autentických originálů starých památek, stejně tak jako se nebál druhotně upravovat své mystifikační výtvory.

7. Shrnutí

Pokusme se nyní o stručnou sumarizaci výsledků bádání, ke kterým jsme došli v předchozích kapitolách. V úvodní kapitole jsme se pokusili vytvořit si nejprve představu o osobnosti Václava Hanky pomocí dobových *písemných*

---

[298] URBAN J. 1992, 1993, 1995a, 2001; URBAN J. – NESMĚRÁK 1996.
[299] IVANOV 1969, s. 591–592, IVANOV 1970, passim, zejména s. 84–87, 105–107, 187, 188.
[300] PROTOKOLY 1993.
[301] Člen Ivanovova týmu, malíř Jiří Josefík, jenž pro protokol pořizoval ručně malovanou obrazovou dokumentaci, mi v r. 1995 velmi ochotně pomáhal se v této problematice zorientovat, ale sám už mi po tolika letech bohužel nedokázal vysvětlit, proč tam tento důležitý obrázek chybí.
[302] VLNAS 1996, s. 70–71.
[303] Srv. MAREŠ F. (I.) 1930; TOMAN 1947, s. 185.

pramenů. Tato svědectví současníků i pamětníků jsou mnohdy zcela protichůdná, a to jak v hodnocení Hankovy povahy, tak v pohledu na jeho schopnosti a erudici. Abychom se dobrali pokud možno objektivního poznání, které by Hankovi nenadržovalo, ani mu neubližovalo, je třeba se spoléhat především na ověřené skutečnosti a na svědectví autentická, pocházející od osob důvěryhodných, které měly možnost Hanku opravdu dobře poznat. K takovým patří nesporně např. František Palacký či Pavel Josef Šafařík.

Konfrontací dobových zpráv a získaných poznatků jsme došli k přesvědčení, že Hanka nebyl na profesionální dráhu literárního historika, filologa, překladatele a editora svou školní průpravou náležitě připraven. Jeho základní vzdělání bylo chatrné, gymnaziální nestandardní a jeho vzdělání univerzitní bylo zaměřeno na zcela jiný obor, který ho navíc ani příliš nezaujal a pro jeho budoucí práci nebyl k ničemu. S tímto hendikepem se vyrovnával vlastním sebevzděláváním. Samostudium mu nedělalo potíže díky jeho přirozené inteligenci, vnímavosti, nesmírné píli a neumdlévající aktivitě. Přes své schopnosti a mnohdy velmi detailní znalosti však navždy zůstal diletantem, který měl ve vzdělání překvapivé mezery, nezvládl standardní řemeslné základy vědecké práce a nenaučil se ctít její nepsané etické zásady. V oborech, jimž se po celý život intenzivně věnoval, nedosáhl nikdy úrovně skutečného profesionála. Nedokázal odvést spolehlivou, bezchybnou práci, na niž by mohli bez obav navazovat další badatelé. Nízkou kvalitu se snažil nahradit nadměrnou kvantitou a značnou šířkou záběru, nedbalost a nedotaženost detailů ignoroval se sebejistotou člověka, jemuž jde o důležitější věci a vznešenější cíle. Jeho nadšený elán, s nímž se pouštěl do nesčetných a nejrůznějších aktivit, byl ostatně účinnou obranou před případnou kritikou nesolidnosti a odbytosti jeho prací. Přestože pracoval celý život jako muzejní bibliotékář, nebyl charakteristickým typem introvertního vědce ponořeného do studia archiválií a knih, ale měl pověst činorodého organizátora vědeckých, společenských a kulturních kontaktů, kolem něhož bylo stále živo a jenž dokázal udržovat písemné spojení s celým slovanským světem. Fakt, že i jeho praktická organizátorská činnost v této oblasti trpěla vinou jeho roztržitosti, nedůslednosti a hektičnosti značnými zmatky a občas neuvěřitelným chaosem, jen dokresluje jeho povahu. Stal se díky vlastnímu usilovnému přičinění veřejně známou postavou, populární nejen po celé Praze a v českých zemích, ale i mezi vzdělanci všech slovanských zemí. Oproti typu osvícenského intelektuála se Hanka jeví jako intelektuál nového, romantického ražení. Smyslem jeho vědeckých aktivit nebylo odtažité poznávání vyšších a věčných pravd, ale praktická služba národním cílům. Konkrétní prospěch národu měl v jeho očích vyšší hodnotu než neužitečný rezultát racionálních úvah. Především tento pragmatismus, podřizující vědu národním zájmům, odlišoval romantické vlastence od osvícenských patriotů. Zbožnou lež považovali romantici Hankova typu za přípustnou a obhajitelnou, pokud prospívala dobré myšlence. Neodmítali ani nezakrytě utilitární zásadu *účel světí prostředky*. Ostatně k této ne zrovna čestné zbrani bezmocných a slabých dovedlo některé romantické české vlastence paradoxně učení bytostného osvícence, racionalisty a nesentimentálního pragmatika Bernarda Bolzana, člověka nanejvýš spravedlivého a čestného.[304] Tím se dostáváme k hodnocení Hankova hodnotového žebříčku, etiky jeho práce a jeho povahy obecně. Revizí by měla zřejmě projít odpověď na zdánlivě řečnickou otázku, zda byl Hanka skutečně dobrým a příkladným českým vlastencem. Jeho zásluhy o obrodu češtiny, o její gramatiku, prozkoumání staročeských literárních památek i o rozvoj soudobé české poezie jsou nesporné. Jistě upřímně toužil – stejně jako Jungmann – po povznesení češtiny na úroveň ostatních vyspělých evropských jazyků a po zrovnoprávnění Čechů s Němci. Jak se však srovnáme s Hankovým snem o vytvoření všeslovanského jazyka (jehož základem měla být ruština), s jeho touhou sestavit univerzální umělou slovanskou abecedu a s důvěrným přiznáním Šafaříkovi, že čeština nemá budoucnost a Češi by se měli raději učit rusky? Přitom to v Hankově představě nebylo vizí vzdálenou desítky či stovky let, ale poměrně aktuálním plánem! V době, kdy se český národ teprve ustavoval a potřeboval se opřít především o vlastní jazyk, s námahou křísený a pomalu kultivovaný, byly Hankovy projekty nejen naivní, ale i nebezpečné, a s úsilím ostatních českých obrozenců neslučitelné. Naštěstí považovali Hankovi přátelé jeho slavjanofilství směřující až k panslavismu spíše za poněkud kuriózní libůstky dotvářející jeho trochu bizardní osobnost a nepřikládali těmto jeho sklonům příliš velký význam. Asi by ho nikdy neoznačili za odpadlíka či dokonce zrádce českých obrozeneckých idejí – a přitom k tomu vlastně neměl daleko. Bezpečně ho však chránily jeho ostatní zásluhy o české písemnictví, pečlivě pěstované mezinárodní renomé a především zásluha nezapomenutelná, nalezení slavného RK. Nejlepším štítem bylo pak Hankovo upřímné, i když naivní přesvědčení, že jeho české vlastenectví není s jeho slavjanofilstvím v rozporu.

Ti badatelé, kteří pokládají Hanku za padělatele RKZ, ho považují za člověka mimořádně lstivého a záludného, který dokázal své nekalé machinace velmi rafinovaně maskovat. To je však neslučitelné se svědectvím mnohých současníků, kteří o něm vypovídali jako o člověku venkovsky prostém a upřímném, mírném, přímém, nenuceném, dobrosrdečném, obětavém, ochotném, vlídném a úslužném. Po zvážení všech shromážděných svědectví jsme došli k názoru, že Hanka nebyl člověkem dvojí tváře, i když se tak může jevit. Odmítáme v něm hledat Jekylla a Hyda a jsme přesvědčeni, že integrita jeho osobnosti nebyla narušená. Jeho povaha ovšem rozhodně nebyla ideální a stěží by mohla sloužit někomu jako vzor. Lidem, jako byli Palacký či Šafařík, vychovaným v přísném protestantském duchu, byly jistě mnohé Hankovy špatné vlastnosti protivné a připadaly jim neslučitelné s pravým křesťanstvím. Nepochybně jim vadila zejména Hankova příslovečná ješitnost, domýšlivost a naprostá nekritičnost k vlastním chybám. Příčinu těchto charakterových vad vidíme v podmínkách, ve kterých mladý Hanka dospíval. Rodiče nevěnovali jeho výchově zvláštní pozornost, neboť neočekávali, že by se mohl věnovat nějakému exponovanějšímu povolání. Když se pak shodou okolností stal z venkovského kluka váženým pražským

[304] Srv. LOUŽIL 1978a; LOUŽIL 1978b.

učencem, jeho psychika se s takovou závratnou kariérou nedokázala vyrovnat. Byl to především nedostatek kritické a sebekritické reflexe v náročných letech dospívání mezi 16. a 20. rokem života, který způsobil v jeho povaze nezřízený vzrůst sebevědomí a pocitu vlastní důležitosti. Zesměšňování jeho způsobů, drsné poznámky, satiry i odsudky jeho přátel už nedokázaly nic napravit. I v pozdějších letech, když byl některými odvážlivci dosti nevybíravě kritizován za svou práci i pro své povahové vlastnosti, si nedokázal připustit, že by snad chyba mohla být na jeho straně, a většinou se jen uraženě stáhl do sebe. Byl bezpochyby upřímně přesvědčen o své bezúhonnosti a poctivě odváděné práci, a ujišťovala ho v tom i jeho stálá popularita na veřejnosti, v době procesu s Davidem Kuhem dokonce prudce stoupající. Nespornou posilou jeho zkresleného nahlížení na sebe sama bylo i trvalé a opakované uznání, které přicházelo ze zahraničí. To, že časté udílení nejrůznějších ruských vyznamenání mělo nepochybně i vedlejší, utajované panslavistické cíle sledované ruskou carskou politikou a že Hanka byl jen figurkou, jež byla k těmto účelům jako stvořená, si oslavenec určitě nepřipouštěl. Jistě nevnímal ani to, že se z nadějného mladého českého vlastence postupně stává nepřehlédnutelnou pražskou atrakcí a posléze shovívavě tolerovanou i milovanou pražskou figurkou roztomilého stařičkého muzejního bibliotékáře.

Pod tímto zorným úhlem vidíme i jeho problematickou práci se starými rukopisnými památkami. Domníváme se, že v souladu s jeho nedostatečným vzděláním nadšeného diletanta a se souborem jeho povahových nedostatků je v souladu i jeho neprofesionální zacházení s památkami a muzejními sbírkami. Jsme přesvědčeni, že při všech zásazích porušujících autenticitu těchto historických pramenů byl Hanka veden – tak jako při všem svém konání – upřímnou snahou pomoci těmto památkám, pomoci historickému bádání, pomoci českému národu i Slovanstvu. Hanka se nejspíš ani během zásahů, při nichž dnešním muzejníkům vstávají vlasy hrůzou, necítil provinile, neboť to vše činil pro vyšší, vznešenější cíle. Přestože i jeho současníci považovali mnohé jeho postupy za nepřípustné a vytýkali mu je, Hanka nebyl schopen vážnost jejich výtek pochopit. Z jeho pohledu šlo o nepodstatné prohřešky, které mu mohou vyčítat jen úzkoprsí hnidopichové. Proto považoval určitě za přehnané, když byl označován za padělatele, neboť on památky jen zachraňoval, restauroval, popř. rekonstruoval. Jestliže při rekonstrukci a ve snaze uvést památku do původního, popř. do *ideálního* stavu povolil ve svatém nadšení uzdu své fantazii, nepovažoval to za nic špatného. Vždyť tím ze svého úhlu pohledu památky jen vylepšoval, a přispíval tak k jejich lepšímu zužitkování a k obecnému prospěchu. Ostatně uvědomme si, že tehdejší nakládání s památkami nemělo ještě jasná pravidla, že zásady péče o památky se konstituovaly až mnohem později – a že rozdíl mezi exaktní rekonstrukcí a rekonstrukcí hypotetickou není některým restaurátorům, ale dokonce ani muzejníkům či památkářům zcela jasný ani dnes.

V této souvislosti je třeba také připomenout, že ověřování literárních památek, jež měl Hanka údajně upravovat, do nichž měl vpisovat své doplňky a jež tak měl vystavit podezření z falešnosti, není – a patrně ještě dlouho nebude – definitivně uzavřeno. [305] Řešení této rozsáhlé problematiky, nezahrnující jen RKZ, ale zaměřené především na tzv. „krycí falza“, nepochybně vrhne na osobnost Václava Hanky jasnější světlo. Toto velké sousto však musíme ponechat dalším badatelům.

Máme tedy za to, že Hanka byl i při všech svých chybách osobností celistvou, integrální, vnitřními dilematy neznepokojovanou. Jeho trudnomyslnost v posledních letech života nebyla způsobena výčitkami svědomí z vykonaných podvodů či z potlačovaného tajemství o skutečném původu RKZ, ale vyvěrala spíše z pocitu nedostatečného uznání jeho celoživotního díla, ze stáří a z blížící se smrti. Předchozím konstatováním ovšem netvrdíme, že byl Hanka autorem či spoluautorem RKZ. Domníváme se pouze, že by nijak neodporovalo jeho přesvědčení a povaze, pokud by se měl na vytvoření takových nových dokladů o starobylosti české poezie podílet. Na otázku, zda by měl i schopnosti rukopisy tohoto typu podvrhnout, musíme odpovědět záporně. K tomu se ostatně ještě vrátíme.

Představě, kterou jsme si o Hankovi vytvořili za pomoci písemných pramenů, odpovídá velmi dobře i jeho charakteristika, jíž nám poskytují *prameny ikonografické*. Speciální pozornost jsme věnovali jeho nejstaršímu a současně nejzajímavějšímu portrétu, namalovanému Antonínem Machkem. Vzhledem k tomu, že tvoří pár s protějškovou podobiznou manželky Barbory, analyzovali jsme oba tyto portréty, uložené ve sbírkách Národního muzea. Přestože jsou oba obrazy v odborné i populární literatuře velmi frekventované, ukázalo se, že se o nich ví velice málo. Mnohé tradované údaje o nich jsou navíc mylné. Průzkumem jsme zjistili, že obrazy nevznikly současně, i když jsou komponovány jako manželské protějšky. Nejprve, nejspíše v prvním pololetí r. 1821, namaloval Machek portrét Václava Hanky, tehdy ještě svobodného. Portrét byl koncipován jako reprezentativní a měl být rozšířen na veřejnosti litografickými reprodukcemi. Čtyři roky po Hankově svatbě, v r. 1826, připojil Machek k předchozímu obrazu i portrét Hankovy manželky Barbory. Hankova podobizna tak ztratila svou původní funkci a stala se spolu se svým protějškem standardní privátní dekorací domácích prostor. Hanka se však původní koncepce nevzdal a chtěl, aby ho v budoucnu Machkův olej prezentoval i dalším pokolením. Proto dával čas od času portrét doplňovat o nově získané doklady své rostoucí slávy. Podařilo se nám identifikovat všechny důležité předměty s funkcí atributů, umístěné v dolní části obrazu a vytvářející jakési zátiší, a zjistili jsme, kdy je Hanka získal. Mezi medailemi a četnými pamětními prsteny je nejzajímavějším atributem nesporně faksimile stránky 14 z RK, tištěné r. 1829 litograficky na papíře a do obrazu dodatečně vlepené. Následující rekonstrukcí jsme došli k závěru, že Machek přemalovával a doplňoval zátiší s atributy během 21 let nejméně čtyřikrát (!), a to v letech 1823, 1833, 1836 a 1842. Fakt, že portrétista občas dodatečně ještě zasahuje do svého hotového díla, není sám o sobě překvapivý. Sám Machek např. přimaloval svému učiteli Ludvíku Kohlovi na olejový portrét z r. 1816

[305] Z novějších prací na toto téma připomeňme např.: NESMĚRÁK 1995; NESMĚRÁK 2000a; NESMĚRÁK 2000b; NESMĚRÁK 2002.

dodatečně na klopu medaili, kterou Kohl dostal až v roce 1818.[306] V případě Hankova portrétu je to však nebývalé množství dodatečných úprav. Navíc lze předpokládat, že by na Hankovo přání patrně do olejomalby přibývaly časem i další jeho vyznamenání, kdyby tomu nezabránil nedostatek volného místa a kdyby Machek v r. 1844 nezemřel. Machkův portrét je tak jedním z nejvýmluvnějších svědků o Hankově nezřízené sebestřednosti a nezkrotné ješitnosti. Hanka si nepochybně v skrytu duše přál, aby ho jednou tento portrét reprezentoval v expozici Národního muzea. Málem k tomu nikdy nedošlo, neboť obraz i s protějškem byl prostřednictvím rodinných dědiců vyvezen do Moskvy a jen šťastnou náhodou a zásluhou českého inženýra Josefa Horna ho pak Muzeum Království českého (NM) v r. 1898 získalo spolu s protějškem do svých sbírek.

Výslednou rekapitulaci dat o tomto navýsost výmluvném Machkově portrétu Václava Hanky i o jeho ženském protějšku jsme v podobě hesel zařadili na samotný počátek katalogu, který je obsahem další kapitoly naší studie. Katalog zahrnuje soupis všech dostupných vyobrazení Václava Hanky, od roku 1821 až do naší současnosti, konkrétně do roku 2007. Podařilo se v něm shromáždit pod 69 položkami portréty a další vyobrazení Václava Hanky nejrůznějších výtvarných technik. Jsme přitom přesvědčeni, že nejde o počet konečný a že některé další Hankovy podobizny pravděpodobně unikly naší pozornosti. O existenci několika portrétů víme jen z pramenů či z literatury, ale nepodařilo se nám je vypátrat, takže neznáme jejich podobu. Lze však doufat, že se ještě někde v budoucnu objeví. Sestavení, utřídění a vyhodnocení hankovské ikonografie bylo pracné, ale mělo svůj význam. Katalog přesvědčivě dokládá několik předpokládaných aspektů. Především je dalším konkrétním svědectvím o Hankově enormní zálibě v sebeprezentaci. Podařilo se nám určit, že mezi podobiznami vzniklými ještě za Hankova života, evidovanými pod 31 položkami, je celkem 14 prototypů, čili 14 zaručeně autentických portrétů, jež si ve většině případů objednal sám Hanka a při jejichž vzniku seděl modelem. Jde o portréty uvedené v soupisu číslo II pod čís. 1, 2, 7–9, 16, 17, 21, 23, 25, 27–29 a 31. Větším počtem autentických podobizen se v té době mohli chlubit snad jen panovníci. K bohatství Hankovy ikonografie se blíží z „obyčejných smrtelníků" jen Josef Dobrovský, který byl za svého dlouhého života portrétován desetkrát, a to většinou na přání svých přátel. Devětkrát byla portrétována Božena Němcová, přičemž ovšem jen ve dvou případech šlo o podobizny výtvarného charakteru (olej a kresba), zbývající podobenky byly fotografické. Obdobně vznikly i v případě Smetanově kromě značného množství vizitkových fotografií jen dvě jeho olejové podobizny a jedna busta. Početná řada osmi autentických portrétů zachytila tvář Bernarda Bolzana, ale toto množství bylo vyvoláno několikrát opakovanou a většinou ne příliš zdařilou snahou Bolzanových přátel získat adekvátní náhradu za reprezentativní, ale nedostupný portrét namalovaný Františkem Horčičkou. Běžnější bylo, že se významní intelektuálové a vlastenci té doby dávali portrétovat třikrát až pětkrát za život, většinou na naléhání svého okolí. Tak se např. univerzitní profesor a známý lidumil Julius Vincenc Krombholz dal k sezení modelem přemluvit čtyřikrát za život, František Ladislav Čelakovský třikrát a plachý Josef Jungmann až v závěru života, a to jen dvakrát. Jediná originální podobizna Antonína Jaroslava Puchmajera, jíž je amatérská anonymní miniatura dochovaná v Národním muzeu, vznikla shodou šťastných náhod dva roky před básníkovou smrtí, a po údajném autentickém portrétu Karla Hynka Máchy se dodnes marně pátrá. [307]

Mezi čtrnácti autentickými portréty Václava Hanky kraluje zcela suverénně již zmíněný olej od Antonína Machka. O deset let mladší, z r. 1831, jsou tři cenné studie Hankovy hlavy od Františka Horčičky, dalšího skvělého portrétisty, s nímž Hanku rovněž pojilo celoživotní přátelství. Horčičkovy studie neměly předchozímu Machkovu oslavnému portrétu konkurovat. Sloužily pouze jako podklad pro zhotovení Hankova osobního typáře a oslavných medailí modelovaných Josefem Tomášem Lerchem. Pro povahu Václava Hanky je příznačné, že si dal medaile razit sám na vlastní počest, když se stal rytířem ruského Řádu sv. Vladimíra. K nejlepším a psychologicky nejpřesvědčivějším portrétům Václava Hanky patří litografie zhotovená v r. 1844 vynikajícím Taddeo Mayerem. Je téměř jisté, že i tento portrét vznikl na Hankovu objednávku a na jeho vlastní náklady. Mayer byl přítelem a v uměleckém smyslu pokračovatelem Machkovým, stejně jako František Šír, který se po několika litografických reprodukcích Machkova olejového portrétu V. Hanky pokusil i o své originální zachycení Hankovy tváře. Hankův obličej se stal doma i v cizině známým především díky hojně rozšířené ocelorytině, jež ilustrovala jeho životopis v almanachu Libussa z r. 1852. Podle lavírované kresby Antonína Gareise st., jejíž torzo se dochovalo v Národní galerii v Praze, ji do oceli vyryl Adolf Dvořák. Naproti tomu takřka neznámou je velice živě působící kresba Georga Kordika, zhotovená v Praze 13. února 1853 a dochovaná v karlovarském muzeu. Zůstala veřejnosti skryta mezi desítkami dalších známých tváří v Kordikových skicářích. Podařilo se nám zjistit, že se Hanka dal asi čtyři roky před smrtí též fotografovat. Bohužel však není známo, že by se originální fotografie někde dochovala. Známe ji jen z pozdější fotografické reprodukce uložené ve sbírkách knihovny Náprstkova muzea a prostřednictvím několika grafik, které podle ní vznikly. Jediný sochařský portrét, který vznikl ještě za Hankova života a měl formu poprsí, vytvořil v r. 1860 Antonín Herold. Bohužel nevíme ani o jednom jeho odlitku. Lze pouze doufat, že bude v budoucnu někde nalezen, neboť jeho podobu známe alespoň z novinového obrázku. Za specifickou formu autentické podobizny bychom snad mohli považovat Hankovu posmrtnou masku, již odlil pražský štukatér Giovanni Pellegrini. Ani o jejím případném dochování však nevíme.

Zmíněné autentické podobizny dobře doplňují obrázek o Hankovi, vytvořený na základě literárních pramenů. Představují ho jako mírně obézního, podsaditého chlapíka, jehož tělesná konstituce, zděděná po venkovských předcích, byla

[306] NOVÁK 1962, s. 172 (čís. kat. 55), s. 174–175 (čís. kat. 88–90), obr. 50 a 52.

[307] Srv. k Dobrovskému SRŠEŇ 2004d; k Němcové DÖRFLOVÁ – SRŠEŇ 2006; k Smetanovi SRŠEŇ 2004e; k Bolzanovi SRŠEŇ 1986; ke Krombholzovi SRŠEŇ 2004b; k Čelakovskému SRŠEŇ 2001a, s. 151 (pozn. 1); k Jungmannovi SRŠEŇ 2007b; k Puchmajerovi SRŠEŇ 2001b; k Máchovi WÁGNER 1986.

upevněna a otužena dětstvím stráveným polními pracemi, běháním po pastvinách a mytím v studených potocích. Tento bodrý venkovan s objemnou hrudí, krátkou býčí šíjí a kulovitou hlavou, jejíž prořídlé vlasy musel brzy nahrazovat módním příčeskem, se v Praze odíval do stylizovaných šatů básníka i do obligátního fraku, občas odmítal nosit vázanky a naopak se rád přizdoboval parádními prsteny i blyštivými ruskými řády. Portrétisté ho viděli jako člověka klidného, vyrovnaného a rozšafného, který byl sám se sebou spokojen a byl hrdý na své úspěchy. Evidentně ho těšilo, že se může o vlastní úspěchy dělit prostřednictvím sériově rozmnožovaných portrétních medailí i grafických listů s celým národem i se slovanským světem.

Jak dokládá náš katalog, vznikaly již za Hankova života četné reprodukce i varianty jeho podobizen podle originálních portrétů. Ačkoli pro nás nemají hodnotu autenticity, vydávají svědectví o Hankově oblibě. Především z tohoto důvodu jsme sledovali i vývoj hankovské ikonografie po Hankově smrti. Je pochopitelné, že když tento český vlastenec, obtěžovaný před koncem života protičesky zahroceným soudním procesem, krátce po pádu Bachova režimu zemřel, uvolnilo to mezi Čechy dlouho potlačované emoce. Jejich projevem nebyly jen nebývalé masy lidí účastnících se manifestačního pohřbu, zádušní mše sloužené v českých městech i v cizině, ale i četné české i zahraniční nekrology, ilustrované mnohdy nebožtíkovými podobiznami, sériově zhotovované a prodávané sádrové sošky a reliéfy s Hankovou podobou, úvahy o zbudování pomníku apod. Třináct položek našeho katalogu, sepisujících Hankovy podobizny vzniklé jen během roku 1861, hovoří o tomto vzedmutém kultu dosti zřetelně. Vlna zájmu o Hanku časem přirozeně trochu opadala. Oživena byla umístěním pamětního medailonu na rodnou chalupu v Hořiněvsi v r. 1862 či zřízením skromného pomníku od Antonína Wagnera ve Dvoře Králové v roce 1867, při 50. výročí nálezu RK. Ještě v roce 1886, kdy začínala bitva o pravost RKZ, nakreslil Hankovu podobiznu Mikoláš Aleš pro jím ilustrované vydání RKZ, jež mělo Rukopisy bránit. Půtky o Rukopisy však důvěru k Hankovi silně narušily. Když došlo v roce 1890 k odhalení dlouho připravovaného pískovcového pomníku v Hořiněvsi, zhotoveného Mořicem Černilem, bylo to provázeno trapnými rozpaky. Počátkem 20. století (konkrétně mezi lety 1899 a 1911) byl Hanka na základě mylného důkazu prof. Dolenského (*„V. Hanka fecit“*) všeobecně považován za usvědčeného padělatele RK. Když se v té době měla umístit jeho bronzová busta mezi muže zasloužilé o Národní muzeum, dal sochař St. Sucharda Hankovi výraz kající pokory. Jeho pojetí bylo přes počáteční protesty nakonec přijato a busta byla v r. 1901 osazena do schodištní dvorany. Pro 20. století byl Hanka v podstatě odepsanou veličinou. Jeho ikonografie se rozšířila jen o několik málo vyobrazení, spíše raritní povahy. Drobný model jeho kuriózní „přenosné pamětní desky“, chovaný v soukromí, byl vytvořen v r. 1947 neochvějným obhájcem RKZ Bohumilem Střemchou. Po něm si až téměř po půlstoletí na Hanku vzpomněla pobočka České numismatické společnosti v Ústí nad Orlicí a dala razit při příležitosti 200. výročí jeho narození medaili, modelovanou Zdeňkem Kolářským. Mezi několika marginálními podobiznami Václava Hanky, zhotovenými v posledních letech při různých příležitostech, zaujímají kuriózní místo ilustrace komiksu na tajemné téma RKZ, zhotovené v roce 2007 mladým kreslířem Karlem Jeriem. Zdá se, že Václav Hanka nemusí být vnímán jen jako vyčpělý a omšelý klasik, jehož integrita je nenávratně ta tam, ale může být pro moderní generaci, milující záhady a tajemství, i přitažlivou postavou, která dokáže dokonce sehrát roli v dramaticky akčním komiksovém příběhu.

K dokreslení Hankovy osobnosti nám posloužila i kapitola s menším příspěvkem zabývajícím se záhadným renesančním portrétkem ve sbírkách Národního muzea. Pozornost vzbuzovalo především jméno Václav Hanků ze Želetavy (*„WENC: HANKONIDES: DE ZELETAWY:“*), které je na něm napsáno. Podařilo se prokázat, že jde o výstřižek z pergamenového listu neznámého staročeského renesančního zpěvníku, druhotně přemalovaný, doplněný o citované jméno a adjustovaný do nepatřičného klasicistního rámečku. V Národním muzeu byl již v 19. století (nejpozději před rokem 1901), o jeho akvizici však nejsou žádné doklady. Originální poprsí neznámého člena literátského bratrstva bylo zakomponováno do menšího, malovaného kruhového rámečku s rolwerkem, mělo vepsaný letopočet vzniku (*„1570“*) a nápis označující věk portrétovaného (*„ÆTATİS SVÆ 35 –“*). Přemalováním a připsáním jména tak vznikl portrét jakéhosi Václava Hanků ze Želetavy. Z tohoto „vylepšení“, respektive padělání podezříváme Václava Hanku. Zjistili jsme, že pro muzejní knihovnu získal v roce 1852 poškozený exemplář „Knihy duchovní“ z r. 1588 od Jana Štelcara Želetavského ze Želetavy, v níž je jméno Václava Hanků ze Želetavy, reálně existujícího v době jejího vydání, vzadu vytištěno. Došli jsme k závěru, že Hanka důmyslně spojil toto jméno, kterého si nepochybně všiml, s anonymním portrétním výstřižkem, aby vzbudil dojem, že koncem 16. století žil v Čechách jeho jmenovec, ne-li přímo předek. Indicie vinící Hanku z iniciování tohoto falza jsou v tomto případě obzvláště přesvědčivé a mnohem silnější, než tomu zatím bylo v ostatních kauzách s Hankou spojovaných. Došli jsme k závěru, že Hanka tento podvod vymyslel, ale nejspíše ho neprovedl vlastníma rukama. Malířské a písařské úpravy svěřil s velkou pravděpodobností malíři Janu Dvořáčkovi, který právě v roce 1852 Hankovi ilustroval malovanými miniaturami skvostný exemplář RKZ vytištěný na pergamenu. Dvořáček zřejmě přibližně v téže době také na Hankovo přání v jednom z muzejních středověkých slovníků rekonstruoval figurální iniciálu a doplnil výzdobu bordury. Uvedený případ zfalšovaného renesančního portrétu svědčí o tom, že Hanka nectil autentickou hodnotu originálních památek a celkem bez skrupulí a dosti svévolným způsobem do nich zasahoval.

I toto zjištění tedy harmonicky doplňuje náš obrázek o problematické osobnosti Václava Hanky, který jsme si vytvořili kombinací písemných a ikonografických pramenů.

V doplňkové kapitole o problematice tzv. berlínské modři v RK jsme došli k hypotéze, že RK měl v době nálezu jiné iniciály, než má nyní. Byly patrně mnohem prostší a nebyly zlacené. Hanka přizdobil písmena barvou, pozlatil jejich políčka a připojil neumělé rozviliny až před koncem ledna 1822, kdy věnoval RK Muzeu. Souviselo to s adjustací listů a proužků do druhé vazby, kterou při té

příležitosti pořídil. K tomuto „vylepšení“ ho zřejmě vedla snaha dát vzácné památce staročeského písemnictví reprezentativní vzhled. Hanka dal zlacení i barevnost některých iniciál opravovat ještě jednou, a to zřejmě až v roce 1852. Tentokrát provedl tyto práce na jeho přání nejspíše malíř Jan Dvořáček. Teprve při této příležitosti bylo písmeno N iniciály na s. 14 obtaženo berlínskou modří. Výskyt této barvy, užívané v malířské praxi až od počátku 18. století, tedy nemůže být považován za důkaz mladšího původu RK, jak se dosud často dělo. Tajemství skutečného stáří RK není tímto zjištěním odhaleno. Dospěli jsme pouze k překvapivému závěru, že Hanka zacházel i s takto proslulým rukopisem velmi svévolně a necitlivě. Z tohoto faktu samotného nelze bezpečně vyvodit, že je RK skutečně středověkého původu a že ho Hanka „pouze“ znešvařil a zpochybnil svými dodatečnými zásahy. Hanka by se totiž asi nerozpakoval dodatečně, tedy „po nálezu“ upravovat RK i v případě, že by byl falzem vytvořeným předtím jeho vlastníma rukama. Závažnějším faktem, který zpochybňuje tezi o Hankovi jako o skutečném tvůrci RK, je náš závěr, že Hanka nebyl falzátorem velkého formátu. Jeho znalosti, schopnosti ani nadání nebyly tak skvělé, aby dokázal rukopis takové přesvědčivosti vytvořit. Došli jsme k přesvědčení, že byl pouhým upravovatelem a „zlepšovatelem“ některých starých památek a že jeho zásahy a manipulace, byť realizované někdy i s pomocí školených malířů, nebývaly provedeny tak dokonale, aby je nebylo možno odhalit. Závěry jednotlivých kapitol této studie nás dovedly k přesvědčení, že teze o Václavu Hankovi jako o tvůrci RK je velmi nepravděpodobná a nadále neudržitelná. Po skutečném autorovi RK bude tedy třeba i nadále pátrat.

8. Literatura

(Soupis obsahuje pouze citované tituly.)

ADRESSBUCH 1859: *Adreßbuch der Königlichen Hauptstadt Prag, der Stadtgemeinden Karolinenthal, Smichow und der Bergstadt Wyšehrad auf Grundlage ämtlicher Quellen bearbeitet und herausgegeben von Nikolaus Lehmann*. Prag 1859.

BALAJKA 1991: Bohuš Balajka, Ještě snítka na hrob Václava Hanky. *Lidové noviny*, roč. 4, čís. 27 (Praha 1. 2. 1991), s. 9.

BARTOŠ 1946: František Michálek Bartoš, *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*. Praha 1946.

BASS 1940: Eduard Bass, *Čtení o roce osmačtyřicátém*. [1. vyd.] Praha 1940.

BASS 1947: Eduard Bass, *Čtení o roce osmačtyřicátém*. [2. vyd., opravené a doplněné] Praha 1947.

BAŠE 1998: Milan Baše, *Císař římský, král český Karel IV. 1316–1378 na medailích, pečetích a pamětních mincích*. Praha 1998.

BEČKOVÁ 1996a: Kateřina Bečková, Počátky kamenotiskařské živnosti v Čechách 1818–1835. In: Jana Wittlichová – Radim Vondráček, *Litografie aneb kamenopis. Počátky české litografie 1819–1850. Výstava k 200. výročí vynálezu litografie Aloisem Senefelderem. Grafická sbírka Národní galerie v Praze, Palác Kinských 8. října – 17. listopadu 1996*. Praha 1996, s. 11–25.

BEČKOVÁ 1996b: Kateřina Bečková, Kdo byli první čeští litografové? *Res Musei pragensis. Měsíčník Muzea hlavního města Prahy*, roč. 6, čís. 11 (Praha 1996), s. 1–5.

BEČKOVÁ 1997: Kateřina Bečková, Počátky kamenotiskařské živnosti v Čechách aneb Kdo byli první čeští litografové? In: Jaroslav Folta (red.), *Dvě století litografie. Bicentenary of Litography. Sborník Národního technického muzea č. 30*. Praha 1997, s. 32–35.

BEČKOVÁ 1998: Kateřina Bečková, *Zmizelá Praha. Nové Město*. Praha 1998.

BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ 1995: NBH [Naděžda Blažíčková-Horová], Wágner, Antonín Pavel. In: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha 1995, s. 929.

BOČEK 2001: Josef Boček, Die Königinhofer und Grünberger Handschriften als Gegenstand politischer Auseinandersetzungen in Böhmen (1858–1938). *Němci v českých zemích – Die Deutschen in den böhmischen Ländern. Zprávy Společnosti pro dějiny Němců v Čechách – Mitteilungen der Gesellschaft für die Geschichte der Deutschen in Böhmen*, roč. I/2001 (Ústí nad Labem 2001), s. 13–119.

BOHEMIA 1861a: Wenceslaw Hanka [nekrolog]. *Bohemia*, roč. 34 (Prag 1861), čís. 13 (15. 1.), s. 118, a čís. 15 (17. 1.), s. 133.

BOHEMIA 1861b: Local- und Provinzialchronik. (Das Leichenbegängniß Wenzel Hankas). *Bohemia*, roč. 34, čís. 14 (Prag 16. 1. 1861), s. 124.

BOHEMIA 1861c: Zu Hanka´s Gedächtniß. *Bohemia*, roč. 34, čís. 16 (Prag 18. 1. 1861), s. 142.

BOHEMIA 1861d: Zu Hanka´s Gedächtniß. *Bohemia*, roč. 34, čís. 18 (Prag 21. 1. 1861), s. 165.

BOHEMIA 1861e: Königgrätz, 19. Jäner. (Hanka). *Bohemia*, roč. 34, čís. 19 (Prag 22. 1. 1861), s. 171.

BOWRING 1832: John Bowring, *Wýbor z básnictwi českeho. Cheskian Anthology: Being a History of the Poetical Literature of Bohemia, with Translated Specimens*. London 1832.

BOŽEK 1912: Jaroslav Božek, Rozptýlené kapitoly o životě a dílech Dra Ignáce J. Hanuše. *Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, roč. 42 (Praha 1912), s. 190–197, 281–290, 360–370.

BRANDL 2003: Vincenc Brandl, *Život Josefa Dobrovského*. [Druhé, upravené vydání, podle prvního vydání z r. 1883.] Praha 2003.

BRDIČKA 1847: [Jan Č. Brdička Kralodvorský,] *Věneček uvit třicetileté památce nalezení Rukopisu Kralodvorského. Slaveno dne 16. září 1847* [v] *Králové Dvoře. Od Jana Č. Brdičky, Kralodvorského*. Praha s. d. [1847].

BRODSKÝ 1986: Pavel Brodský, Neznámé Hankovo falzum v Knihovně Národního muzea. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – literární historie, sv. 31 (Praha 1986), čís. 1–2, s. 21–28.

BRODSKÝ 2000: Pavel Brodský, *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*. Praha 2000.

ČAS 1861: Vaceslav Hanka zemřel! *Čas*, roč. 2, čís. 12 (Praha 13. 1. 1861), nestr. [titulní strana].

ČECHOVÁ – HALÍKOVÁ 2004: Alena L[enka] Čechová – Anna Halíková, *Krajky, výšivky, stuhy, prýmky*. Praha 2004.

ČEJCHAN 1964: Václav Čejchan, Ještě k případu Hankova udavačství Čelakovského. *Slovanský přehled*, roč. 50 (Praha 1964), s. 169–170.

ČERNÝ 1933: Václav Černý (ed.), *Korespondence a zápisky Františka Ladislava Čelakovského*. IV. Praha 1933.

ČESKÁ LITERATURA 1998: Jan Lehár – Alexandr Stich – Jaroslava Janáčková – Jiří Holý, *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha 1998.

ČESKOSLOVENSKO – POĽSKO 1977–1978: *Československo – Poľsko. Stáročia susedstva a priateľstva. Polska – Czechosłowacja. Wieki sąsiedztwa i przyjaźni*. Kraków – Warszawa – Bratyslawa – Praga 1977–1978.

ČMKČ 1861: [anonce nových publikací a grafických listů] *Časopis Musea království Českého*, roč. 35 (Praha 1861), s. XXI.

ČMKČ 1862: Podobizna: Václav Hanka [...]. *Časopis Musea království Českého*, roč. 36 (Praha 1862), s. XXV.

ČMKČ 1897: Vzájemné dopisy Václava Hanky a Jana Kollára. *Časopis Musea království Českého*, roč. 71 (Praha 1897), s. 227–245.

ČORNEJ 2001: Petr Čornej a kol., *Sto událostí, které dramaticky změnily naši historii. Kdy, kde, proč a jak se to stalo v českých dějinách*. Praha 2001.

DANEŠ 1994: Zdenko Frankenberger Daneš, Jsou Rukopisy královédvorský a zelenohorský jihoslovanského původu? *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – literární historie, sv. 37 (1992), čís. 1–2 (Praha 1994).

DANEŠ 1995: Zdenko Frankenberger Daneš, *Rukopisy bez tajemství a záhad*. Jihlava 1995.

DÍLO 1946: *Umělecký měsíčník Dílo*, roč. 34 (1945–1946; Praha 1946), s. 9.

DOBROVSKÝ 1818: [Josef Dobrovský,] *Geschichte der Böhmischen Sprache und ältern Literatur, von Joseph Dobrowsky, Mitglied der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften. Ganz umgearbeitete Ausgabe. Mit einer Kupfertafel*. Prag (bei Gottlieb Haase) 1818.

DOLENSKÝ 1899: Ladislav Dolenský, Hanka fecit. *Listy filologické a paedagogické*, roč. 26 (Praha 1899), s. 460–468.

DÖRFLOVÁ – SRŠEŇ 2006: Yvetta Dörflová – Lubomír Sršeň, Autentické podobizny Boženy Němcové. In: Milan Horký – Roman Horký (ed.), *Božena Němcová. Život – dílo – doba. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference konané ve dnech 7.–8. září 2005 v Muzeu Boženy Němcové*. Česká Skalice (Muzeum Boženy Němcové) 2006, s. 35–65, obr. čís. 1–15.

DOSKOČIL 2001: Oldřich Doskočil, *Portrét 18. a 19. století ze sbírky litoměřického muzea* (edice: Malíři Litoměřicka, svazek 6). Litoměřice (Okresní vlastivědné muzeum) 2001.

DUŠEK 1984: Sbírka Bohuslava Duška darovaná Uměleckoprůmyslovému muzeu v Praze. *Acta UPM*, sv. X., Praha (UPM) 1984.

DUŠEK 1989: *Sbírka Bohuslava Duška*. Praha (Národní galerie v Praze) 1989.

EMLER 1881 (–1884): R. [Josef Emler,] Listy Josefa Jungmanna k Antonínu Markovi. *Časopis Musea království Českého*, roč. 55 (Praha 1881), s. 499–530, roč. 56 (Praha 1882), s. 26–44, 161–184, 445–476, roč. 57 (Praha 1883), s. 45–59, 330–353, 496–512, roč. 58 (Praha 1884), s. 54–70, 285–297, 405–425.

EMLER 1886: Josef Emler, Ještě několik listů Josefa Jungmanna k Antonínu Markovi. *Časopis Musea království Českého*, roč. 60 (Praha 1886), s. 433–444.

EMLER 1887: Jos[ef] Emler, Zpráva o chemickém a drobnohledném ohledání některých rukopisů musejních. *Časopis Musea království Českého*, roč. 61 (Praha 1887), s. 297–435.

ENDERS 1991: Julius Enders, *Rukopis Zelenohorský a Královédvorský. Kritické, nejdůležitějšími poznámkami opatřené vydání*. Praha (Neklan) 1991.

ENDERS 1993a: Julius Enders, *Jazykovědný rozbor Rukopisu královédvorského, zelenohorského a dalších staročeských textů s nimi spojovaných*. Praha (Neklan) 1993.

ENDERS 1993b: Julius Enders, *Rukopis zelenohorský a královédvorský. Vznik, styl a básnická hodnota staročeské orální poesie*. Praha (Neklan) 1993.

FASÁDA 2004: Fasáda a interiér Hankova domu. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 6, III. řada (Dvůr Králové nad Labem 3. 12. 2004), s. 20–21.

FIALA 1969: Zdeněk Fiala, O Rukopisech po stránce paleografické. In.: Mojmír Otruba (red.), Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – literární historie, sv. 13–14 (Praha 1969), s. 49–80.

FLAJŠHANS 1901: Václav Flajšhans, *Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy.* Praha 1901.

FOUKAL – MRŠTÍK 1999: Martin Foukal – Josef Mrštík, *80 let České numismatické společnosti*. Praha 1999.

FRAJEROVÁ – KOVAŘÍK 2004: Blanka Frajerová – Petr Kovařík, *Tajemství testamentů. Závěti slavných, mocných i nemocných*. Praha 2004.

FRANCEV 1899: Vlad[imir] A[ndrejevič] Francev, Ku poměru F. L. Čelakovského k V. Hankovi. *Časopis Musea království Českého*, roč. 73 (Praha 1899), s. 44–48.

FRANCEV 1902: V[ladimir] A[ndrejevič] Francev, *Očerki po istorii češskago vozrožděnija. Russko-češskija učonyja svjazi konca XVIII i pěrvoj poloviny XIX st.* Varšava 1902.

FRANCEV 1905: V[ladimir] A[ndrejevič] Francev, *Pisma k Vjačeslavu Ganke iz slavjanskich zemel*. Varšava 1905.

FRANCEV 1914: Vlad[imir] A[ndrejevič] Francev, *I. I. Srezněvskij i Slavjanstvo. Otdělnyj ottisk iz sbornika „Pamjati I. I. Srezněvskago“*. Petrograd 1914.

FRIČ 1957, 1960: Karel Cvejn (ed.), Josef Václav Frič, Paměti, I. díl, Praha 1957, II. díl, Praha 1960.

FRIEDRICH 1927: Gustav Friedrich, Rukopisy po stránce palaeografické. *Národní listy*, roč. 67, čís. 119 (Praha 1. 5. 1927), příloha s. 1, čís. 126 (Praha 8. 5. 1927), s. 11.

GAJSLER 1882: Justyn Feliks Gajsler, Wacław Hanka. *Tygodnik ilustrowany*, roč. 14 (Warszawa 1882), čís. 348 (26. 8.), s. 143–144, čís. 349 (2. 9.), s. 159–160.

GEBAUER 1887: Jan Gebauer, O chemické a mikroskopické zkoušce RKého. *Athenaeum*, roč. 4 (1886–1887), čís. 5 (Praha 15. 2. 1887), s. 157–163, čís. 7 (Praha 15. 4. 1887), s. 205–214, čís. 9 (Praha 15. 6. 1887), s. 291–292.

GEHEIMNISS 1810: *Das Geheimniss des Steindrucks in seinem ganzen Umfange practisch und ohne Rückhalt nach eigenen Erfahrungen beschrieben von einem Liebhaber*. Tübingen 1810.

GRÉGR 1867: Julius Grégr, *Padesátiletá slavnost objevení rukopisu Kralodvorského, odbývaná ve Dvoře Králové dne 28., 29. a 30. září 1867*. Praha 1867.

HÁLEK 1861: H. [Vítězslav Hálek], Váceslav Hanka. *Národní listy*, roč. 1 (Praha 1861), čís. 16 (16. 1.), 17 (17. 1.), 18 (18. 1.), 19 (19. 1.) a 23 (23. 1.), nestr.

HAMAN 1991: Aleš Haman, Ještě k roku H. *Lidové noviny*, roč. 4, čís. 15 (Praha 18. 1. 1991), s. 9.

HANKA 1818a: [Václav Hanka,] *Starobylá Skládánie. Památka XIII. a XIV. wěku z neywzácněgssjch rukopisów wydaná od Wáclawa Hanky. Djl druhý.* Praha (u Bohumila Háze) 1818.

HANKA 1818b: [Václav Hanka (ed.),] *Rukopis Královdworský. Sebránj lyricko-epických Národných Zpěwů, wěrně w půwodnjm starém gazyku, též w obnoweném pro snadněgšj wyrozuměnj, s připogenjm německého přeloženj. Starobylých Skládánj Djl zwláštnj. – Wydán od Wáclawa Hanky.* Praha (u Bohumila Haze a Joz. Krauze) 1819 [recte: 1818].

HANKA 1832: [Václav Hanka,] *Děginy české. Obgasněnj obrazů, od Wáclawa Hanky, Rytjře řádu sv. Wladimjra, Bibliothekáře Národnjho Museum českého, učených Společnostj Krakowské, Wilenské a Waršawské člena.* Praha (U Bohmannowých dědicůw) 1832. / *Geschichte Böhmens. Erklärung der Bilder.* Prag (Bei Bohmanns Erben) 1832.

HANKA 1842a: [Václav Hanka,] Gallerie vaterländischer Künstler und Gelehrter. Wenceslaw Hanka, [...]. *Sonntags-Blätter für heimatliche Interessen*, roč. 1, čís. 27 (Wien 3. 7. 1842), s. 473–477.

HANKA 1842b: [Václav Hanka,] Böhmische Zeitgenossen. Wenceslaw Hanka. *Prag. Beiblätter zu Ost und West* (Prag 1842), čís. 119 (27. 7.), s. 479–480, čís. 120 (28. 7.), s. 484, čís. 121 (30. 7.), s. 487–488, čís. 122 (1. 8.), s. 491–492.

HANKA – SVOBODA 1829: [Václav Hanka – Václav Alois Svoboda,] *Kralodvorský rukopis. Zbírka staročeských zpievo-pravnych basní, s niekolika jinymi staročeskymi zpievy. Nalezen a vydan od Vaclava Hanky, knihovníka k. Narodního musea; s diejopisnym uvodem od Vaclava Aloisia Svobody, c. k. professora tříd humanitních. Připojen vierny snímek písma.* V Praze, v knihkupectví J. G. Calve, 1829. / *Königinhofer Handschrift. Sammlung altböhmischer lyrisch-epischer Gesänge, nebst andern altböhmischen Gedichten. Aufgefunden und herausgegeben von Wenceslaw Hanka, Bibliothekar des k. Vaterländischen Museum, Verteutscht und mit einer historisch-kritischen Einleitung versehen von Wenceslaw Alois Swoboda* [...] *Nebst einem Facsimile.* Prag, J. G. Calve´sche Buchhandlung 1829.

HANKOVO DIVADLO 2004: Současný stav a návrh budovy. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 6, III. řada (Dvůr Králové nad Labem 3. 12. 2004), s. 23.

HANUŠ I. J. 1864: J.[Ignác] J[an] Hanuš, Kněz Jan Štelcar Želetavský z Želetavy co literát český. Obraz z literatury české 16. století. *Časopis Musea království Českého*, roč. 38 (Praha 1864), s. 262–287 a 343–352.

HANUŠ I. J. 1867a: Hš.[Ignác Jan Hanuš], Pařízek Josef. In: Frant[išek] Lad[islav] Rieger (red.), *Slovník naučný*, 6. díl. Praha 1867, s. 2–3.

HANUŠ I. J. 1867b: I[gnác] J[an] Hanuš, *Das Schriftwesen und Schrifttum der böhmisch-slovenischen Völkerstämme in der Zeit des Ueberganges aus dem Heidentume in das Christentum. Zur Jubilaeums-Feier der Auffindung der Grünberger und Königinhofer Handschrift*. Prag 1867.

HANUŠ I. J. 1868: I[gnác] J[an] Hanuš, *Die gefälschten böhmischen Gedichte aus den Jahren 1816–1849*. Prag 1868.

HANUŠ J. 1896: Hš. [Josef Hanuš], Hanka Václav. In: *Ottův slovník naučný*, díl 10. Praha 1896, s. 845–848.

HANUŠ J. 1902a: Josef Hanuš, Počátky novočeské romantiky. Václav Hanka. In: Josef Hanuš – Jan Jakubec – Jan Máchal – Jaroslav Vlček, *Literatura česká devatenáctého století*. I. díl. Praha 1902, s. 648–732.

HANUŠ J. 1902b: Hš. [Josef Hanuš], Pařízek Josef. In: *Ottův slovník naučný*, díl 19. Praha 1902, s. 229–230.

HANUŠ J. 1911: Josef Hanuš, Počátky novočeské romantiky. Václav Hanka. In: Josef Hanuš – Jan Jakubec – Jan Máchal – Jaroslav Vlček, *Literatura česká devatenáctého století*. I. díl. (Druhé vydání, opravené a doplněné.) Praha 1911, s. 713–785.

HANUŠ J. 1921, 1923: Josef Hanuš, *Národní museum a naše obrození. Kniha první*, Praha 1921, *Kniha druhá*, Praha 1923.

HAVLÍČEK 1960: Karel Havlíček Borovský, *Básně*. Praha 1960.

HELLMUTH 1861: Ernst Hellmuth, Wenzel Hanka. *Von Haus zu Haus. Illustrierte Blätter für geistige Erholung und Anregung*, roč. 2, čís. 11 (Wien – Prag [10. 4.] 1861), s. 144–146.

HLAVAČKA 2001: Milan Hlavačka, Rukopisy aneb „Běda věci, jež má býti podporována podvodem". In: Jaroslav Čechura – Jana Čechurová – Milan Hlavačka – Marie Koldinská – Jaromír Neumann, *Falza a podvody české historie*. Praha 2001, s. 96–107.

HLOBIL 1995: Ivo Hlobil, Nápisy v triforiu svatovítské katedrály. *Dějiny a současnost*, roč. 17 (Praha 1995), čís. 6, s. 56–57.

HONZÁK 1996: František Honzák (red.), *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918* [Třetí, doplněné a ilustrované vydání.]. Praha 1996.

HORMAYRŮV ARCHIV 1826a: Prager Kunstausstellung 1826 (Brief eines Reisenden). *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst* [red. Joseph von Hormayr], roč. 17, čís. 50 a 51 (Wien, 26. a 28. 4. 1826), s. 267–268.

HORMAYRŮV ARCHIV 1826b: Literatur und Kunst. *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst* [red. Joseph von Hormayr], roč. 17, čís. 146–147 (Wien, 6. a 8. 12. 1826), s. 783–784.

HROCH 1999: Miroslav Hroch, *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost.* Praha 1999.

HRUBÝ 1880: Jaromír Hrubý, Styky M. P. Pogodina se západními Slovany. *Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, roč. 10, díl II. (Praha 1880), s. 596–605.

CHALUPA 1963: Aleš Chalupa, Archiv Národního muzea – zpráva o činnosti v letech 1961–1962. *Časopis Národního muzea*, oddíl věd společenských, roč. 132 (Praha 1963), s. 236–237.

IVANOV 1969: Miroslav Ivanov, *Tajemství RKZ.* Praha 1969.

IVANOV 1970: Miroslav Ivanov, *Záhada Rukopisu královédvorského.* Praha 1970.

IVANOV 1994: Miroslav Ivanov, *Utajené protokoly aneb geniální podvod.* Praha 1994.

IVANOV 1999: Miroslav Ivanov, H = jako Hanka Václav, falzátor. In: Miroslav Ivanov, *52 + 2. Čtení pro každý týden v roce a dva navíc.* S. l. [Praha] 1999, s. 80–84.

JACHIM 1845: Jachim, Adam Junoša z Rośćišewa Rośćišewský. *Časopis Českého museum*, roč. 19 (Praha 1845), s. 286–292.

JAKUBEC 1934: Jan Jakubec, V. Hanka. In: Jan Jakubec, *Dějiny české literatury*, II. díl. Praha (2. vydání) 1934, s. 325–333.

JANOUŠEK 2004: Pavel Janoušek, Antonín Pavel Wagner. Ke 170. výročí narození královédvorského rodáka a vynikajícího umělce. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 6, III. řada (Dvůr Králové nad Labem 3. 12. 2004), s. 6–7.

JELINEK 1894a: Edward Jelinek, *Korespondencya pana Adama Junosza Rościszewskiego z Wacławem Hanką. (Refleksye z czasów obrodzenia) 1829–1844.* Poznań 1894.

JELINEK 1894b: Edward Jelinek, Pan Adam Junoša Rościszewski z Rościszewa, národa českého přítel oddaný. Česko-polské vzpomínky z dob vzkříšení. Z dopisů psaných Václavu Hankovi v letech 1829–1844. *Zlatá Praha*, roč. 11 (Praha 1894), s. 295–297, 303–306, 315, 326–330, 339–342, 351–354.

JERIE – MATĚJÍČEK 2007: Karel Jerie (ilustrace) – Tomáš Hibi Matějíček (text), *Šifra mistra Hanky. Pravdivá historie Rukopisů královédvorského a zelenohorského*. Praha (Garamond) 2007.

JILEMNICKÝ 1984: Alois Jilemnický, *Kámen jako událost. Kulturně historický a společenský obraz první české školy sochařů a kameníků za sto let její existence 1884–1984*. Praha 1984.

JINDY A NYNÍ 1833: Podobizna p. Hankowa. *Gindy a Nynj. Národnj Zábawnjk pro Čechy, Morawany a Slowáky w Uhřjch*. 2. pololetí [*„II. půlletí"*] r. 1833, čís. 3 (Praha, červenec 1833), s. 23.

JIREČEK 1878: Josef Jireček, O stavu literatury české v letech 1815–1820. *Časopis Musea království Českého*, roč. 52 (Praha 1878), s. 230–242.

JIREČEK 1879: Josef Jireček, Hankovy původní básně od 1813 do 1819. *Časopis Musea království Českého*, roč. 53 (Praha 1879), s. 351–364.

JIREČEK 1886: Josef Jireček, Jak Pavel Josef Šafařík za posledních svých let smýšlel o rukopisech Kralodvorském a Zelenohorském. *Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, roč. 16 (Praha 1886), s. 356–362.

JIREČEK K. 1895: Konstantin Jireček, P. J. Šafařík mezi Jihoslovany. *Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, roč. 25 (Praha 1895), s. 389–405, 489–506, 583–600, 691–706, 773–800, 869–892, 978–994, 1061–1072.

JIŘÍK 1896–1897: J-k. [František Xaver Jiřík], Herold Antonín. In: *Ottův slovník naučný*, 11. díl. Praha s. d. [1896 či 1897], s. 200.

JIŘÍK 1917: F[rantišek] X[aver] Jiřík, Malířství podobizen v Čechách od konce století XVIII. do poloviny XIX. (Obsah přednášky v „Kruhu" dne 3. června 1916). *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1916*, Praha 1917, s. 3–8.

JIŘÍK 1919: F[rantišek] X[aver] Jiřík, František Horčička (1776–1856). *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1918*, Praha 1919, s. 16–21.

JIŘÍK 1930: F[rantišek] X[aver] Jiřík, *Miniatura a drobná podobizna v době empirové a probuzenské v Čechách*. Praha 1930.

JUNGMANN 1838: *Slownjk česko-německý Josefa Jungmanna* [...]. Díl IV. Praha 1838.

JUNGMANN 1998: Josef Jungmann, *Zápisky*. Praha 1998.

JZ 1896: *Zpráva jednatelská podaná ve valném shromáždění společnosti Musea království Českého dne 9. ledna 1897*. Praha 1897.

JZ 1898: *Zpráva jednatelská o Společnosti Musea království Českého ve správním roce 1898.* Praha 1899.

KARÁSEK 2001: Jan N. Assmann – Rumjana Dačeva – Anna Jonáková – Zdeněk Kazlepka – Jaroslav Med – Jana Orlíková – Roman Prahl – Pavel Preiss – Lubomír Slavíček – Tomáš Vlček, *Sen o říši krásy. Sbírka Jiřího Karáska ze Lvovic*. Praha (Obecní dům – Památník národního písemnictví) 2001.

KARLÍK – SEYKORA 1936: Jan Karlík – Vojtěch Seykora (eds.), *Rukopis Královédvorský a Zelenohorský. Píseň pod Vyšehradem. Milostná píseň krále Václava. Legenda o svatém Prokopu. Libušino proroctví.* Praha 1936.

KAŠPAR 1969: Jaroslav Kašpar, Rukopisy královédvorský a zelenohorský – paleografický přepis. In.: Mojmír Otruba (red.), Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – literární historie, sv. 13–14 (Praha 1969), s. 275–322.

KATALOG MG 1926: *Katalog Moderní galerie v Praze.* [Úvod Karel Kramář]. Praha 1926.

KESNER – NOVOTNÝ 1955: Ladislav Kesner – Vladimír Novotný, *České malířství XIX. století. Jízdárna Valdštejnského paláce. V Praze v květnu 1955.* [katalog výstavy] Praha (NG) 1955.

KLABAN 1974: Pavel Klaban, Jungmann ve výtvarném umění 19. století. *Literární archív. Sborník Památníku národního písemnictví*, roč. 8–9 (Praha 1974), s. 111–127.

KLEISNER 2007: TOK [Tomáš Kleisner], Zdeněk Kolářský: Medaile Václava Hanky. In: Eliška Fučíková – Ladislav Čepička (eds.): *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent Musae?* Praha 2007, s. 538 a 540.

KNEIDL 1983: Pravoslav Kneidl, *Česká lidová grafika v ilustracích novin, letáků a písniček*. Praha 1983.

KNIHOPIS 1963: František Horák (red.), *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století. Díl II. Tisky z let 1501–1800, část VIII, roč. XVI*. Praha 1963.

KOMÁREK 1972: Karel Komárek, Historie chemického průzkumu RKZ. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – literární historie, sv. 16 (1971), čís. 3 (Praha 1972), s. 169–187.

KOP 1941: František Kop, *Národní museum, památník našeho kulturního obrození*. Praha 1941.

KOPECKÝ 1981: Vladimír Kopecký, *Plno záhad kolem Hanky.* Curych 1981.

KOSATÍK 2003, I.–IV.: Pavel Kosatík, Sen o rukopisech (I.–IV.). *Týden*, roč. 10, čís. 30 (Praha 21. 7. 2003), s. 68–69; čís. 31 (Praha 28. 7. 2003), s. 70–71; čís. 32 (Praha 4. 8. 2003), s. 82–83; čís. 33 (Praha 11. 8. 2003), s. 68–69.

KOTALÍK 1984: Jiří Kotalík, *Národní galerie v Praze*, I. díl. Praha 1984.

KOUDELKOVÁ – KOUDELKA 1996: (jk) [Jarmila Koudelková – František Koudelka], Hanka Václav. In: František Honzák (red.), *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Praha 1996, s. 123–124.

KOUBA 1983: Jan Kouba, Od husitství do Bílé hory (1420–1620). In.: Jaromír Černý ad., *Hudba v českých dějinách od středověku do nové doby.* Praha 1983, s. 79 ad.

KRATOCHVÍLOVÁ 2005: Martina Kratochvílová, Kodikologické puzzle rukopisů. Habent sua fata libelli. *Umění*, roč. 53 (Praha 2005), s. 551–565.

KRAUS 1996: Vladimír Kraus, O počátcích řemeslné litografie v Čechách. In: *Litografie k potěše a užitku. Katalog výstavy k 200. výročí vynálezu litografie 1796–1996.* Praha (Národní technické muzeum) 1996, s. 7–8.

KRAUS 1997: Vladimír Kraus, Pražské oslavy sté ročnice vynálezu litografie. In: Jaroslav Folta (red.), *Dvě století litografie. Bicentenary of Litography. Sborník Národního technického muzea č. 30*. Praha 1997, s. 22–31.

KREJČA 1981: Aleš Krejča, *Techniky grafického umění. Průvodce pracovními postupy a dějinami originální tiskové grafiky*. Praha 1981.

KREJČÍ 1928: Karel Krejčí, První krize českého slovanství. (Vliv polského povstání listopadového na české národní obrození). *Slovanský přehled*, roč. 20 (Praha 1928), s. 190–191.

KREJČÍ 1974: Karel Krejčí, Některé nedořešené otázky kolem RKZ. *Slavia. Časopis pro slovanskou filologii*, roč. 43 (Praha 1974), seš. 4, s. 378–396.

KUBÁLEK – MÜLLEROVÁ 1999: Dušan Kubálek – Hana Müllerová, *Kronika Českých zemí.* Praha 1999.

KUBÍK 1970: Ladislav Kubík, *Česká korespondence se Lvem Thunem*. Praha 1970.

KUNSTAUSSTELLUNG 1826: *Kunstausstellung in der Akademie zu Prag, zu Anfang des Jahres 1826*. Prag 1826.

KUNSTAUSSTELLUNG 1833: *Nachtrag zum Catalog der Kunstausstellung. D*[ie] *G*[esellschaft] *p*[atriotischer] *K*[unst] *F*[reunde] *in Prag im J*[ahre] *1833*. Prag [1833].

KVĚT 1933: Jan Květ, O iniciálách v Rukopisu Královédvorském. *Český bibliofil. Prémie českých bibliofilů v Praze*, roč. 5 (Praha, říjen 1933), s. 15–42.

KVĚTOŇOVÁ 1962: Olga Květoňová, Malíř František Horčička. In: Antonín Hejna ad., *Opočno. Státní zámek a památky v okolí*. Praha 1962, s. 30–31.

KVĚTY 1834: Wygimky z listu z Haliče. *Kwěty české*, roč. 1, čís. 50 (Praha 11. 12. 1834), s. 418.

KVĚTY 1842: Domácj kronika. (Z Prahy.). *Kwěty. Národnj zábawnjk pro Čechy, Morawany, Slowáky a Slezany*, roč. 9, čís. 27 (Praha 6. 4. 1842), s. 108.

LAISKE 1969: Miroslav Laiske, Bibliografie RKZ. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – literární historie, sv. 13–14 (Praha 1969), s. 323–408.

LAVROVSKIJ 1861: P. L.....ij [Petr Aleksejevič Lavrovskij], *Vospominanije o V. V. Ganke.* Moskva 1861.

LEGIS-GLÜCKSELIG 1852: Dr. Legis-Glückselig [Gustav Thormund Legis-Glückselig, vlastním jménem August Anton Glückselig], Wenceslaw Hanka, ein Beitrag zur Geschichte der Cultur und National-Literatur Böhmens und der Slawen überhaupt. *Libussa. Jahrbuch für 1852.* (Herausgegeben von Paul Aloys Klar. Mit zwei gestochenen Portraiten, einem Kunstblatte und vier lithographirten Beilagen.), roč. 11 (Prag 1852), s. 285–369. [překlad do češtiny od Mgr. Dany Mentzlové viz na http://kix.fsv.cvut.cz/toCP1250.en/~gagan/jag/rukopisy/osobnost/hanka-1.htm]

LOUŽIL 1978a: Jaromír Loužil, Bernard Bolzano a Rukopisy. Václav Alois Svoboda. *Česká literatura. Časopis pro literární vědu*, roč. 26 (Praha 1978), s. 54–73.

LOUŽIL 1978b: Jaromír Loužil, Bernard Bolzano a Rukopisy. Josef Linda. *Česká literatura. Časopis pro literární vědu*, roč. 26 (Praha 1978), s. 220–234.

LUDVA – KOUDELKA 1954: Miloš Ludva – Jiří Koudelka, *Jiří Kordík, karlovarský malíř podobizen*. Karlovy Vary (Krajské vlastivědné museum v Karlových Varech) 1954.

LUMÍR 1861a: Vaceslav Hanka. *Lumír. Belletristický týdenník*, roč. 11, čís. 3 (Praha 17. 1. 1861), s. 61–64, čís. 4 (Praha 24. 1. 1861), s. 86–87, čís. 6 (Praha 7. 2. 1861), s. 134–136.

LUMÍR 1861b: Z Prahy a z venkova. *Lumír. Belletristický týdeník*, roč. 11, čís. 3 (Praha 17. 1. 1861), s. 65.

LUMÍR 1861c: Z Prahy a z venkova. *Lumír. Belletristický týdeník*, roč. 11, čís. 4 (Praha 24. 1. 1861), s. 91.

LUMÍR 1861d: Z Prahy a z venkova. *Lumír. Belletristický týdeník*, roč. 11, čís. 5 (Praha 31. 1. 1861), s. 114.

LUMÍR 1861e: Z Prahy a z venkova. *Lumír. Belletristický týdeník*, roč. 11, čís. 7 (Praha 14. 2. 1861), s. 161.

LUMÍR 1861f: Z Prahy a z venkova. *Lumír. Belletristický týdeník*, roč. 11, čís. 9 (Praha 28. 2. 1861), s. 377.

LUMÍR 1861g: Z Prahy a z venkova. *Lumír. Belletristický týdeník*, roč. 11, čís. 16 (Praha 18. 4. 1861), s. 114.

MACURA 1983: Vladimír Macura, *Znamení zrodu. České obrození jako kulturní typ*. Praha 1983.

MACURA 1991: Vladimír Macura, Vstupujeme do roku H. *Lidové noviny*, roč. 4, čís. 9 (Praha 11. 1. 1991), s. 6.

MÁDL 1929: Karel B[oromejský] Mádl, *Antonín Machek. Malíř podobizen (1775–1844)*. Praha 1929.

MACHEK – HANKA 1820: [Antonín Machek – Václav Hanka,] *Historie Česka w kamenopisnych obrazich od Ant. Machka wyloženim Waclawa Hanky.* Praha – Vídeň (W Praze, u Witmanna, Endersa, Krause, we Widni u Haasa.) 1820. / *Geschichte Böhmens in lithographischen Bildern von Ant. Machek erklaert von Wenceslaw Hanka.* Prag – Wien (Prag, bei Widtmann, Enders, Krauss, Wien bei Haas.) 1820.

MACHEK – HANKA 1824: [Antonín Machek – Václav Hanka,] *Děginy České w kamenopisně wywedených obrazech předstaweny od sgednocených Umělců Akademie Pražské. S Obgasněnjm od Wáclawa Hanky, Bibliothekáře Národnjho Museum w Králowstwj Českém, učených Společnostj na Wysokých Školách Wilenských a Krakowských, též králowské Waršawské Společnosti Přátel Nauk Člena. Wydáwány od Antonjna Machka, w Pokračowánj od Bohmannských Dědicůw a Antonjna Machka.* Praha (tištěny w Sommerowské knihtiskárně w bywalém klášteře Sw. Anny Čjslo 948)1824. /

Geschichte Boehmens in lithographisch ausgefuehrten Blaettern; dargestellt von einem Verein Akademischer Kuenstler Prags. Erklärt von Wenceslaw Hanka, Bibliothekar am böhmischen National=Museum der gelehrten Gesellschaften an den Universitäten zu Wilna und Krakau, wie auch der königl. Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften zu Warschau Mitgliede. Herausgegeben von Anton Machek, fortgesetzt von P. Bohmanns Erben und Anton Machek. Prag (Gedruckt in der Sommerschen Buchdruckerei, im ehemaligen Annakloster Nro. 948) 1824.

MALIVA 1995: Josef Maliva, Černil Mořic. In: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha 1995, s. 117.

MAREŠ F. (I.) 1930: Fr[antišek] Mareš, Dobrušský umělec v Kamen. Šenově. *Bezděz. Přehled kulturních a přírodních poměrů severních Čech a Lužice*, roč. I. (Mladá Boleslav 1930), s. 123–127.

MAREŠ F. (II.) 1931: F[rantišek] Mareš, *Pravda o Rukopisech Zelenohorském a Královédvorském, jak se jeví z dokumentárních fotografií a z poznámek k nim připojených, vydaných s podporou tří vědeckých tříd České akademie r. 1930.* Praha 1931.

MAREŠ J. 1934: Josef Mareš, Václav Jan Seidan a jeho dílo. *Numismatický časopis československý*, roč. 10 (Praha 1934), s. 84–145, tab. IV–VIII.

MASARYK 1887: G. M. [Tomáš Garrigue Masaryk], Drobné příspěvky o Václ. Hankovi. *Athenaeum. Listy pro literaturu a kritiku vědeckou*, roč. 4, čís. 5 (Praha 15. 2. 1887), s. 163–165.

MILTNER – NEUMANN 1852 [–1870]: [Franz Karl Miltner – Heinrich Otokar Miltner – Josef Neumann], *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Privatmünzen und Medaillen. Herausgegeben von dem Vereine für Numismatik zu Prag. Mit Abbildungen.* Prag 1852 [de facto vycházelo po sešitech až do r. 1870].

MORAVCOVÁ 1986: Mirjam Moravcová, *Národní oděv roku 1848. Ke vzniku národně politického symbolu*. Praha 1986.

MSN 1929: Machek, Antonín. In: *Masarykův slovník naučný*, IV. díl. Praha 1929, s. 671.

MÜLLER 1880: Rudolf Müller, Künstler der Neuzeit Böhmens. VIII. Jacob Ginzel. *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, roč. 18 (Prag 1880), s. 181–192.

NAKĘSKI 1866: Ad. N. Nakęski, Wacław Hanka. *Opiekun domowy*, roč. 2, čís. 7 (Warszawa, 14. 2. 1866), s. 49 ad.

NÁRODNÍ LISTY 1861: Domácí zprávy. Hankův pohřeb. *Národní listy*, roč. 1, čís. 16 (Praha 16. 1. 1861), s. 3.

NAŠE PÍSEMNICTVÍ 1960: *Naše písemnictví v numismatických památkách. Medaile – plakety – mince. Katalog výstavy.* Praha (PNP) 1960.

NEBESKÝ 1852–1853: V[áclav Bolemír] Nebeský, Kralodvorský Rukopis. *Časopis Českého museum*, roč. 26 (Praha 1852), sv. 3, s. 127–174; roč. 27 (Praha 1853), sv. 1, s. 116–167.

NEBESKÝ 1859: Václav [Bolemír] Nebeský, Nová akta ve při o Rukopis Kralodvorský. *Časopis Musea království Českého*, roč. 33 (Praha 1859), s. 397–406.

NEBESKÝ 1867: [Václav Bolemír Nebeský,] Vácslav Hanka. Nástin životopisný od V. N. *Světozor*, roč. 1 (Praha 1867), čís. 10 (13. 9.), s. 89–90, čís. 11 (20. 9.), s. 101–102, čís. 12 (27. 9.), s. 111–112.

NEINSBERG-DÜRINGSFELD 1861: v. R.-D. [Ida von Neinsberg-Düringsfeld], Wenceslaw Hanka. *Illustrierte Zeitung*, (Leipzig 1861), čís. 923 (9. 3.), s. 171–172.

NERUDA 1861: J. N. [Jan Neruda], Vaceslav Hanka. *Čas*, roč. 2 (Praha 1861), čís. 13 (15. 1.), čís. 14 (16. 1.), čís. 15 (17. 1.), čís. 16 (18. 1.), čís. 17 (19. 1.), čís. 18 (20. 1.), nestr. [vždy na titulní straně].

NERUDA 1874: [Jan Neruda,] Vácslav Hanka. *Humoristické listy*, roč. 16, čís. 41 (Praha 26. 9. 1874), s. 166.

NESMĚRÁK 1995: Karel Nesměrák, Soupis sporných památek české literatury, řazených k RKZ. In: *Almanach rukopisné obrany III.* Praha (Neklan) 1995, s. 69–81.

NESMĚRÁK 1997: Karel Nesměrák, Václav Hanka a triforium katedrály sv. Víta. In: *Almanach rukopisné obrany IV.* Praha (Neklan) 1997, s. 42–50.

NESMĚRÁK 2000a: Karel Nesměrák, Dodatky k soupisu sporných památek české literatury, řazených k RKZ. In: *Almanach rukopisné obrany V.* Praha (Neklan) 2000, s. 58–63.

NESMĚRÁK 2000b: Karel Nesměrák, Některé výtěžky z excerpce Bartošova „Soupisu rukopisů Národního muzea v Praze". In: *Almanach rukopisné obrany V.* Praha (Neklan) 2000, s. 158–166.

NESMĚRÁK 2002: Karel Nesměrák, Dodatky k excerpci soupisu rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze. *Zprávy České společnosti rukopisné*, řada VI, čís. 2 (Praha 1. 12. 2002), s. 36–39.

NEUMANN 1952: Jaromír Neumann, *Klasikové českého umění a národní obrození* (edice: Národní galerie, První díl – České malířství XIX. století). Praha 1952.

NEUMANN 2001: Jaromír Neumann, Malíř František Horčička a Hankova falza. In: Jaroslav Čechura – Jana Čechurová – Milan Hlavačka – Marie Koldinská – Jaromír Neumann, *Falza a podvody české historie*. Praha 2001, s. 108–127.

NEWHAM 1991: Richard Newham, *The Guinness Book of Fakes, Frauds & Forgeries*. London 1991.

NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1963: Em[anuela] Nohejlová-Prátová, *Katalog výstavní sbírky medailí*. Praha (Národní muzeum) 1963.

NOVÁK 1957: Luděk Novák, Horčičkovy portrétní studie a jejich realizace. *Umění*, roč. 5 (Praha 1957), s. 234–238.

NOVÁK 1962: Luděk Novák, *Antonín Machek*. Praha 1962.

NOVOTNÝ 1951: Miloslav Novotný (ed.), *Jan Neruda. Podobizny. I. 1873–1881* (edice: Spisy Jana Nerudy, svazek dvacátý devátý). Praha 1951.

OPONY 2004: Opony Hankova domu a divadla. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 6, III. řada (Dvůr Králové nad Labem 3. 12. 2004), s. 22.

OSLAVA 1862: [Antonín Konstantin Víták /?/,] *Oslava památky Václava Hanky v Hořiněvsi dne 7. září 1862*. Praha 1862.

OSN 1900: Machek, Antonín. In: *Ottův slovník naučný*, 16. díl. Praha 1900, s. 630.

OSSOLINEUM 1967: *Ossolineum. Księga pamiątkowa w 150-lecie zakładu narodowego imienia Ossolińskich*. Wrocław 1967.

OTRUBA 1969: Mojmír Otruba (red.), Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – literární historie, sv. 13–14 (Praha 1969).

OTRUBA 1993: mo [Mojmír Otruba], Václav Hanka. In: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce.* 2. díl (H–L). Praha (Academia) 1993, s. 57–63.

OTRUBA – ŘEPKOVÁ 1969: Mojmír Otruba – Marie Řepková, Literárněvědná kritika RKZ. In: Mojmír Otruba (red.), Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Dnešní stav poznání. *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – literární historie, sv. 13–14 (Praha 1969), s. 83–146.

PALACKÝ 1829: F[rantišek] Palacký, Kralodvorský rukopis. Zbírka staročeských […] básní […] Nalezen a vydán od Václava Hanky. *Jahrbücher der Literatur*, sv. 48 (Wien 1829), Oktober – Dezember, s. 138–169.

PALACKÝ 1858: František Palacký, Rukopisné lži a palaeografické pravdy. In: Leander Čech (ed.), *Františka Palackého Spisy drobné. III. Spisy aesthetické a literární*. Praha 1903, s. 557 ad. [překlad z: Handschriftliche Lügen und palaeographische Wahrheiten. *Bohemia*, roč. 31 /Prag 1858/, čís. 288 /5. 11./, s. 949–950, čís. 289 /6. 11./, s. 957, čís. 292 /10. 11./, s. 985–986.].

PALLAS – ZELINKA 1926: Gustav Pallas – Vojtěch Zelinka, *Obrazové dějiny literatury české. Díl I. Od nejstarších dob až do Hálka a Nerudy.* Praha 1926.

PÁTA 1934: František Páta, *Z Hankových památníků*. Praha 1934.

PAVEL 1947: Jakub Pavel, *Dějiny našeho umění. Rozbor a přehled.* [2. vydání] Praha 1947.

PAVEL 1971: Jakub Pavel, *Dějiny umění v Československu. Stavitelství, sochařství, malířství.* Praha 1971.

PAVLÍKOVÁ 1971: Marie Pavlíková, Norbert Vaněk. *Literární archív. Sborník Památníku národního písemnictví*, roč. 5/1970 (Praha 1971), s. 180–197.

PETERA 1859: Frant[išek] Petera, Jak hynou staré památky českého písemnictví. Z Jaroměře dne 4. pros. 1858. *Památky archaeologické a místopisné*, roč. 3 (Praha 1859), s. 284–285.

PETRBOK 2000: vpe [Václav Petrbok], Hanka Václav. In: Věra Menclová – Bohumil Svozil – Václav Vaněk a kol., *Slovník českých spisovatelů*. Praha (Nakladatelství Libri) 2000, s. 212–213.

PETROVÁ 2001: Eva Petrová, Figurální malba klasicismu, raného romantismu a počátky výtvarné kritiky. Čechy 1780–1840. In: Taťána Petrasová – Helena Lorenzová, *Dějiny českého výtvarného umění (III/1) 1780/1890*. Praha 2001, s. 64–112.

POGODIN 1844: [Michail Petrovič Pogodin,] *God v čužich krajach (1839). Dorožnyj dněvnik M. Pogodina.* Moskva 1844.

POCHE 1937: Emanuel Poche, *Soupis památek historických a uměleckých v okresu Královédvorském* (edice: Soupis památek historických a uměleckých v Republice československé, XLVIII. Okres Dvůr Králové). Praha 1937.

POCHE 1977: Emanuel Poche (red.), *Umělecké památky Čech*. 1. díl. Praha 1977.

POLÁK 1991: Josef Polák, K otázce podílu V. Hanky na vzniku Rukopisů. *Dějiny a současnost*, čís. 4/1991 (Praha 1991), s. 62–63.

POPOV 1879–1880: Nil [A.] Popov (ed.), *Pisma k M. P. Pogodinu iz slavjanskich zemel (1835–1861).* Sv. I.–III. Moskva 1879, 1879 a 1880.

PRAHL 2000: Roman Prahl (red.), *Prag 1780–1830. Kunst und Kultur zwischen den Epochen und Völkern*. Prag (Patrik Šimon – Eminent) 2000.

PRAŽÁKOVÁ 1987: Běla Pražáková, *Václav Hanka (1791–1861). Literární pozůstalost.* Praha (Literární archív Památníku národního písemnictví v Praze) 1987 [na 1. straně obálky je rok vydání 1987, na titulní stránce 1986].

PRAŽSKÉ NOVINY 1835a: Čechy. *Pražské Nowiny*, [bez roč.,] čís. 77 (Praha 4. 10. 1835), nestr. [titulní strana].

PRAŽSKÉ NOVINY 1835b: Čechy. *Pražské Nowiny*, [bez roč.,] čís. 78 (Praha 8. 10. 1835), nestr. [titulní a další strana].

PRAŽSKÉ NOVINY 1835c: Čechy. *Pražské Nowiny*, [bez roč.,] čís. 79 (Praha 11. 10. 1835), nestr. [titulní a další strana].

PRAŽSKÉ NOVINY 1835d: Čechy. *Pražské Nowiny*, [bez roč.,] čís. 80 (Praha 15. 10. 1835), nestr. [titulní a další strana].

PRAŽSKÉ NOVINY 1835e: Čechy. *Pražské Nowiny*, [bez roč.,] čís. 81 (Praha 18. 10. 1835), nestr. [titulní a druhá strana].

PROCHÁZKA 1991: Václav Procházka, Imponující dílo Zdeňka Kolářského. *Numismatické listy*, roč. 46 (Praha 1991), čís. 5–6, s. 151–159.

PROCHÁZKA 1996: Václav Procházka, *Medaile, mince, Kolářský*. S. l., s. d. [Praha 1996].

PROTOKOLY 1993: Miroslav Ivanov – Jiří Josefík – Jindřich Sitta – Dobroslav Srnec – Jaroslav Šonka, Protokoly o zkoumání Rukopisů královédvorského a zelenohorského a některých dalších rukopisů Národního muzea v Praze (1967–1971). *Sborník Národního muzea v Praze*, řada C – literární historie, sv. 36 (1991), čís. 1–4 (Praha 1993).

PRUSÍK 1886: Frant[išek] Prusík, K obraně rukopisův Královédvorského a Zelenohorského. *Světozor*, roč. 20 (Praha 1886); čís. 17 (2. 4.), s. 259; čís. 18 (9. 4.), s. 275; čís. 19 (16. 4.), s. 291 a 294; čís. 20 (23. 4.), s. 307, a čís. 21 (30. 4.), s. 330–331.

PRŮVODCE MKČ 1905: *Průvodce sbírkami Musea království Českého v Praze*. Praha 1905.

PŘEDNEŠENÍ 1862: Přednešení jednatele ve valném shromáždění Musea král. Českého dne 3. června 1862. *Časopis Musea království Českého*, roč. 36 (Praha 1862), s. 3–23.

PŘEDNEŠENÍ 1881: Přednešení jednatele ve valném shromáždění společnosti Musea král. Českého dne 25 června 1881. *Časopis Musea království Českého*, roč. 55 (Praha 1881), s. 329–352.

PYPIN 1861: A[lexandr N.] Pypin, Vjačeslav Ganka. *Sovremennik. Žurnal litěraturnyj i (s 1859 goda) političeskij, izdavajemyj s 1847 goda I. Panajevym i N. Někrasovym*, sv. 86 (Sanktpetěrburg 1861), příloha *Sovremennoje obozrenije*, s. 1–40.

RATIBOR 1890a: Hankova slavnost v Hořiněvsi. *Ratibor. Politicko-belletristický list pro zájmy kralohradeckého kraje*, roč. 7, čís. 34 (Hradec Králové 23. 8. 1890), s. 402.

RATIBOR 1890b: Odhalení pomníku Václavu Hankovi v Hořiněvsi dne 24. srpna 1890. *Ratibor. Politicko-belletristický list pro zájmy kralohradeckého kraje*, roč. 7, čís. 35 (Hradec Králové 30. 8. 1890), s. 416–417.

REFLEX 2008: Jojin&HedgeHog, Hanka a Linda. *Reflex. CS společenský týdeník*, roč. 19, čís. 6 (Praha 7. 2. 2008), s. 41.

REITHAROVÁ 1980: Eva Reitharová, Malířství. In: Emanuel Poche –Dobroslav Líbal – Eva Reitharová – Petr Wittlich, *Praha národního probuzení (Čtvero knih o Praze)*. Praha 1980, s. 279–418.

RITTERSBERG 1850: Hanka, Váceslav. In: [Ludvík] Rittersberg, *Kapesní Slovníček novinářský a konversační*. I. díl. Praha 1850, s. 565–574.

ROUBÍK 1946: Fr[antišek] Roubík, Z činnosti Šírovy kamenotiskárny v l. 1844–1865. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, roč. 54 (Praha 1946), s. 121–125.

RSN 1863: [Anonym /bez šifry/:] Hanka, Václav. In: Frant[išek] Lad[islav] Rieger (red.), *Slovník naučný*, 3. díl, Praha 1863, s. 630–632.

RYBIČKA 1869: [Antonín Rybička,] Antonín Machek, malíř a kamenopisec. Obraz životopisný, jejž vykreslil Antonín Rybička. *Světozor*, roč. 3, čís. 16 (Praha 16. 4. 1869), s. 129, 131–132, čís. 17 (Praha 23. 4. 1869), s. 139–140, čís. 18 (Praha 30. 4. 1869), s. 150–151, čís. 19 (Praha 7. 5. 1869), s. 155.

RYBIČKA 1879: Antonín Rybička, Vácslav Al. Svoboda. Biografická zpomínka, kterouž sepsal [...]. *Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, roč. 9, díl II. (Praha 1879), s. 801–821, 918–930, 977–990.

ŘEZNÍČEK 1925: Vácslav Řezníček, *Naše zlatá matička*. V. díl. Praha 1925.

SAK 2007: Robert Sak, *Josef Jungmann. Život obrozence.* Praha 2007.

SEIDL 1992: P. Seidl, Medaile k výročí Václava Hanky a výročí České numismatické společnosti, pobočky v Ústí nad Orlicí (Z. Kolářský). *Numismatické listy*, roč. 47 (Praha 1992), čís. 5–6, s. 164.

SCHEUFLER 1987: Pavel Scheufler, *Pražské fotografické ateliéry, I, 1839–1889*. Praha 1987.

SCHWARZ 1994: [Jan Schwarz,] Před 160 lety se narodil český sochař Antonín Pavel Wagner. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 2 (Dvůr Králové nad Labem 12. 12. 1994), s. 13–16.

SCHWARZ 1997: Jan Schwarz, Jubileum Rukopisu královédvorského. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*, čís. 9, rozšířené vydání (Dvůr Králové nad Labem 15. 4. 1997), s. 6–11.

SCHWARZ 2001: Jan Schwarz, O soše Zábojově a nejen o ní. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 8, III. řada (Dvůr Králové nad Labem 29. 6. 2001), s. 11–14.

SCHWARZ 2002: Jan Schwarz, Rukopisu královédvorskému je letos 185 let. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 14, II. řada (Dvůr Králové nad Labem 16. 12. 2002), s. 14–22.

SCHWARZ 2003: Jan Schwarz, Kam s pomníkem Václava Hanky? *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 2, III. řada (Dvůr Králové nad Labem 31. 10. 2003), s. 8–9.

SCHWARZ 2004a: Jan Schwarz (red.), *Hankův dům a další rukopisné památky ve Dvoře Králové nad Labem*. Dvůr Králové nad Labem 2004.

SCHWARZ 2004b: [Jan Schwarz,] Busta Václava Hanky a dopis sochaři Wagnerovi. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 6, III. řada (Dvůr Králové nad Labem 3. 12. 2004), s. 3–5.

SCHWARZ 2005: [Jan Schwarz,] Václav Hanka sochaři Františku Wagnerovi. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 9, III. řada (Dvůr Králové nad Labem 24. 11. 2005), s. 5.

SCHWARZ 2007: (schw) [Jan Schwarz], Připomněli jsme si 190 roků, které uplynuly od nalezení Rukopisu královédvorského. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*, čís. 3, IV. řada (Dvůr Králové nad Labem 11. 12. 2007), s. 1–2.

SKLENÁŘ 1981: Karel Sklenář, Archeologická činnost Josefa Vojtěcha Hellicha v Národním muzeu (1842–1847). *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, sv. 34 (1980), čís. 3–4 (Praha 1981), s. 109–235.

SKLENÁŘ 2001: Karel Sklenář, *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea.* Praha 2001.

SLADKOVSKÝ 1862: Karel Sladkovský, Řeč při slavnostním odhalení pamětní desky na rodném domku Váceslava Hanky v Hořiněvsi dne 7. září 1862. In: *Slavnostní řeči Dra. K. Sladkovského*. Praha 1878, s. 18–23.

SLAVÍN 1881: František Jar[oslav] Peřina, *Slavín. (Pantheon.) Sbírka podobizen, autografů a životopisů předních mužů československých*. Oddíl I. Praha, s. d. [1881].

SLAVÍN 1884: Coelestin Frič – Frant[išek] Jar[oslav] Peřina, *Slavín (Pantheon). Sbírka podobizen, autografů a životopisů předních mužů a žen československých*. Oddíl II. Praha, s. d. [1884].

SLAVÍN 1885: Coelestin Frič – Jan Hudec, *Slavín. Sbírka životopisů, podobizen a autografů předních mužův a žen československých*. Oddíl III. Praha, s. d. [1885].

SLAVÍN 1886: Coelestin Frič – Jan Hudec – Jan Vít. Krecar (red.), *Slavín. Sbírka životopisů, podobizen a autografů předních mužův a žen československých*. Oddíl IV. Praha, s. d. [1886].

SLOVAN 1890: Z Hořiněvse. *Slovan. Organ katolické a národní strany v horním Polabí*, roč. 8, čís. 33 (Hradec Králové 16. 8. 1890), nestr. [v rubrice Různé zprávy].

SŁOWNIK 1975: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*. Díl 2. Wroclaw – Warszawa 1975.

SMIRNOV 1908: V. P. Smirnov, *Opisanije russkich medalej*. S.-Petěrburg 1908.

SOBKOVÁ 2003: Helena Sobková, *Malíř slavného portrétu Josef V. Hellich*. Praha 2003.

SOJKA 1862: Jan Eraz[im] Sojka, *Naši mužové. Biografie a charakteristiky mužův slovanských*. Praha 1862.

SÖLLNER 2004: Z městské pamětní knihy Bedřicha Söllnera. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí*, čís. 6, III. řada (Dvůr Králové nad Labem 3. 12. 2004), s. 2–3.

SREZNĚVSKIJ 1861: I[smail] I[vanovič] Srezněvskij, *Vospominanije o V. V. Ganke.* Sanktpetěrburg 1861.

SREZNĚVSKIJ 1868: I[smail] I[vanovič] Srezněvskij, Vospominanije o Češskom muzeje po povodu jego pjatiděsjatiletija. *Zapiski Imperatorskoj akaděmii nauk*, díl XIV, kniha II (Sanktpetěrburg 1868), s. 111-118.

SRŠEŇ 1986: Lubomír Sršeň, *Bildnisse Bolzanos* (edice: Eduard Winter – Jan Berg – Friedrich Kambartel – Jaromír Loužil – Bob van Rootselaar /eds./, Bernard Bolzano-Gesamtausgabe, Reihe IV, Band 1, Erster Teil). Stuttgart-Bad Cannstatt 1986.

SRŠEŇ 1989: Lubomír Sršeň, František Horčička: Portrét Václava Hanky. In: Josef Kočí – Vlastimil Vondruška a kolektiv, *Památky národní minulosti. Katalog historické expozice Národního muzea v Praze v Lobkovickém paláci*. Praha 1989, s. 229–231 (čís. kat. 896).

SRŠEŇ 1991: Lubomír Sršeň, *Budova Národního muzea v Praze. Architektura, umělecká výzdoba a původní uměleckořemeslné vybavení. 1891–1991*. Praha 1991.

SRŠEŇ 1998: Lubomír Sršeň, Obchod s uměleckými předměty v Čechách v 1. polovině 19. století (K zakladatelské úloze Franze Zimmera). *Sborník Národního muzea v Praze*, řada A – historie, roč. 51, 1997, čís. 1–4 (Praha 1998).

SRŠEŇ 1999a: Lubomír Sršeň, *Architektura, výzdoba a původní vybavení hlavní budovy Národního muzea v Praze*. Praha 1999.

SRŠEŇ 1999b: Lubomír Sršeň, Oddělení starších českých dějin. In: Eduard Šimek (red.), *Historické muzeum*. Praha (Národní muzeum) 1999, s. 27–42.

SRŠEŇ 2001a: Lubomír Sršeň, Tajemství neznámého portrétu Antonie Bohuslavy Rajské. In: *Mezinárodní vědecká konference Růže stolistá – F. L. Čelakovský – 1799–1999 – Sborník příspěvků.* Strakonice (Muzeum středního Pootaví) 1999 [vyšlo v říjnu 2001], s. 142–155.

SRŠEŇ 2001b: Lubomír Sršeň, „Puchmajer zde dobře podařen" (K básníkovým portrétům). In: Jaroslav Vyčichlo – Viktor Viktora (eds.), *Jeden jazyk naše heslo buď I. Antonín Jaroslav Puchmajer. Sborník příspěvků z vědecké literární konference konané u příležitosti 180. výročí úmrtí národního buditele, kněze, jazykovědce a básníka Antonína Jaroslava Puchmajera.* Radnice/Plzeň (Spolek divadelních ochotníků v Radnicích – Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje) 2001, s. 59–76.

SRŠEŇ 2004a: Lubomír Sršeň, Specifika biedermeierského portrétu v Čechách. In: Helena Lorenzová – Taťána Petrasová (eds.), *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku sympozia k problematice 19. století, Plzeň, 6.–8. března 2003*. Praha 2004, s. 160–175, obr. VII.–XV.

SRŠEŇ 2004b: Lubomír Sršeň, Oslavné portréty profesora Vincence Julia Krombholze. In: *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi*. Praha (Historický ústav Akademie věd České republiky) 2004, s. 495–529.

SRŠEŇ 2004c: Lubomír Sršeň, Historie portrétu Josefa Dobrovského od Františka Tkadlíka. *Časopis Národního muzea* – řada historická, roč. 173 (Praha 2004), s. 113–156.

SRŠEŇ 2004d: Lubomír Sršeň, Osobnost Josefa Dobrovského prezentovaná portréty. In: Vladimír Vavřínek – Hana Gladkova – Karolína Skwarska (eds.), *Josef Dobrovský. Fundator studiorum slavicorum. Příspěvky z mezinárodní vědecké konference v Praze 10. – 13. června 2003*. Praha 2004, s.103–140.

SRŠEŇ 2004e: Lubomír Sršeň, Podobizny Bedřicha Smetany prezentované Smetanovým muzeem. *Muzejní a vlastivědná práce / Časopis Společnosti přátel starožitností*, roč. 42/112 (Praha 2004), s. 235–239.

SRŠEŇ 2007a: Lubomír Sršeň, Bratři Wagnerovi píší Václavu Hankovi o své soše Záboje pro Dvůr Králové n. L. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě i jeho*

okolí, čís. 3, IV. řada (Dvůr Králové nad Labem 11. 12. 2007), s. 3–8.

SRŠEŇ 2007b: Lubomír Sršeň, Autentické portréty Josefa Jungmanna. *Muzejní a vlastivědná práce / Časopis Společnosti přátel starožitností*, roč. 45/115 (Praha 2007), s. 131–141.

SRŠEŇ – TRMALOVÁ 2005: Lubomír Sršeň – Olga Trmalová, *Malované miniaturní portréty. Sbírka oddělení starších českých dějin Národního muzea*. Praha 2005.

STARÝ PORTRÉT 1911: *Starý portrét v Čechách (1780–1860). XXXVIII. výstava S. V. U. Manes. Prosinec 1911 – leden 1912*. [úvod Antonín Matějček; katalog výstavy] Praha, s. d. [1911].

STREIT 1995: Vincenc Streit, Prozradí Hanku Machkovo plátno? *Lidové noviny*, roč. 8, čís. 27 (Praha 1. 2. 1995), s. 10.

STREIT – KANTEK 1995: Vincenc Streit – Miroslav Kantek, Rozpoutají se nové boje o Rukopisy královédvorský a zelenohorský? Historické hádanky. *Dobrý večer*, roč. 3, čís. 7 (Praha 10. 1. 1995), s. 9.

STŘEMCHA 1938: B[ohumil] Střemcha, Nový objev týkající se berlínské modři […]. *Zprávy Československé společnosti rukopisné*, 1938, čís. 15–16 (Praha 5. 5. 1938).

SUCHOMLINOV 1876: M. I. Suchomlinov, O snošenijach V. V. Ganki s Rossijskoju akaděmijeju i o vyzově jego v Rossiju. In: *Bratskaja pomoč postradavšim semějstvam Bosnii i Gercegoviny*. Sanktpetěrburg 1876.

ŠAFAŘÍK 1845: Paul Joseph Šafařík, Die Königinhofer Handschrift. Einleitung zur Übersetzung dieser Gedichte von J. M. Grafen von Thun. In: *Gedichte aus Böhmens Vorzeit verdeutscht von Joseph Mathias Grafen von Thun. Mit einer Einleitung von P. J. Šafařík und Anmerkungen von F. Palacky.* Prag 1845, s. 1–40.

ŠTECH 1935: [Václav Vilém Štech,] *Kalendář českých realistů 1936.* Vybral a úvodní slovo napsal V. V. Štech (edice: Česká galerie, XVI). Praha (Vydavatelstvo Družstevní práce) 1935.

TÁBORSKÝ 1921: Fr[antišek] Táborský, Z Mánesovy pouti do Ruska. *Umění*, roč. 1 (Praha 1921), s. 337–361.

TESSARO-KOSIMOWA 1973: Irena Tessaro-Kosimowa, *Historia litografii warszawskiej*. Warszawa 1973.

THIEME – BECKER: Ulrich Thieme – Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Leipzig 1907 ad.

TOMAN 1947, 1950: Prokop Toman, *Nový slovník československých výtvarných umělců*. I. Praha 1947, II. Praha 1950.

TOMEK 1859: W[áclaw] W[ladiwoj] Tomek, Svědectví o nalezení Libušina soudu. *Časopis Musea království Českého*, roč. 33 (Praha 1859), sv. 1., s. 28–57.

TOMEK 1904: W[áclaw] W[ladiwoj] Tomek, *Paměti z mého života*. I. Praha 1904.

TOUŽIMSKÝ 1898: Jos[ef] J. Toužimský, *Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848. v zemích českých*. Praha 1898.

TRUHLÁŘ 1886a: Jos[ef] Truhlář, Svědectví o objevení RK. a RZ. *Athenaeum. Listy pro literaturu a kritiku vědeckou*, roč. 3, čís. 10 (Praha 15. 7. 1886), s. 442–445.

TRUHLÁŘ 1886b: Jos[ef] Truhlář, Doplňky a opravy k dějinám objevení RK. *Athenaeum. Listy pro literaturu a kritiku vědeckou*, roč. 4, čís. 2 (Praha 15. 11. 1886), s. 74–76.

TŘESKA 1939–1941: Karel Třeska, Hankova vydání RKZ a jejich chyby. *Zprávy Československé společnosti rukopisné*, 2. řada. Praha 1939–1941, čís. 1 (28. 2. 1939) – čís. 11 (15. 3. 1941).

UMĚNÍ 1921: Pavel Bergner. *Umění*, roč. 1 (Praha 1921), s. 260–261.

UPČ 1977: *Umělecké památky Čech*. Díl 1. Praha 1977.

UPOMÍNKA 1868: Upomínka na V. Hanku. *Světozor*, roč. 2, čís. 16 (Praha 17. 4. 1868), s. 152.

UPP 1996: Pavel Vlček (red.), *Umělecké památky Prahy. Staré Město, Josefov*. Praha 1996.

URBAN J. 1991: Jiří Urban, Nad profilem Václava Hanky (Propukne znovu spor o pravost Rukopisů?). *České listy*, roč. 2, čís. 5 (Praha 4. 3. 1991), s. 3.

URBAN J. 1992: Jiří Urban, Příspěvek k poznání posledního hmotného průzkumu Rukopisů. In: *Almanach rukopisné obrany 1991*. Praha (Neklan) 1992, s. 18–25.

URBAN J. 1993: Jiří Urban, Analýza současného poznávání hmotné stránky Rukopisů. In: *Almanach rukopisné obrany II.* Praha (Neklan) 1993, s. 2–26.

URBAN J. 1995a: Jiří Urban, Poznámky k Protokolům o průzkumu RKZ. In: *Almanach rukopisné obrany III.* Praha (Neklan) 1995, s. 13–22.

URBAN J. 1995b: Jiří Urban, Tajemství Machkova plátna. In: *Almanach rukopisné obrany III.* Praha (Neklan) 1995, s. 115–117.

URBAN J. 2001: Jiří Urban, Hmotný průzkum RKZ. *Muzejní a vlastivědná práce / Časopis Společnosti přátel starožitností*, roč. 39/109, s. 123–126.

URBAN J. – NESMĚRÁK 1996: Jiří Urban – Karel Nesměrák, *Fakta o Protokolech RKZ*. Praha (Neklan) 1996.

URBAN M. 1995: Josef [= Miloš] Urban, *Poslední tečka za Rukopisy (nová literatura faktu)*. Praha 1998.

URBAN O. 1982: Otto Urban, *Česká společnost 1848–1918*. Praha 1982.

VAVROUŠEK 1931: Bohumil Vavroušek, *Literární atlas československý. Obrazová historie naší literatury*. Praha – Bratislava 1931.

VÍTÁK 1867: [Antonín Konstantin Víták,] *Dějiny královského věnného města Dvora Králové nad Labem. K oslavě padesátileté památky nalezení rukopisu Kralodvorského sepsal a vydal Antonín Konst. Víták*. Praha (Tisk Dra F. Skrejšovského. – Nákladem vlastním.) 1867.

VLNAS 1995: VVl [Vít Vlnas], Bergner, Pavel (Paul). In: Anděla Horová (red.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha 1995, s. 65–66.

VLNAS 1996: Vít Vlnas (ed.), *Historická malba v Čechách. Škola Christiana Rubena*. Praha 1996.

VOLAVKA 1932: Vojtěch Volavka, *Průvodce po Moderní galerii*. Praha 1932.

VOLAVKA 1934: Vojtěch Volavka, *Průvodce po Moderní galerii*. Praha 1934.

VOLAVKA 1937: Vojtěch Volavka, České malířství v Moderní galerii. *Umění*, roč. 10 (Praha 1937), s. 79–94, 117–122, 153–276, 353–378, 417–428.

VRCHOTKA 1961: Jaroslav Vrchotka, Václav Hanka a Národní muzeum. K stému výročí úmrtí prvního muzejního bibliotékáře. *Časopis Národního muzea*, oddíl věd společenských, roč. 130 (Praha 1961), s. 81–82.

VRCHOTKA 1968: Jaroslav Vrchotka, *Dějiny Knihovny Národního muzea.* Praha, s. d. [1968].

VRTEL-WIERCZYŃSKI 1928: Stefan Vrtel-Wierczyński, *Adam Junosza Rościszewski, przedstawiciel potomności Zakladu Narodowego im. Ossolińskich i jego korespondencja z Waclawem Hanką*. Poznań 1928.

VRŤÁTKO 1862: [Antonín Jaroslav Vrťátko,] *Rukopis Kralodvorský. Vydání fotografické. S úvodem, vysvětlujícím popisem a opraveným čtením od Ant. Jaroslava Vrťátka, prvního bibliothekáře Musea království Českého, úda královské české společnosti věd a sboru musejního pro vzdělání řeči a literatury české, čestného měšťana města Nových Benátek nad Jizerou.* Praha 1862.

VRŤÁTKO 1870: A[ntonín] J[aroslav] Vrťátko, Vzájemné dopisy Václ. Hanky a Jos. Dobrovského. *Časopis Musea království Českého*, roč. 44 (Praha 1870), s. 215–246, 311–341.

VRŤÁTKO 1871: A[ntonín] J[aroslav] Vrťátko, Hanka a Dobrovský v poměru k sobě a k Rukopisům královédvorskému a zelenohorskému. *Časopis Musea království Českého*, roč. 45 (Praha 1871), s. 287–307, 411–435.

VRŤÁTKO 1881: A[ntonín] J[aroslav] Vrťátko [ed.], Dopisy kněze Dominika Kinského k Václ. Hankovi (od r. 1817 do r. 1839). *Časopis Musea království Českého*, roč. 55 (Praha 1881), s. 104–121, 203–214.

VRZALÍK 1934: Jan Vrzalík, *Poučení o nepadělaných Rukopisech královédvorském a zelenohorském*. (2. vydání) Praha 1934.

VÝSTAVA ČES. UMĚNÍ 1950: *České umění 19. století ze sbírek Národní galerie a Pražského hradu. Jízdárna Pražského hradu. Pořádá Kancelář presidenta republiky a Národní galerie.* [katalog výstavy] Praha 1950.

VÝSTAVA VYBRANÝCH DĚL 1945: *Národní galerie. Výstava vybraných děl 14.–20. století.* Praha 1945.

WÁGNER 1986: Jaromír Wágner, Pouť za tváří Karla Hynka Máchy. *Litoměřicko. Vlastivědný sborník 1985–1986*, roč. 22 (Praha 1986), s. 97–132.

WIRTH 1957: Zdeněk Wirth (red.), *Umělecké památky Čech*. Praha 1957.

WITTLICHOVÁ – VONDRÁČEK 1996: Jana Wittlichová – Radim Vondráček, *Litografie aneb kamenopis. Počátky české litografie 1819–1850. Výstava k 200. výročí vynálezu litografie Aloisem Senefelderem. Grafická sbírka Národní galerie v Praze, Palác Kinských 8. října – 17. listopadu 1996.* Praha 1996.

WÓJCICKI 1850–1851: K. W. Wójcicki, *Życiorysy znakomitych ludzi wsławionych w różnych zawodach.* Díl I. a II. Warszawa 1850 a 1851.

WURZBACH 1861: Hanka, Wenzeslaw. In: Constant von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Díl 7. Wien 1861, s. 301–315.

ZAJÍMAVOSTI 2004: Zajímavosti z Hankova domu. *Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě a okolí*, čís. 6, III. řada (Dvůr Králové nad Labem 3. 12. 2004), s. 14.

ZÁKREJS 1886: František Zákrejs, O nynější výpravě proti Rukopisům. *Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, roč. 16, díl. I. (Praha 1886), s. 333–356.

ZÁKREJS 1889: [František Zákrejs (ed.),] *Rukopis Zelenohorský a Královédvorský. Skvostné obrázkové vydání. Illustroval Mikuláš Aleš. Slovní část podává František Zákrejs.* Praha s. d. [1889].

ZÁVODSKÝ 1971: Vladimír Závodský, Dvě hankiana. *Strahovská knihovna. Sborník Památníku národního písemnictví*, roč. 5–6 (Praha 1970–1971), s. 421–429.

ZÍBRT 1899: Zbt. [Čeněk Zíbrt], Podobizna Vácsl. Hanky a jeho choti od Ant. Machka. *Světozor*, roč. 33, čís. 23 (Praha 21. 4. 1899), s. 272 a 276.

ZPRÁVA 1857: Zpráva o schůzkách archaeologického sboru Musea kr. Českého. *Památky archaeologické a místopisné*, roč. 2. (Praha 1857), s. 334.

ZPRÁVA 1861: Zpráva o Museu království Českého od 1. prosince 1860 do 15. března 1861. *Časopis Musea království Českého*, roč. 35 (Praha 1861), s. I–LXIV.

ZPRÁVA 1867: Zpráva o Museu království Českého od 1. září až do konce listopadu 1867. *Časopis Musea království Českého*, roč. 41 (Praha 1867), s. 447–450.

ZPRÁVA 1872: Zpráva o Museu král. Českého od 1. června do konce srpna 1872. *Časopis Musea království Českého*, roč. 46 (Praha 1872), s. 338–340.

ZPRÁVA 1896: Zpráva o Museu král. Českého od 1. března až do konce dubna 1896. *Časopis Musea království Českého*, roč. 70 (Praha 1896), s. 341–346.

ZPRÁVA 1898: Zpráva o Museu král. Českého od 1 června do 15 září 1898. *Časopis Musea království Českého*, roč. 72 (Praha 1898), s. 377–384.

ZPRÁVY 1861: Zprávy o schůzkách archaeologického sboru Musea kr. Českého. Schůzka dne 20. července 1861. *Památky archaeologické a místopisné*, roč. („díl“) 4., oddělení 2. (Praha 1861), s. 142.

ŽYTEK 2007: Jakub Žytek, Rukopisy: Dva mazalové se spojí a budou malovat jak Raffael? Rozhovor s Jiřím Urbanem, dlouholetým členem České společnosti rukopisné a obhájcem pravosti Rukopisů, u příležitosti 190. výročí nálezu Rukopisu královédvorského. *Britské listy. Deník o všem, o čem se v České republice příliš nemluví*, 14. 9. 2007 [internetové noviny]. http://www.blisty.cz/2007/9/14/art36259.html.

9. Obrázky

1. strana obálky:
Detail zátiší z portrétu V. Hanky od A. Machka, 1821 (až 1842). NM, inv. čís. H2-11 827.
3. strana:
Václav Hanka třicetiletý. Detail hlavy z portrétu od A. Machka, 1821. NM, inv. čís. H2-11 827.
Faksimile podpisu V. Hanky z doby kolem r. 1835.

Obrázky v textu:

1. Portrét V. Hanky od A. Machka, 1821 (s doplňky z let 1823, 1833, 1836 a 1842). NM, inv. čís. H2-11 827.
2. Portrét B. Hankové od A. Machka, 1826. NM, inv. čís. H2-187 711.
3. Signatura A. Machka na portrétu V. Hanky (NM, inv. čís. H2-11 827).
4. Signatura A. Machka na portrétu B. Hankové (NM, inv. čís. H2-187 711).
5. Identifikace atributů na zátiší z Machkova portrétu V. Hanky (NM, inv. čís. H2-11 827).
6. Třetí, „ruský“ titulní list Hankova vydání eposu Igor Svatoslavič (Slovo o pluku Igorově) z r. 1821 (vyšlo v X. 1820). KNM, sign. 74 G 164.
7. Faksimile strany 14 z RK, vlepené do zátiší Hankova portrétu od A. Machka (NM, inv. čís. H2-11 827). Při šikmém záběru a bočním osvětlení snímek zvýrazní jeden z okrajů vlepeného listu.
8. Faksimile strany 14 z RK, litografie na papíře od Karla Henniga, 1829. KNM, sign. 66 C 25.
9. Letopočet 1836, napsaný na namalovaný list papíru u kříže Vladimírského řádu. Detail zátiší Hankova portrétu od A. Machka (NM, inv. čís. H2-11 827).
10. Detail zátiší Hankova portrétu od A. Machka (NM, inv. čís. H2-11 827), snímek při osvětlení sodíkovou lampou. Šipky naznačují horní okraj a oba boční okraje stránky, jež byla na obraz vlepena pravděpodobně dříve, než nynější faksimile. Snad mohlo jít o titulní stránku Hankova prvního vydání RK (viz obr. 11).
11. Titulní stránka Hankova prvního vydání RK z r. 1818 (s letopočtem 1819). KNM, sign. ST 63 F 2.

12.–16. Rekonstrukce postupných změn v podobě zátiší na Hankově portrétu od A. Machka (NM, inv. čís. H2-11 827).

17.–90. (Bližší údaje k obrázkům viz u jednotlivých hesel v katalogu 4. kapitoly.)

91. Miniaturní portrét muže z r. 1570, označený jménem *„WENC: HANKONIDES: DE ZELETAWY:“*. NM, inv. čís. H2-3928.
92. Rubová strana pergamenového výstřižku s miniaturním portrétem muže, s úryvkem české písně.
93. Rubová strana obrázku s miniaturním portrétem muže, krytá výstřižkem ze středověkého latinského rukopisu (bible?).
94. Miniaturní portrét muže z r. 1570, vyjmutý z rámečku.
95. Detail portrétu, s nápisem *„WENC: HANKONIDES: DE ZELETAWY: / ÆTATIS SVÆ 35 –“*.
96. Miniaturní portrét muže z r. 1570, fotografie při průsvitu.
97. Průsvit ukazuje, že označení věku portrétovaného je původní, zatímco okolí nápisu bylo přemalováno.
98. Snímek pořízený mamografem ukazuje původní podobu rollwerkového rámečku.

99. Rekonstrukce původní podoby portrétu neznámého pětatřicetiletého muže z r. 1570.
100. Erb Jana Štelcara ze Želetavy s tištěným jménem Václava Hanků ze Želetavy. Dřevořez na posledním listě Štelcarovy Knihy duchovní z r. 1588. KNM, sign. 36 E 4.
101. Josef Šollín nabízí 22. 2. 1852 muzejní knihovně k odprodeji mezi jinými knihami pod čís. 42 i Štelcarovu knihu z r. 1588, obsahující jméno Václava Hanků ze Želetavy. ANM, RNM, sign. K/7/348.
102. Rukopis Latinsko-německo-českého slovníku z r. 1470 s iniciálou A (s trůnícím Kristem) a postavičkou modlícího se mnicha, doplněnými a malovanými z podnětu V. Hanky patrně Janem Dvořáčkem kolem pol. 19. stol. KNM, sign. II F 4, fol. 1^{r}.
103. Rubová strana předchozího vlepeného doplňku, s rekonstruovaným textem, psaným kolem pol. 19. stol. V. Hankou (vpravo nahoře). KNM, sign. II F 4, fol. 1^{v}.
104. Modlící se mnich s růžencem, dodatečná výzdoba bordury předchozího rukopisu, malovaná patrně Janem Dvořáčkem kolem pol. 19. stol. KNM, sign. II F 4, fol. 1^{r}.
105. Ilustrace Jana Dvořáčka z r. 1852 zdobící výtisk RKZ z roku 1843. KNM, sign. ST 63 F 49, s. 29.
106. Detail ilustrace Jana Dvořáčka z r. 1852 zdobící výtisk RKZ z r. 1843. KNM, sign. ST 63 F 49, s. 9.
107. Iniciála N na s. 14 v originálu RK. KNM, sign. I A b 6.
108. Iniciála N na Hennigově faksimile z r. 1829, druhotně vlepeném do Šafaříkova výtisku RK z r. 1819 [recte 1818]. Není známo, kdo a kdy iniciálu zlatil a koloroval. KNM, sign. 75 G 165.
109. Iniciála N na Hennigově faksimile z r. 1829, v Hankově exempláři výtisku RK z r. 1829. Koloroval a zlatil snad sám V. Hanka, asi r. 1852. KNM, sign. 68 E 235.
110. Iniciála N na Hennigově faksimile z r. 1829, ve výtisku RK z r. 1835. Neurčitá modrozelená barva písmene je z neznámých důvodů zčásti vyškrabaná. Není známo, kdo a kdy iniciálu zlatil a koloroval. KNM, sign. ST 63 F 12.
111. Iniciála N na Hennigově faksimile z r. 1829, ve výtisku RK z r. 1843. Starší červenou barvu písmene N opravil modrou barvou pravděpodobně Jan Dvořáček, asi r. 1852. KNM, sign. ST 63 F 9.
112. Iniciála N na Hennigově faksimile z r. 1829, ve výtisku RK z r. 1847. Starší červenou barvu písmene N opravil modrou barvou pravděpodobně Jan Dvořáček, asi r. 1852. KNM, sign. ST 63 F 11.
113. Iniciála N na Hennigově faksimile z r. 1829, ve výtisku RK z r. 1843, ilustrovaném r. 1852 Janem Dvořáčkem. Starší červenou barvu písmene N opravil modrou barvou pravděpodobně Jan Dvořáček, asi r. 1852. KNM, sign. ST 63 F 49.

Fotografie zhotovili:
AHMP (21, 62), Tomáš Berger, akad. mal. (95, 97, 98), Taťána Binková (85), BJUJK (27, 28), Jiří Blažej, akad. mal. (10), KNM (11,), Stanislav Bucharovič, KMKK-MKV (45), Česká společnost rukopisná (84), Jan Diviš, NG (20, 37), Jan Frühauf, akad. mal. (26), GGZNOW (60), GRPMNW (23, 42, 78), Karel Jerie (89–90), Milan Kadavý, akad. mal. (96), Jaroslav Karfus, NM (68), KNM (100), Jarmila Kutová, NM (na 1. straně obálky a čís. 8, 9, 24, 25, 43, 56, 71, 82, 108, 110,112, 113), Jan Mlčoch, UPM (67), Jan Rendek, NM (2, 17, 91), Maria Slezáková, NG (40), SL – SUD (57), Miroslava Sošková, NG (38), Lubomír Sršeň, NM (6, 7, 19, 29–36, 39, 41, 44, 46–55, 58, 59, 61, 63–65, 69–70, 72–74, 76, 77, 79–81, 83, 86–88, 92, 93, 101–107, 109, 111), Libor Šturc, KKPS (22), Olga Trmalová, akad. mal. (obr. na s. 3 a čís. 1, 18), US PNP (66, 75).

Kresby zhotovili:
Jakub Sršeň (5, 12–16, 99), Lubomír Sršeň, NM (3, 4).

10. Zkratky

AHMP	Archiv hlavního města Prahy
ANM	Archiv Národního muzea, Praha
ANM, RNM	Archiv Národního muzea, fond registratury Národního muzea
b. č.	bez čísla
BJUJK	Biblioteka Jagiellońska, Uniwersytet Jagielloński, Kraków
č.b.	černobílý (-á, -é)
ČMKČ	Časopis Musea království Českého
ČNS	Česká numismatická společnost
fol.	folio
GGZNOW	Gabinet Grafiki, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław
GRMNK	Gabinet Rycin, Muzeum Narodowe w Krakowie
GRPMNW	Gabinet Rycin Polskich, Muzeum Narodowe w Warszawie
kart.	karton
KKPS	Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, umělecké sbírky a fondy
KMKK-MKV	Krajské muzeum Karlovarského kraje Muzeum Karlovy Vary
KNM	Knihovna Národního muzea, Praha
KNpM	Knihovna Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur, Národní muzeum, Praha
kol.	kolektiv
LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha
Lit.	literatura
LS	Lubomír Sršeň
MHMP	Muzeum hlavního města Prahy
MKČ	Muzeum Království českého (nyní Národní muzeum)
NA ČR	Národní archiv České republiky, Praha
NK ČR	Národní knihovna České republiky, Praha
nezn.	neznámý (-á, -é)
NG	Národní galerie v Praze
NM	Národní muzeum, Praha
OSČD	oddělení starších českých dějin (v NM)
PH	Pražský hrad
Pozn.	poznámka
Prov.	provenience
RNM	Registratura Národního muzea (spisový fond, uložený v ANM)
RKZ	Rukopis královédvorský a Rukopis zelenohorský
sign.	signováno
s. d.	sine dato (bez data /vydání publikace/)
s. l.	sine loco (bez místa /vydání publikace/)
SL – SUD	Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden
s. m.	soukromý majetek
SMKČ	Společnost Muzea Království českého
SVPU	Společnost vlasteneckých přátel umění
UPM	Uměleckoprůmyslové muzeum, Praha
US PNP	Umělecké sbírky Památníku národního písemnictví, Praha
V. H.	Václav Hanka
zl.	zlatý, (-ých)

11. Rejstřík osobních jmen

Pozn.: v rejstříku bylo vynecháno jméno Václava Hanky. Rovněž byla vypuštěna jména z citovaných bibliografických odkazů, jména autorů doprovodné kresebné a fotografické dokumentace a jména vyskytující se v anglickém a německém resumé.

Albrecht, arcivévoda ... 97
Aleš, Mikoláš ... 109, 146
Alexandr I. Pavlovič ... 18, 25, 26, 35, 36, 54, 68, 71
Alexandr II. Nikolajevič ... 30, 33
Alexandra Fjodorovna ... 31, 33
sv. Anna ... 15, 18, 33, 34, 37, 56, 57, 72, 78, 82, 85, 91–93, 95, 97, 100, 109, 110, 112
Anna Pavlovna Sasko-výmarská ... 33
Bach, Alexander ... 86, 146
Balajka, Bohuš ... 12
Bartel, František ... 108, 109
Bartoš, František Michálek ... 45, 46
Bedřich Vilém III. Pruský (Friedrich Wilhelm III.) ... 31
Bedřich Vilém IV. Pruský (Friedrich Wilhelm IV.) ... 30
Bělohoubek, Antonín ... 27, 134–136, 140, 141
Bendl Stránický, Václav Čeněk ... 95
Benedetti, Tomasso ... 27
Berger, Tomáš ... 125
Bergler, Josef ... 48
Bergner, Pavel (Paul) ... 43, 44, 52, 54, 56
Blažej, Jiří ... 19, 34, 54, 56
Bludov, Dmitrij Nikolajevič, hrabě ... 32
Bodjanskij, Osip Maximovič ... 9, 14, 15
Bohatcová, Mirjam ... 128
Böhm, Bohdan ... 97
Bolzano, Bernard ... 6, 7, 48, 63, 143, 145
Borč, Pankrác ... 113
Bowring, John ... 6
Brábková, Terezie ... 53
Brandejs (Brandeis), Jan Adolf ... 97, 98
Brauner, František August ... 10, 72, 106
Brodský, Pavel ... 123, 127, 130, 133
Brown, Dan ... 117
Buchbinder, Józef ... 108
Bürger, Josef ... 44
Burian, Ondřej ... 81
Cimrman, Jára ... 129
sv. Cyril ... 74, 75
Čejchan, Václav ... 14
Čelakovský, František Ladislav ... 7, 8, 12–14, 16, 18, 84, 86, 145
Čermák, J. – viz Černil, Mořic
Černá, Magdalena ... 19
Černil, Mořic ... 109, 111, 114, 146
Černý, Jaroslav ... 103, 104
Černý, Josef ... 111
Čestmír (postava z RK) ... 45, 97
Čížek, J. E. ... 98
Čornejová, Ivana ... 6
Dačický z Heslova, Mikuláš ... 127
Daffinger, Moritz Michael ... 71
Dalimil (kronikář) ... 97
Daničić (Popović), Đura ... 74, 75
Deym ze Stříteže, František, hrabě ... 48
Deym ze Stříteže, Vojtěch, hrabě ... 72
Dinter, Helmut ... 111
Dobrovský, Josef ... 7, 8, 10, 11, 13, 16, 25, 27, 30, 39, 42, 45, 46–48, 58, 88, 96, 98, 116, 135, 136, 138, 139, 145
Dolenský, Ladislav ... 112, 146
Doležálek, Jan Emanuel ... 8, 23, 26
Drobná, Zoroslava ... 66
Droege, F. ... 100
Dundr (Dunder), Josef Alexandr ... 132
Dušek, Bohuslav ... 8, 98
Dušková, Hermína ... 98
Dvořáček, Jan (Dr.) ... 73–75
Dvořáček (Dworžaček), Jan (malíř) ... 47, 63, 133, 138, 140–142, 146, 147, 157
Dvořák (Dworzak, Dworžák), Adolf ... 78, 79, 86, 93, 95, 108, 145
Dvořák, Antonín ... 79
Ebert, Karel Egon ... 71
Effenberger, Josef ... 85, 86, 96, 104, 105
Emler, Josef ... 30
Emma Regina, kněžna ... 114
Enders, Carl Wilhelm ... 24
Erben, Karel Jaromír ... 10, 108
Farský, Josef ... 85, 95, 99, 102, 114
Ferdinand V. (I.) Habsbursko-lotrinský, zv. Dobrotivý ... 31, 33, 37, 114
Fernkorn, Anton ... 84
Fischer, Jan Nepomuk ... 71
Flajšhans, Václav ... 25
Fleck, Juliusz Volkmar ... 77
Fleck, Rudolf ... 77
Francesconi, Felice ... 140
Francev, Vladimir Andrejevič ... 13, 14
Frankel, Ludwig August ... 5
Frankenberger Daneš, Zdenko ... 135
Franta Šumavský, Josef ... 15, 98
sv. František z Assisi ... 85
František II. (I.) Habsbursko-lotrinský ... 30
František Josef I. Habsbursko-lotrinský ... 33, 37
Frič, Antonín ... 94
Frič, František Josef ... 9, 72
Frič, Josef Václav ... 9, 17, 72, 88, 111, 130
Frühauf, Jan ... 63
Fuchs, Hynek ... 95
Gajsler, Justyn Feliks ... 108
Galaš, Josef Heřman Agapit ... 98
Gareis st., Antonín (Jan; Anton /Johann/) ... 48, 61, 71, 78, 79, 86, 95, 145
Gebauer, Jan ... 134
Ginzel, Jakob (Jakub) ... 48
Goltz-Kinský (rod) ... 29, 68
Gorčakov, Alexandr Michajlovič, kníže ... 31
Gorn, Josif Antonovič – viz Horn, Josef
Grégr, Eduard ... 108, 109
Grohmanová, Zora ... 19
Grumbach, C. ... 108, 109
Grund (tiskař) ... 98
Gube, Heinrich (Andrej Ignatěvič) ... 32
Haase, Gottlieb (Bohumil) ... 24, 29, 35
Haaseovi (Házovi; bratři) ... 29, 67–70, 92
Haff, Jan (Johann) ... 43, 44, 51, 52, 54, 56
Haffová, Barbora ... 44
Hahnenkamm, Franz de Paula ... 42, 43, 52, 53
Hahnenkamm, Jakob ... 42, 43
Hahnenkamm, Karel ... 43
Hahnenkammová, Anna Maria, roz. Hanková ... 42–44, 52
Hahnenkammová, Terezie, roz. Schaibová ... 43
Hahnenkamová, Anna – viz Hahnenkammová, Anna Maria, roz. Hanková
Hajný, Jiří ... 115
Hálek, Vítězslav ... 102, 106
Haman, Aleš ... 16
Hamsík, Mojmír ... 19, 52, 54

Hamsíková, Radana, roz. Salmonová ... 19, 52
Hancke (Hanke, Hanckius), Gottfried Benjamin ... 129
Hanekamová – viz Hahnenkamová, Anna Maria, roz. Hanková
Hanenkan, Fr. – viz Hahnenkamm, Franz de Paula
Hanerkan – viz Hahnenkamm, Franz de Paula
Hanibal, Václav ... 104
Hanka, František ... 42
Hanka, Jan ... 42
Hanka, Václav (hospodský, otec V. H.) ... 6
Hankonides de Zeletawa, Wenceslaus – viz Hanků ze Želetavy, Václav
Hanková, Barbora (švagrová V. H.) ... 42
Hanková, Barbora, roz. Mádlová (Madlová, Madel; žena V. H.) ... 12, 18, 19, 21–24, 33, 34, 39–46, 50, 52–54, 56–58, 66, 81, 144, 156
Hanků ze Želetavy, Václav ... 6, 121–124, 127–130, 132, 133, 142, 146, 156, 157
Hanuš, Ignác Jan ... 128, 132–134, 139
Hanuš, Josef ... 10, 11, 16, 133
Hanušová, Laura, roz. Nádherná ... 133
Hattala, Martin ... 10
Haukonides, V. – viz Hanků ze Želetavy, Václav
Häusler, A. ... 109
Havlíček Borovský, Karel ... 15, 16, 33, 72
Házovi – viz Haaseovi (Házovi; bratři)
Hejnic, Josef ... 128
Helena (ruská velkokněžna) ... 33
Helfert, Josef Alexander, svobodný pán ... 71
Hellich, Josef Vojtěch ... 72–74, 76
Hellmuth, Ernst ... 92
Hennig, Karl (Carl) August Ferdinand ... 26–29, 57, 136, 139, 156, 157
Herkner, Robert ... 105
Herold, Antonín ... 84, 86, 91, 145
Herold, Edvard ... 100, 102
Hilbert, František ... 53
Hofmann, Johann ... 91
Hollý, Ján ... 98
Homéros (Homér) ... 128
Honejsek, Václav ... 127
Horčicka, Franz – viz Horčička, František
Horčička, František ... 17, 39, 45–47, 56, 58, 61–66, 68–70, 75, 76, 82, 84, 90, 115, 130, 132, 138, 141, 145
Horn, Josef ... 43, 52, 53, 145
Hornová, Josefina – viz Ježková, Josefina, roz. Hornová
Hrbek , Čeněk ... 89
Hübner, Cajetan ... 6
Hurban, Jozef Miloslav ... 74, 75
Hus, Jan (Jan z Husince) ... 130
Husník, Jakub ... 109
Hyde, Edward ... 143
Chalupa, František ... 92–94
Chaura, Karel ... 84, 88
Chlumčanský z Přestavlk a Chlumčan, Václav Leopold ... 48
Chmelenský, Josef Krasoslav ... 13, 98
Chotek, Karel, hrabě ... 14, 32
Igor Svatoslavič ... 8, 24–26, 30, 34, 36, 54, 57, 71, 87, 156
Ivanov, Miroslav ... 19, 29, 45, 46, 113, 130, 134–136, 139–142
Ivanov, Timofej ... 25
Jablonský, Boleslav (Karel Eugen Tupý) ... 106
Jahn, Jiljí ... 95
sv. Jan Evangelista ... 46, 97
sv. Jan Křtitel ... 100, 104, 113–115
Jaromír (postava z RK) ... 97
Javůrek, Karel ... 44, 52, 54
Javurek, Mathias ... 6
Jazykov, Dimitrij Ivanovič ... 32
Jedlička, Otakar ... 111
Jekyll, Henry ... 143
Jeremiáš (prorok) ... 123
Jerie, Karel ... 116, 117, 146
Ježíš Kristus ... 157
Ježková, Josefina, roz. Hornová ... 43
sv. Jiljí ... 74, 75
Jireček, Josef ... 72
Jireček, Konstantin ... 30, 68, 69
Jiřík, František Xaver ... 46, 52, 62, 71
Josef II. ... 127
Josefík, Jiří ... 54, 142
Jungmann, Josef ... 7, 9, 13, 14, 25, 30, 39, 46, 62, 65, 66, 85, 86, 98, 132, 143, 145
Kadavý, Milan ... 124
Kaiser, Eduard ... 77
Kaiser (Kayser), Joseph Franz ... 77
Kamarýt, Josef Vlastimil ... 12, 13
Kandler, Vilém ... 80
Karadžić, Vuk Stefanović ... 74, 75
Karásek ze Lvovic, Jiří ... 74, 97
Karel Bedřich, velkovévoda Sasko-výmarský ... 33
Karel I. Württemberský ... 33
Karel IV. Lucemburský ... 114
Kaška, Jan ... 17
Kateřina II. Alexejevna Veliká ... 25, 30, 31
Kaura, Václav ... 105
Kayser (portrétista) ... 76
Kayser, J. ... 77
Kinský (Kynský), Dominik ... 25, 66–68
Klácel, František Matouš ... 72
Klar, Pavel Alois (Paul Aloys) ... 71, 79, 80
Kleisner, Tomáš ... 34
Klicpera, Václav Kliment ... 86, 98
Klouda, Hynek ... 28, 54, 56
Kober, Ignác Leopold ... 92
Kober, J. L. – viz Kober, Ignác Leopold
Kohl, Ludvík ... 34, 144, 145
Koch (Kuchař), Josef ... 140
Kolářský, Zdeněk ... 114, 146
Kollár, Ján ... 7, 8, 14, 30, 34, 65, 66, 66, 86, 98, 130
Kolovrat-Krakovský, Alois Josef, hrabě ... 48
Kolovrat-Krakovský, Hanuš, hrabě ... 72, 74, 75
Komárek, Karel ... 135
Kopecký, Vladimír ... 33
Kopitar, Bartoloměj ... 8, 10, 31, 45
Köppen (Keppen), Petr Ivanovič ... 28, 31, 40
Kordik (Kordig), Georg ... 72, 79, 80, 145
Kovařík, Petr ... 42
Krach (krejčí) ... 17
Kratochvílová, Martina ... 127
Kraus, Josef ... 24, 35
Krejčí, Karel ... 136
Krolmus, Václav ... 47
Krombolz, Julius Vincenc, šlechtic ... 71, 72, 145
Kuh, David ... 45, 113, 135, 144
Kuranda, Adolf ... 93
Kušlan, Karlo, baron ... 74, 75
Květ, Jan ... 139
Květoňová, Olga ... 46, 63
sv. Ladislav ... 74, 75
Lavrovskij, Petr Aleksějevič ... 17, 26
Legis-Glückselig, August Anton ... 9, 10, 12, 16, 47, 68, 70, 76–78, 138, 140, 141
Lenk, Xaver ... 6
Leonardo da Vinci ... 117
Leopold, arcivévoda ... 97

Lerch z Lerchenau, Josef Tomáš ... 62, 63, 66–70, 80, 81, 90, 114, 145
Levý, Václav ... 106
Libuše (kněžna) ... 8, 45, 47, 130, 132
Liebisch, F. ... 80
Linda, Josef ... 23, 39, 115–117
Lipavský, Jan ... 115
Lobkowicz, Josef, kníže ... 72
Lorenc (hostinský) ... 82
Loriš, Jan ... 46
Lubomirski, Jerzy, kníže ... 73–76
Lubor (postava z RK) ... 97
Ludiše (postava z RK) ... 15, 97
sv. Ludmila ... 103
Lumír (postava z RK) ... 13
Lunga, Radek ... 132
Maciejowská (žena W. A. Macieowského) ... 46
Maciejowski, Wacław Alexander ... 46
Macura, Vladimír ... 12
Madl (Mádl), Franz ... 39
Mádl, Karel Boromejský ... 23, 43, 44, 53, 56
Mádlová (Madlová, Madel), Barbora – viz Hanková, Barobora, roz. Mádlová
Mádlová (Madlová), Dorota ... 39, 40
Mácha, Karel Hynek ... 5, 96, 145
Machek, Antonín (Anton) ... 18–25, 27, 29–32, 34–48, 50–54, 56–61, 64, 71, 78, 115–117, 132, 144, 145, 156
Maier, Taddeo – viz Mayer (Maier), Franz Taddeo
Maixner, Čeněk ... 102, 106
Maixner, Karel ... 105, 106
Maixner, Petr ... 58, 102, 105, 106
Mánes, Antonín ... 102
Mánes, Josef ... 102, 142
Marek, Antonín ... 13, 25, 30, 46, 62, 106
Mareš, František ... 135
Marie Anna (rak. císařovna) ... 31, 114
Markgraf (vydavatel) ... 92
Martialis, Marcus Valerius ... 14
Martynov, Ivan Matvějevič ... 29
Masaryk, Tomáš Garrigue ... 104
Mašek, Arnošt ... 72, 73
Matějíček, Tomáš Hibi ... 117
Matyáš (Mathias) ... 97
Max, Emanuel, rytíř z Wachsteinu ... 84, 86
Max, Josef Calasanza ... 80, 85, 86
Mayer (Maier), Franz Taddeo ... 17, 46, 58, 60, 61, 70, 71, 74, 145
Mencl (Mentzel), Josef Branislav ... 86, 95–97, 100, 111, 114
sv. Metoděj ... 74, 75
Metternich, Clemens Wenzel Nepomuk Lothar, kníže ... 14
sv. Michael (archanděl) ... 74, 75
Michal Pavlovič, velkokníže ... 33
Miklosich (Miklošić), Franz Xaver ... 10
Míková, Zdeňka ... 34
sv. Mikuláš ... 46
Mikuláš I. Pavlovič ... 13–15, 30–33, 36, 37, 54, 57, 64, 68
Miloradov, Olimpi ... 74, 75
Miltner, Franz Karl ... 68–70, 81
Miltner, Heinrich Otokar ... 68–70, 81
Minerva (bohyně) ... 32
Mittag , Johann Theodor ... 92, 93
Moravec, Josef ... 111
Musin-Puškin, Alexej Ivanovič ... 24
Náprstek, Vojta ... 93, 97, 100
Nebeský, Václav Bolemír ... 9, 10, 16, 17, 102, 135, 136, 139, 140
Neinsberg-Düringsfeld, Ida von ... 91
Nejedlý, Vojtěch ... 98
Neklan (postava z RK) ... 27
Němcová, Božena ... 85, 96, 106, 111, 145
Nemeškal, Lubomír ... 34
Neruda Jan ... 6, 16, 18, 40, 105, 106
z Neuberka (Neuberg), Jan Norbert, rytíř ... 40, 72–76
Neumann, Jaromír ... 46
Neumann, Josef ... 68–70, 81
Nohejlová-Prátová, Emanuela ... 34
Novák, Luděk ... 18, 22, 23, 38, 46, 57, 61
Novotná, Dorota ... 22
Novotná, Miroslava ... 125
Novotný, Vojtěch ... 22
Nowakowski, Janusz Ferdynand ... 108
Obrtel, Jan ... 125
Oehlenschläger, Adam ... 81
Oldřich (postava z RK) ... 97
Olga Nikolajevna, velkokněžna ... 31, 33
Palacký, František ... 7–10, 15, 17, 25, 27, 47, 66, 72–75, 104, 135, 138, 139, 143
Pařízek, Josef ... 132, 133
Páta, František ... 82
Patočka, František ... 63
Patočková, roz. Hampeisová, Johanna ... 63, 75, 76
Pellegrini, Filippo (Filipp) ... 85
Pellegrini, Francesco (Franz) ... 85, 86
Pellegrini, Giovanni (Johann) ... 84, 85, 145
Petera, František ... 127
Petr I. Veliký ... 114
Petrová, Eva ... 46
Píša (rámař a pozlacovač) ... 44, 52
Pogodin, Michail Petrovič ... 8, 9, 14, 29–32, 77
Polívka, Eduard ... 70, 89
Popov, Alexandr Nikolajevič ... 46, 47
Preis, Pjotr Ivanovič ... 9
Prek, Ksaver ... 66
Presl, Jan Svatopluk ... 74, 75, 98
sv. Prokop ... 9, 114
Přecechtěl, Josef Rupert ... 98, 99
Pštross, Josef ... 22
Pštrossová, Kateřina ... 22
Puchmajer, Antonín Jaroslav ... 98, 99, 145
Purkyně, Jan Evangelista ... 10, 84, 104, 106, 108
Pypin, Alexandr Nikolajevič ... 9, 13
Quaisser, Josef ... 48
Rafizová (Rafiz), Dagmar ... 81
Reich (obyvatel Hořiněvsi) ... 112
Reitharová, Eva ... 18, 23
Rieger, František Ladislav ... 8, 10, 90, 104, 133
Rittersberg, Ludvík ... 12, 33, 68
Rohn (tiskař) ... 98
sv. Roch ... 74, 75
Rokos, Jan ... 29
Rościszewski z Rościszewa, Adam Junosza, hrabě ... 65, 66
Ruben, Christian ... 142
Rubeš, František Jaromír ... 89, 98
Rudolf II. ... 97, 114
Rybářová, Irena ... 110, 111
Řeháček, Alois ... 100
Řehák, Josef ... 111
Řehula, Antonín ... 58, 94
Řezníček, Vácslav ... 17
Salmonová, Radana – viz Hamsíková, Radana, roz. Salmonová
Seidan, Tomáš (Thomas) ... 80, 90
Seidan, Václav Jan (Wenzel Johann) ... 81, 83, 85, 88–90
Seidl, Václav ... 72
Seifert, Jiří ... 112

Senefelder, Alois Jan František ... 28
Schier, Franz – viz Šír (Schier), František
Schlägerová-Hellichová, Hermína ... 72
Schollar, Franz ... 42
Schreyer, Karel ... 95
Schulz, Antonín ... 104
Schulz, Josef ... 100, 105
Schwarz, Jan ... 89
Skrejšovský, František ... 81, 102
Sladkovský, Karel ... 95, 96, 104
Slánský, Bohuslav ... 56
Slapnička, Jan ... 102
Slavíková, Marie ... 105
Slavoj (postava z RK) ... 97
Slunečko, Radek ... 42
Smetana, Bedřich ... 111, 145
Sojka, Jan Erazim ... 9, 12
Speranskij, Michael Michailovič, hrabě ... 30, 67
Spolnvind, Ignaz ... 6
sv. Spyridon (Spiridon) ... 74, 75
Srezněvskij, Ismail Ivanovič ... 9, 12, 61
Sršeň, Lubomír ... 57
Stamatović, Pavel ... 72, 74, 75
Střemcha, Bohumil ... 113, 135, 146
Stulz – viz Štulc, Václav Svatopluk
Sucharda, Stanislav ... 112, 146
Svačina, Hanuš ... 109
Svoboda, Karel ... 142
Svoboda Navarovský, Václav Alois ... 13
Šafařík, Pavel Josef ... 7–10, 13–15, 17, 25, 27, 29–31, 50, 65, 66, 68, 72–75, 98, 135, 136, 138, 139, 143, 157
Šafařík, Vojtěch ... 134, 140
Šíma, J. ... 40
Šír (Schier), František ... 38, 46, 48, 58–61, 66, 71, 72, 74, 76, 78, 82, 83, 86, 91–94, 98, 112, 145
Šiškov, Alexandr Semjonovič ... 25, 31
Škoda, Jan Karel ... 106
Šmíd, Václav ... 70, 80, 83
Šohaj, František ... 106
Šollín, Josef ... 129, 157
Šrůtek, Josef A. ... 95
Štelcar Želetavský ze Želetavy, Jan ... 128–130, 132, 133, 146, 157
Štenc, Jan ... 43, 56
sv. Štěpán ... 127
Štěpánek, Jan Nepomuk ... 53
ze Šternberka, Jaroslav ... 15, 142
ze Šternberka, Kašpar Maria, hrabě ... 7, 13, 17, 98
Šťovíček, František ... 135
Štulc, Václav Svatopluk ... 17, 72, 75, 76, 108
Štúr, Ľudovít ... 74, 75
Tatiščev, Dmitrij Pavlovič ... 13, 14, 26, 30, 31
Tepplar (Teplar, Teplár), Anton ... 65, 66, 77
Thersítés (postava z Iliady) ... 10
Thun-Hohenstein, Leopold Lev (Leo), hrabě ... 30
Tinus, Bedřich (Fridrich) ... 103, 104
Tkadlík, František ... 27, 42, 58
Toman, Prokop ... 77, 85
Tomášek, Václav Jan ... 71
Tomek, Jindřich ... 19, 52
Tomek, Václav Vladivoj ... 47
Toužimský, Josef Jan ... 77
Trenkwald, Josef Matyáš ... 36
Trmalová, Olga ... 56, 125
Trojan, Alois Pravoslav ... 72
Ullmann (Ulmann), (Vojtěch) Ignác (Hynek) ... 85, 105
Ulrich, Jindřich ... 115
Urban, Jiří ... 113, 135
Urban, Josef – viz Urban, Miloš
Urban, Miloš ... 116, 117
Ustrjalov, Nikolaj Gerasimovič ... 15
Uvarov, Sergej Semjonovič ... 15, 33, 129
sv. Václav ... 39, 45, 73–75, 104
Václav II. ... 9, 47, 56, 130
z Valdštejna, Albrecht Václav Eusebius, kníže ... 114, 115
z Valdštejna, Arnošt, hrabě ... 22
z Valdštejna, Arnoštka, hraběnka ... 22
Vaněk, Norbert ... 13, 42
Vilím, Jan ... 76
Vilímek, Jan ... 106
Villani, Karel Drahonín Maria, svobodný pán ... 74–76
Vinařický, Karel Alois ... 6, 65, 75, 76, 106
sv. Vít ... 22, 46
Víták, Antonín Konstantin ... 17, 102, 103
sv. Vladimír ... 15, 17, 18, 30, 33, 34, 37, 54, 59–61, 63, 66–71, 78, 80, 82, 85, 91, 92, 93, 95, 97, 100, 109, 110, 112, 136, 145
Vlaslav (postava z RK) ... 45, 97
Vlhová, Hana ... 127
Vocel, Jan Erazim ... 72
Volavka, Vojtěch ... 18, 46
Vrchotka, Jaroslav ... 10
Vrťátko, Antonín Jaroslav ... 16, 29, 111, 135, 136, 139, 140
ze Všehrd, Viktorin Kornel ... 8, 32, 36
Vurm, Bohumil ... 125
Wagner, Antonín Pavel ... 82, 86, 103–105, 111, 115, 146
Wagner, František ... 82, 104
Weber, J. J. ... 91
Weibezahl, R. ... 98, 99
Weitenweber, Vilém ... 111
Wessely (Veselý), Josef Eduard ... 80
Wildner, Alois ... 92, 93
Wójcicki, Kazimierz Władysław ... 77
Wolf, Karel ... 111
Wurzbach, Constant von ... 85, 86, 91
Záboj (postava z RK) ... 17, 82, 97, 102, 104, 105
Zach, František ... 74
Zákrejs, František ... 47, 109
Zap, Karel Vladislav ... 74–76
Zbyhoň (postava z RK) ... 97
Zelený, K. ... 111
Zelený, Václav ... 106
Zíbrt, Čeněk ... 19, 42, 43, 53
Ziegler, Jan Liboslav ... 13
Zítek, Josef ... 105
Zóilos (řecký filozof) ... 128
Zwicker (dragoun) ... 6
Žirjajev, Alexandr ... 33
Županský, Vladimír ... 104

12. Summary

Lubomír Sršeň

Contributions to knowledge about Václav Hanka‘s personality

The aim of the study is to reveal via historical and art historical methods secrecy of the puzzling and problematic personality of Václav Hanka, who has been considered the world leading falsifier in the field of literary history. Václav Hanka (born on 10 June 1791 in Hořiněves in East Bohemia, died on 12 January 1861 in Prague) became the first professional worker of the Czech National Museum in 1819, which was founded just a year before. He worked there mainly as a library administrator but he also administered the archive, prehistory and numismatics collections. He and his wife Barbora dwelled in the museum building (located first near the Prague Castle, then in the centre of Prague).

Already while studying, Václav Hanka became an enthusiastic Czech patriot. Together with some other patriots he endeavoured – in a spirit of Romantic nationalism – to save and enhance the Czech language and nascent Czech nation, as a longlasting Germanization of provincial Bohemia, pushed forward by the Habsburgs, made it advantageous for the German speaking population. That way Hanka became one of the most famous exponents of the Czech national revival. As a young man he composed poems and songs; thanks to his multilingual knowledge, mainly Slavic languages, he acted as a translator and philologist, furthermore as a literature historian, he discovered and published forgotten treasure of Czech literature. He corresponded vividly with historians and literary scientists from many Slavic countries, and thanks to that he gathered respectable collections of contemporary Slavic literature. He admired mainly Russia (though he never visited the country) and he later became addicted to Slavophilism and Panslavism. He was named an ambassador of all the Slavs in Prague, and he won considerable fame, strengthened by his membership of notable scientific corporations throughout the whole of Europe, as well as by many honours. He was awarded orders and commemorative rings mainly by the Russian emperors. Hanka became the most renowned for his discovery of the fragmentary Old Czech manuscript in the East Bohemian town Dvůr Králové nad Labem on 16th September 1817. The so-called Manuscript of Dvůr Králové, reporting itself as from the 14th century, contains several lyrics of a high poetic value. Uncannily, another Old Czech manuscript appeared a year after discovering of the latter, dating from the 10th century. It contained the epic Libušin soud (The Judgement of Lubussa) painting an old Czech myth about the princess Lubussa verdict on the two contending Vladykas (brothers). As it was later ascertained, the aforementioned manuscript came from the West Bohemian castle Zelená Hora, so it got its name the Manuscript of Zelená Hora. Both these famous manuscripts (commonly marked with an abbreviation RKZ) raised pride in history among the Czechs and inspired some new distinguished literary, musical and art works, and thus they strengthened and accelerated emancipation and forming of the modern Czech nation in the 19th century. Still throughout Hanka’s life, the calls occurred claiming the RKZ to be the forgeries. As a potential falsifier Václav Hanka was mainly accused, however, some of his friends were suspected, too. They were: the writer Josef Linda, the notable linguist Josef Jungmann, the poet Václav Alois Svoboda, the educated priest Antonín Marek and others. None of them ever admitted the falsification of the RKZ. The aim of professor T. G. Masaryk and other scientists to prove their forgery elicited a turbulent dispute over the very age of the RKZ to break out in Bohemia in 1886. That way the most extensive and dramatic professional contestation started up that the world literature history knows. There are mentioned five thousand polemical articles and books published mainly in Czech and German but also in other languages. The controversy did not end during the 19th century and again it was revived in two waves in the 20th century. The most current intensive research project was devoted to the RKZ at the turn of 1960s and 1970s. Leading experts on relevant humanities took part in it. Simultaneously, a laboratory research made by the team lead by the historian and writer Miroslav Ivanov took place. The research concluded with a statement that the RKZ were counterfeited in the beginning of the 19th century. Václav Hanka and his friend František Horčička, a highly educated painter, were pointed at as the most suspected persons. Nevertheless, clear evidence against them was not found. An interest in the RKZ dropped after the previous upheaval although a number of queries rested unanswered. Since that time, leading Czech historians have had no fancy for dealing with this high capacity and complicated problem. The only Czech Manuscript Society, founded in 1932 and reactive since 1989, assembled from interested professionals and amateurs, continues to advocate the Mediaeval origin of the RKZ, impugns a regularity of the hitherto researches, publishes new papers on the RKZ, and appeals to their next survey.

A Lubomír Sršeň return to the suspected Václav Hanka case tries to find a more real view on Hanka’s character, abilities and opinions. In doing so, Sršeň compares the testimony of the written sources to so far little used iconography sources. He collates the contemporary correspondence or memorial statements, often quite contradictory, and by their critical examination he draws the profile of the man, made up of positive and negative traits. He concludes that Hanka who accounted himself to be an illustrious scientist missed the needed education for such a reputation. After gymnasium, which Hanka passed just to avoid military service, he came to Prague University. Without finishing the compulsory three-year preparing philosophy course he began to study law. He tried to continue with this in Vienna in a year, and then again in Prague. Studying did not deeply amuse him, not even he passed a rigorous examination. He did not get the Doctorate, then. He did not study linguistics or other fields necessary for the future career at the Prague University. He attained the necessary professional knowledge through self-teaching and thanks to private tuition and contacts with the excellent philologist Josef Dobrovský. Hanka became an autodidact who had a relatively capacious knowledge but also dramatic gaps and inadequacies within his attainments. He was a sort of an enthusiastic and extremely efficient dilettante who managed plenty of activities at the same time, whose achievements, however, miss

the necessary professional parameters. Hanka never learned patient and accurate scientific work, neither did he accept its unwritten ethic rules. He was willing to do anything for lofty patriotic aims; he considered all means for this purpose to be sacred. He might think that a weak person (or nation) is allowed to use pious lies and impostures in case of emergency. He was proud of becoming a respected scientist regarded as a successor to the celebrated Josef Dobrovský from a rural herdsman with goats and sheep in a small number of years. Too fast a career and a lack of self-criticism impressed his character quite woefully. Hanka was an exceedingly conceited and egoistic man who loved narcissistically all outward manifestations appreciating his merits. On the other hand, he thought of every criticism of him as unrighteous. He was honestly convinced about the utility of his work, about his love of the motherland, as well as about his merits for the Czech nation, his goodness, and he strove to make this image of himself consistent with reality. Hanka's character was objectionable and he was not a man of firm principles, but provided he did harm to somebody or something, this was caused by his naivety rather than by his ill will. It does not seem to be realistic to regard him to be the especially refined and sly man, which those who seek a forger of the RKZ see him as.

Undoubtedly, as the trustee Hanka handled the monuments and collections very often in an absolutely unsuitable and incompetent way, which has already been proven many times. He did not do that because of malicious intent; he certainly believed that doing that he was helping his nation. Most likely, he was not able to realize that he not only damaged the authenticity of the monuments but also did his motherland a disservice.

The iconographic sources, i.e. Hanka's portraits, supplement the idea of his questionable individuality. Among a large number of them, Sršeň follows in detail the oldest of Hanka's portraits and its pendant counterpart, the portrait of his wife Barbora (see picture No. 1 and 2). Antonín Machek, the most excellent portraitist of the Biedermeier era, painted the two oil paintings. Both of them belong to the most interesting and top portraits among the collections of the Czech National Museum, and they have been exhibited and reproduced many times. Despite that, little was known about them up to now. Sršeň succeeded to learn that the portrait of Hanka was painted still when he was a single man, most likely in the first half of 1821. His wife Barbora's portrait was painted additionally as a counterpart only after another 5 years, in 1826, when Hanka was already married. Only the name of Machek is on the male portrait, whilst the female portrait has got the full signature with the name of a painter and the year of completing the work. Sršeň has found that Hanka's portrait went through some changes. He succeeded in identifying all the things painted in the foreground of the image and in finding the time, when Hanka had got them. Then he reconstructed a chronology as Hanka got the supplements done by Machek onto the portrait. Sršeň hypothetically presumes the original form of the "still-life" in front of Hanka's right hand (img 12). He is certain that a copy of the Russian epos The Word About Igor's Regiment from 1821 laid on the right, whilst on the left, he supposes, used to be painted Hanka's first publication of the Manuscript of Dvůr Králové from 1819. The year 1821, when Hanka published the depicted Russian epos, signed secretly also a year, when Hanka's portrait was painted. The painter later inserted the other new things at least four times: in 1823, 1833, 1836 and 1842 (see imgs 13–16). The facsimile of the page 14 of the Manuscript of Dvůr Králové belonged to the most interesting accessories beside the two Russian medals, the Russian St. Vladimir Order and the commemorative rings. Karl Hennig made the precisely true facsimile in a 1:1 proportion toward the source document with the technique of lithography (img 8). Machek placed one of the facsimile copies upon Hanka's portrait to the place, where formerly might have been painted the printed edition of the same manuscript (img 7). Hanka seemed to like to add also other attributes of his glory. There was not left any other place on the painting – and the painter Machek died in 1844. The picture reflects very well Hanka's character, mainly his male vanity. The pendant effigy of the wife Barbora differs from the husbands' portrait as much as a man's world differed from a woman's in the 19th century. The portrait of childless Barbora masterly describes the romantic and melancholic personality of the lady, who spent her serene but unfulfilled life under the shadow of her successful and well-known husband. Both Machek's portraits had an errant fate. One of the heirs of Hanka's spouses even carried the paintings to Russia, from where they got back only thanks to lucky chance. In chapter four, Sršeň included them in the catalogue that contains Hanka's illustrations at the head position. The list of the catalogue involving 59 items subsumes the entire up to now found pictures of V. Hanka of varied art techniques from 1821 until these days (img 18–90). There are 14 prototypes among the effigies established still during Hanka's life, counting 31 items, thus 14 surely authentic portraits. Hanka ordered those mainly on his own and he sat for a model in the creation of them. It concerns the portraits listed in the 4th chapter in inventory No. II under the numbers 1, 2, 7–9, 16, 17, 21, 23, 25, 27–29 and 31 (see imgs 18, 19, 24–26, 36, 37, 41, 43, 45, 48, 49). There are uncommonly many authentic effigies of V. Hanka – only monarchs could boast about a larger number of original portraits at that time. This shows evidence of Hanka's inordinate craving for self-presentation. Also the number of Hanka's derived effigies, made just after his death is large. It indicates Hanka's huge popularity at the turn of the 1850s and 1860s. That favour was shocked in 1880s, when Hanka began to be suspected of forgery. There was a heavy decrease of new portraits and only several arose in the 20th century. Nowadays Hanka more likely attracts attention by his mysterious, little investigated character full of puzzle and dark suspicion. No wonder that he has became recently even a character of adventure comics (imgs 89–90).

Sršeň adds an interesting case to the drawn out conception of Hanka's personality in the chapter "Václav Hanka a Wenceslaus Hankonides". There is the miniature Renaissance portrait, dated 1570, showing an unknown man at the age of 35 within the National Museums collection (imgs 91–101). It was once cut out of a greaseproof sheet of an unknown Czech hymnbook. Sršeň found out that someone did over the original Renaissance painted circle frame a larger oval cameo and appended the fake Latin name

"*WENC: HANKONIDES: DE ZELETAWY:"* (i.e. Václav Hanků of Želetava, whereas *"Hanků"* means *"Mr. Hanka's son"*) above the Latin indication of the age. A picture was then inserted into the gilded wooden frame from the end of the 18th century. A striking resemblance between the names points out Václav Hanka to be the author of this mystification. It has even proven that, in 1852, Hanka bought for the museum library a Czech book from 1588, where the name of an otherwise nearly unknown Václav Hanků ze Želetavy is printed in only one space. A suspicion that Hanka "composed" the fictive portrait of his Renaissance namesake to evoke the impression of appreciable old age of his parentage, prospectively of some distant ancestor has been especially strong in this case. Sršeň reached a hypothesis that Hanka really initiated the deceitful composition. Most probably it was a painter Jan Dvořáček (1825–1898), who made the painter's arrangement including the scribal annex under Hanka's leading (imgs 105–106). Dvořáček decorated one copy of the RKZ printing with gouache illustrations on behalf of Hanka in 1852. Dvořáček probably helped Hanka also with a reconstruction of one damaged manuscript from the museum library at that time. It was the Latin-German-Czech dictionary from 1470. The newly painted initial "A" (with thronging Christ) was pasted in the dictionary halfway through the19th century and a little monk figure was sketched in onto the bordure (img 102). The painter copied the initial from another museum's manuscript and Hanka tossed in the missing text on the reverse of the addition (img 103). Both the feigned portrait of Václav Hanků of Želetava and reconstructed mediaeval manuscript give evidence that Hanka did not mind wilful interferences into original monuments. However, it is obvious that these modifications, which Hanka provoked without doubt by himself, were not made in such a particular way so as not to be revealed.

Also the case described in the 6th chapter illustrates how Hanka airily (culpably we would say today) manipulated authentic monuments. Sršeň asks a question whether the Manuscript of Dvůr Králové has got the same appearance as it had in 1817, when Hanka found it. He comes to a surprising answer: not only did Hanka retrace some words in the text (what is known and what he admitted), but he also changed substantially the shape of the seven manuscript's initials. Sršeň thinks that the initials looked plainer in the time of the discovery, which agrees with mediaeval manuscripts of small format. Most likely, the initials were drawn by a pen with coloured inks and they were not gilded. Hanka had decorated them with extra thick gold leaves only before he presented the Manuscript of Dvůr Králové to the library of the National Museum on the 28. 1. 1822. On the occasion, he also had the free parchment leaves finely bound (already for the second time!). Sršeň starts with the fact that there were uncovered two or three layers of colours within the initials letters, their quadrate frames and ornamental trailing and that the gilding of initials quadrate boxes carries memories of renovations. He confronted this with the initials description, recorded in 1844 (by P. J. Šafařík), 1851 (by V. B. Nebeský) and 1861 (by A. J. Vrťátko). The descriptions differ on initial letters colouring. This shows clearly that the initial letters of Manuscript of Dvůr Králové changed colour in the time when the manuscript already belonged to the collection of the museum library, concretely, in the course of Hanka's life. Most likely, Hanka did the first colour modification of letters on his own in conjunction with gilding their boxes to give the scarce relic a proper ceremonious character. He erased the original trailing (perhaps acanthine leaves) and replaced them with the present, the shape of which is unusual, quite elemental. The blue colour was used to retrace the letter "N" on page 14 (formerly red, then green) during the second (last) colour change, apparently implemented by the painter Jan Dvořáček in 1852. At the same time, the letter "N" was retraced with blue paint also on several facsimiles of the page 14 that decorated various prints of manuscripts of Dvůr Králové and Zelená Hora, which Hanka dedicated to the museum's library. The blue paint of the letter "N" on the original of the Manuscript of Dvůr Králové was identified as so-called Prussian blue during chemical research led by Antonín Bělohoubek in 1886. That paint has been produced only since the beginning of the 18th century so its presence on the Manuscript of Dvůr Králové was argued as the evidence of a new, modern origin of the manuscript. This suppositious argument, applied again during the research of the team of Miroslav Ivanov, disdained the fact that the blue colour makes the last, youngest layer of the letter "N". Sršeň documented that the Prussian blue was added to the manuscript till 1852, by which means he nullified the relevance of the most often used proof of the falsity of the Manuscript of Dvůr Králové. The new findings do not tackle a problem, what is the real age of the Manuscript of Dvůr Králové. Sršeň proves, however, that Hanka infringed the manuscripts form after its discovery, scil. both, before 1822 and in 1852. Doing that Hanka irresponsibly and seriously damaged its authenticity. Nevertheless, he did it surely bona fides to "improve" the valued historical work. Not only this flagrant case, but also the other previous conclusions show that Hanka must not be seen as an ingeni-ous and sophisticated falsifier who would have managed to create the highly authentically looking Manuscript of Dvůr Králové. The same as in science, also in the field of falsification Hanka was only a dilettante, an amateur on a higher level, who "improved" authentic monuments in a low-end and easily revealing way led by a noble effort to help the nascent Czech nation.

Translated by Milena Sršňová

13. Resümee

Lubomír Sršeň
Beiträge zum Erkennen der Persönlichkeit des Václav Hanka

Die Studie bemüht sich, vermittels historischer und kunsthistorischer Methoden, das Geheimnis der mysteriösen und problematischen Persönlichkeit des Václav Hanka, der als einer der weltweit größten Fälscher in der Literaturgeschichte angesehen wird, zu enthüllen. Václav Hanka (geboren am 10. Juni 1791 in Hořiněves, einem Dorf in Ostböhmen, gestorben am 12. Januar 1861 in Prag) wurde 1819 erster professioneller Mitarbeiter des tschechischen Nationalmuseums – gegründet ein Jahr zuvor in Prag. Bis zum

Ende seines Lebens arbeitete er hier vor allem als Verwalter der Bibliothek, aber auch des Archivs und der prähistorischen, historischen und numismatischen Sammlungen. Mit seiner Frau Barbara hat er auch im Museumsgebäude (zuerst in Burgnähe und dann im Prager Zentrum) gewohnt. Schon als Student war er ein begeisterter tschechischer Patriot. Im provinziellen Böhmen, wo die von den Habsburgern lange Jahre durchgesetzte Germanisierung die deutsch sprechende Bevölkerung bevorzugte, bemühte er sich zusammen mit einigen weiteren Patrioten, im Sinne des romantischen Nationalismus um die Rettung und den Aufschwung der tschechischen Sprache sowie des emporstrebenden tschechischen Volkes. Er wurde somit zu einem der bekanntesten Vertreter der tschechischen nationalen Wiedergeburt. In jungen Jahren schrieb er Gedichte und Lieder, dank seiner Fremdsprachenkenntnisse, vor allem der slawischen, arbeitete er als Übersetzer und Philologe und als Literaturhistoriker und Editor entdeckte und veröffentlichte er vergessene Schätze alter tschechischer Literatur. Mit Historikern und Literaturwissenschaftlern aus vielen slawischen Ländern unterhielt er einen regen Briefkontakt; dank dem er im Museum einen beachtlichen Fonds zeitgenössischer slawischer Literatur zusammentrug. Seine Bewunderung galt vor allem Russland (auch wenn er dort niemals war) und mit der Zeit verfiel er dem Slawophilismus und Panslawismus. Man bezeichnete ihn als Gesandten aller Slawen in Prag und er gewann ein beachtliches Renommee, gestärkt durch die Mitgliedschaft in führenden wissenschaftlichen Korporationen ganz Europas und durch zahlreiche Auszeichnungen. Orden und Brillant-Gedenkringe bekam er vor allem von den russischen Zaren. Am berühmtesten wurde Hanka durch seinen Fund eines altböhmischen Manuskripts am 16. September 1817 in Königinhof an der Elbe (Dvůr Králové nad Labem). Die sog. Königinhofer Handschrift, die Zeichen des Manuskriptes aus dem 14. Jahrhundert aufweist, enthält einige Liedertexte von hohem dichterischem Wert. Ein Jahr nach dieser Entdeckung kam in Prag unter mysteriösen Umständen eine weitere altböhmische Handschrift, die sogar ins 10. Jahrhundert fällt, zum Vorschein. Sie enthielt die Komposition Libussas Gericht – eine alte böhmische Sage über die Beilegung des Streits zweier Männer durch die Fürstin Libussa. Später wurde festgestellt, dass die Handschrift von Schloss Grünberg (Zelená Hora) in Westböhmen stammte, und so wurde sie die Grünberger Handschrift genannt. Diese beiden berühmten Handschriften – in Böhmen mit dem Kürzel RKZ bezeichnet (wie sie auch im Deutschen bezeichnet sind, denn ein deutsches Äquivalent gibt es nicht), riefen bei den Tschechen einen Stolz auf die eigene Geschichte hervor, wurden zur Inspiration für bedeutende neue Werke in der Literatur, Musik und Kunst und stärkten und beschleunigten den Prozess der Emanzipation und der Formung des modernen tschechischen Volkes im 19. Jahrhundert.

Noch zu Hankas Lebenszeiten wurden Stimmen laut, die behaupteten, dass die RKZ Fälschungen sind. Als potentioneller Fälscher wurde vor allem Václav Hanka genannt, aber Verdacht fiel auch auf einige seiner Freunde: den Schriftsteller Josef Linda, den bedeutenden Sprachwissenschaftler Josef Jungmann, den Dichter Václav Alois Svoboda, den gebildeten Priester Antonín Marek und weitere. Keiner von ihnen hat sich jedoch jemals zur Fälschung der RKZ bekannt. 1886 entbrannte in Böhmen ein stürmischer Streit um das wirkliche Alter der RKZ, hervorgerufen durch die Bemühungen des Universitätsprofessors T. G. Masaryk und weiteren Wissenschaftlern, deren Fälschung zu beweisen. Somit kam es zu dem wohl umfangreichsten und dramatischsten Streit in Fachkreisen, wie ihn die Literaturgeschichte in der Welt bisher nicht kannte. Es wird angeführt, dass ihm ungefähr fünftausend polemische Artikel und Bücher gewidmet wurden, publiziert vor allem in Tschechisch und Deutsch aber auch in anderen Sprachen. Der Streit ist im 19. Jahrhundert nicht beigelegt worden und entflammte noch einmal im 20. Jahrhundert in zwei Wellen. Die bisher letzte intensive Aufmerksamkeit der Forscher galt den RKZ an der Wende der 60er und 70er Jahre des vergangenen Jahrhunderts. Beteiligt daran waren führende Spezialisten entsprechender humanitärer Bereiche. Parallel dazu verlief eine Erforschung im Labor, dessen Team unter Leitung des Schriftstellers und Historikers Miroslav Ivanov arbeitete. Die Forschung wurde mit der Feststellung abgeschlossen, dass RK sowie RZ Fälschungen vom Beginn des 19. Jahrhunderts sind. Als die am meisten verdächtigten Personen bezüglich der Fälschungen wurden Václav Hanka und dessen Freund, der hochgebildete Maler František Horčička genannt. Eindeutige Beweise gegen sie konnten jedoch nicht gefunden werden. Obwohl viele Fragen unbeantwortet blieben, ging das Interesse an den RKZ nach dieser Feststellung merklich zurück. Seit dieser Zeit verspüren führende Vertreter der tschechischen Geschichtswissenschaften keine allzu große Lust, sich erneut mit dieser umfangreichen und allzu komplizierten Problematik zu befassen. Nur die Tschechische Gesellschaft für Handschriften (Česká společnost rukopisná), gegründet 1932 und erneut tätig seit 1989, die interessierte Fachleute und Laien vereint, hört nicht auf, den mittelalterlichen Ursprung der RKZ zu verteidigen, stellt die Regularität bisheriger Forschungen in Zweifel, publiziert neue fachliche Abhandlungen über die RKZ und ruft zu deren weiteren Erforschung auf.

Lubomír Sršeň kehrt zur Person des verdächtigten Václav Hanka zurück, um eine objektivere Vorstellung von seinem Charakter, seinen Ansichten sowie Fähigkeiten zu bekommen. Dabei vergleicht er Zeugenschaften aus schriftlichen Quellen sowie aus bisher wenig genutzten ikonografischen Quellen. Durch Vergleichen zeitgenössischer Aussagen in Korrespondenz oder Memoiren, oft sehr gegensätzlich, und deren kritische Beurteilung erstellt er ein Profil dieses Menschen, zusammengesetzt aus positiven und negativen Zügen. Er kommt zu dem Schluss, dass Hanka für die Stellung eines hervorragenden Wissenschaftlers, für den er sich selbst hielt, keine erforderliche professionelle Bildung hatte. Nach dem Gymnasium, das Hanka absolvierte, um dem Armeedienst zu entgehen, ging er zum Studium an die Prager Universität. Den drei Jahre dauernden Vorbereitungskurs Philosophie beendete er nicht und begann Jura zu studieren. Nach einem Jahr versuchte er das Studium in Wien fortzusetzen und im darauf folgenden Jahr war er wieder in Prag. Das Studium machte ihm nicht allzu viel Spaß, er beendete es nicht mit dem Rigorosum. Den Doktortitel bekam er also nicht. Er studierte an der Prager Universität weder Sprachwissenschaften noch andere für seinen

künftigen Beruf nützliche Fächer. Erforderliche Fachkenntnisse gewann er nur durch Selbststudium und dank privater Kontakte sowie Konsultationen bei dem hervorragenden Linguisten Josef Dobrovský. Hanka wurde somit Autodidakt, der über ein relativ umfangreiches Wissen, aber auch überraschende Lücken und Mängel in der Bildung verfügte. Er war der Typ des begeisterten und unwahrscheinlich leistungsfähigen Diletanten, der jede Menge Aktivitäten gleichzeitig meistert. Seine Leistungen weisen jedoch nicht die erforderlichen professionellen Parameter auf. Nie hat er es gelernt, mit Ausdauer und Präzision wissenschaftlich zu arbeiten und niemals hat er sich die ungeschriebenen ethischen Normen der wissenschaftlichen Arbeit zu eigen gemacht. Für erhabene patriotische Ziele war er bereit, alles zu tun, für diesen Zweck waren ihm alle Mittel heilig. Wahrscheinlich war er der Ansicht, dass ein schwacher Mensch (bzw. ein schwaches Volk) in der Not auch fromme Lügen und Betrug gebrauchen konnte. Er war stolz darauf, dass aus einem Schaf- und Ziegenhirten innerhalb weniger Jahre ein anerkannter Wissenschaftler wurde, der man als Nachfolger des berühmten Josef Dobrovský ansah. Eine allzu schnelle Karriere und unzureichende Selbstkritik hatten fatale Auswirkungen auf seinen Charakter. Hanka war ein über die Maßen eitler und egoistischer Mensch, der narzisstisch alles liebte, was die Schätzung seiner Verdienste betraf. Andererseits empfand er jedwede Kritik an seiner Person als ungerecht. Er war voll überzeugt von der Nützlichkeit seiner Arbeit, seiner Liebe zur Heimat, seinen Verdiensten um das tschechische Volk sowie seiner Gutherzigkeit und war bestrebt, dass diese Vorstellung von sich, auch der Wirklichkeit gleich kam. Hankas Wesen war problematisch und er war kein Mann fester Grundsätze. Sofern er jedoch jemandem oder einer Sache Schaden zufügte, geschah das eher aus Naivität als aus bösem Willen. Dass er ein außerordentlich raffinierter und heimtückischer Mensch gewesen wäre, wie es diejenigen behaupten, die in ihm den Fälscher der RKZ sehen, scheint nicht der Wahrheit zu entsprechen. Hanka manipulierte häufig auf völlig ungeeignete und unzulässige Weise mit den ihm anvertrauten schriftlichen Denkmälern und Sammlungsgegenständen. Das wurde in vielen Fällen bereits nachgewiesen. Das war keine böse Absicht bei ihm, eher ging er wohl davon aus, dass er damit nur seinem Volk helfe. Wahrscheinlich war er überhaupt nicht in der Lage, sich darüber klar zu werden, dass er damit nicht nur der Echtheit der Kunstdenkmäler, sondern auch seiner Heimat schadete.

Diese Vorstellung von seiner problematischen Persönlichkeit ergänzen auch die ikonografischen Kunstdenkmäler – also Hankas Porträts – sehr gut. Von dessen großer Anzahl widmet sich Sršeň dem ältesten Porträt von Hanka und dessen Pendant, dem Porträt seiner Ehefrau Barbora (vgl. Abb. Nr. 1 und 2) sehr ausführlich. Es handelt sich um die Ölgemälde von Antonín Machek, dem bedeutendsten tschechischen Porträtmaler aus der Biedermeierzeit. Beide Porträts gehören zu den interessantesten und besten in den Sammlungen des tschechischen Nationalmuseums und werden oft ausgestellt und reproduziert. Trotzdem war bisher nicht allzu viel über diese beiden Porträts bekannt. Sršeň gelang es festzustellen, dass Hankas Porträt zu Zeiten gemalt wurde, als Hanka noch ledig war, wohl in der ersten Jahreshälfte 1821. Erst nach fünf Jahren, 1826, als Hanka schon verheiratet war, ist als nachträgliches Pendant das Porträt seiner Frau Barbora gemalt worden. Während das Frauenporträt mit Macheks Namen und Jahreszahl signiert ist, ist auf dem Männerporträt nur der Name des Malers. Sršeň stellte fest, dass Hankas Porträt einige Änderungen erfahren hat. Es ist ihm gelungen, alle im Vordergrund des Gemäldes gemalten Gegenstände zu identifizieren und festzustellen, wann Hanka sie erhalten hat. Dann rekonstruierte er die chronologische Folge, in der Hanka sie von Machek auf dem Porträt ergänzen ließ. Das ursprüngliche Aussehen des „Stillebens“ vor Hankas Rechten nimmt er hypothetisch nur an (Abb. 12). Während sicher ist, dass rechts neben Hankas rechter Hand – geschmückt mit einem einzigen Ring am Ringfinger – der Druck des russischen Epos „Wort über das Regiment Igor“ aus dem Jahr 1821 lag, so nimmt er an, dass links Hankas erste Ausgabe der Königinhofer Handschrift aus dem Jahr 1819 abgebildet war. Die Jahreszahl 1821, als Hanka die Abbildung des russischen Epos herausgeben ließ, bezeichnete gleichzeitig versteckt auch das Jahr, als Hankas Porträt gemalt wurde. Später hat der Maler mindestens vier Mal immer weitere Gegenstände hinzugefügt: in den Jahren 1823, 1833, 1836 und 1842 (siehe Abb. 13–16). Neben zwei russischen Medaillen, dem russischen Orden des hl. Wladimir und Gedenkringen gehörte das Faksimile der 14. Seite der Königinhofer Handschrift zu den interessantesten. Dieses ausgesprochen getreue Faksimile, im Verhältnis 1:1 zum Original fertigte 1829 in Prag Karl Hennig mit der Technik einer Lithografie (Abb. 8). Einen der Drucke klebte Machek an der Stelle auf Hankas Porträt, wo ursprünglich höchstwahrscheinlich die gedruckte Ausgabe dieser Handschrift war (Abb. 7) abgebildet war. Es hat den Anschein, dass Hanka gerne weitere Attribute seines Ruhms hinzumalen ließ. Nach 1842 war auf dem Gemälde allerdings schon kein Platz mehr – und 1844 starb der Maler Machek. Das Gemälde sagt sehr überzeugend etwas über Hankas Charakter aus, vor allem über seine männliche Eitelkeit. Das Pendant seiner Ehefrau Barbora unterscheidet sich von dem Porträt ihres Mannes so, wie sich die Welt der Männer von der Welt der Frauen im 19. Jahrhundert unterschied. Das Porträt der kinderlosen Frau Barbora widerspiegelt meisterhaft die romantisch melancholische Persönlichkeit der Frauen, die ihr ruhiges, aber unerfülltes Leben im Schatten ihres erfolgreichen und berühmten Mannes verbringen. Die beiden Machek- Porträts hatten ein recht abenteuerliches Schicksal. Einer der Erben des Ehepaars Hanka hat sie sogar nach Russland genommen und von dort sind sie nur dank eines glücklichen Zufalls 1898 wieder nach Prag gelangt. Sršeň hat sie ins 4. Kapitel an die Spitze des Katalogs gegeben, der die Ikonografie von Václav Hanka enthält. Das Verzeichnis des Katalogs mit seinen 59 Posten, beinhaltet alle bisher ermittelten Abbildungen von Hanka, alle künstlerischen Techniken, ab 1821 bis zur Gegenwart (Abb. 18–90). Unter den noch zu Lebzeiten Hankas entstandenen Porträts, verzeichnet unter 31 Posten, befinden sich insgesamt 14 Prototypen, also 14 garantiert echte Porträts. Diese hat sich in der Mehrzahl der Fälle Hanka selbst bestellt und saß bei ihrer Entstehung Modell. Es handelt sich um Porträts, angeführt im 4. Kapitel, Verzeichnis Nr. II unter den Zahlen 1, 2, 7–9, 16, 17, 21, 23, 25, 27–29 und 31 (vgl.

Abb. 18, 19, 24–26, 36, 37, 41, 43, 45, 48, 49). Authentische Abbildungen von Václav Hanka gibt es ungewöhnlich viele – mit einer noch größeren Zahl an Originalporträts konnten sich zu dieser Zeit wohl nur Herrscher rühmen. Auch das zeugt von Hankas übermäßigem Verlangen nach eigener Präsentation. Groß ist auch die Anzahl an Hankas abgeleiteten Porträts, die kurz nach seinem Tod entstanden sind. Das belegt Hankas außergewöhnliche Popularität an der Wende der 50er und 60er Jahre. Erschüttert wurde diese erst in den 80er Jahren des 19. Jahrhunderts, als Hanka der Fälscherei verdächtigt wurde. Die Zahl neuer Porträts ging stark zurück und im 20. Jahrhundert entstanden nur noch wenige. Zu Beginn des 21. Jahrhunderts erregt Hanka eher durch seine geheimnisvolle, wenig erforschte Persönlichkeit voller Rätsel und dunkler Verdächtigungen Aufmerksamkeit. Kein Wunder, dass er in letzter Zeit auch zu einer Komiksfigur (Abb. 89–90) geworden ist.

Im Kapitel Václav Hanka und Wenceslaus Hankonides ergänzt Sršeň die geschilderte Vorstellung von Hankas Persönlichkeit durch eine interessante Begebenheit. In den Sammlungen des Nationalmuseums gibt es ein Renaissance-Miniaturporträt eines unbekannten Mannes im Alter von 35 Jahren, versehen mit der Jahreszahl 1570 (Abb. 91–101). Einstmals ausgeschnitten aus einem Pergamentblatt eines unbekannten böhmischen Liederbuches. Sršeň stellte fest, dass irgendwer den ursprünglich gemalten runden Renaissancerahmen mit einem größeren ovalen Medaillon übermalt und über die lateinischen Altersangaben des Porträtierten auch dessen fiktiven lateinischen Namen geschrieben hat: *„WENC: HANKONIDES: DE ZELETAWY:“* (im Tschechischen würde das so heißen: *Václav Hanků ze Želetavy*, wobei der Familienname *Hanků*, *Sohn des Herrn Hanka* bedeutet). Das Bild wurde dann in einen kleinen goldenen Holzrahmen vom Ende des 18. Jahrhunderts gelegt. Die auffällige Ähnlichkeit der Namen weist auf Václav Hanka als den Urheber dieser Mystifikation hin. Es gelang sogar nachzuweisen, dass Hanka im Jahr 1852 für die Museumsbibliothek ein tschechisches Buch aus dem Jahr 1588 kaufte, wo der Name des ansonsten nicht näher bekannten Václav Hanků ze Želetavy an einer Stelle abgedruckt ist. Der Verdacht, dass Hanka das fiktive Porträt seines Namensvetters aus der Renaissance „hinzu komponierte“, um so den Eindruck eines beachtlichen Alters seines Geschlechts, bzw. der Existenz irgendeines entfernten Vorfahren zu erwecken, ist in diesem Falle besonders stark. Sršeň kam zu der Hypothese, das Hanka die betrügerische Komposition wirklich initiiert hat. Unter seiner Leitung hat höchstwahrscheinlich der Maler Jan Dvořáček (1825–1898) die Änderungen am Gemälde sowie die schriftlichen Ergänzungen ausgeführt. Er war es auch, der 1852 für Hanka ein Exemplar der RKZ-Ausgabe mit Gouache-Illustrationen (Abb. 105, 106) verzierte. Dvořáček war es wohl auch, der Hanka zu dieser Zeit mit der Rekonstruktion einer beschädigten Handschrift aus der Museumsbibliothek half. Es ging um ein Lateinisch-deutsch-tschechisches Wörterbuch aus dem Jahr 1470, in das wahrscheinlich irgendwann um die Mitte des 19. Jahrhunderts eine neu gemalte Initiale A (mit thronendem Christus) geklebt wurde und auf der Bordüre die hinzu gemalte kleine Figur eines Mönchs (Abb. 102). Der Maler hat die Initiale aus einer anderen Handschrift des Museums kopiert und Hanka hat rückseitig in die Ergänzung den fehlenden Text (Abb. 103) geschrieben. Wie das falsche Porträt des Václav Hanků ze Želetavy, so zeugt auch die rekonstruierte mittelalterliche Handschrift davon, dass Hanka vor einem beliebigen Eingreifen in das Original eines Denkmals nicht zurückscheut. Eines ist jedoch klar, die Änderungen, die Hanka zweifellos selbst initiiert hat, sind nicht so sorgfältig ausgeführt, dass man sie nicht entdecken könnte.

Über Hankas leichtsinnigen (aus unserer Sicht sträflichen) Umgang mit echten Denkmälern zeugt auch der im 6. Kapitel dieser Studie geschilderte Fall. Sršeň stellt sich die Frage, ob die Königinhofer Handschrift das gleiche Aussehen hat, wie 1817, als Hanka sie entdeckte. Und er kommt zu einer überraschenden Antwort: nicht nur, dass Hanka nach dem Fund der Handschrift einige Wörter im Text nachgezogen hat (wie er selbst zugab und wie allgemein bekannt), sondern wesentlich auch das Aussehen seiner sieben Initialen geändert hat. Sršeň geht davon aus, dass die Initialen zur Zeit des Fundes viel einfacher gestaltet waren, wie es mittelalterlichen Handschriften kleinen Formats entspricht. Sie waren wahrscheinlich nur mit Feder und farbiger Tinte gezeichnet und nicht mit Gold verziert. Mit ungewöhnlich starken Goldblättern hat Hanka sie wohl erst verziert, bevor er die RK am 28. 1. 1822 der Bibliothek des Nationalmuseums widmete. Bei der Gelegenheit ließ er auch lose Pergamentblätter der RK (schon zum zweiten Mal seit dem Fund!) in einen neuen Schmuckeinband binden. Sršeň ging von der Tatsache aus, dass in den Buchstabeninitialen, in deren quadratischen Rahmen sowie in der Rankenverzierung zwei bis drei Farbschichten festgestellt wurden und die Vergoldung ihrer quadratischen Felder trägt Spuren von Erneuerung. Er konfrontierte das mit der Beschreibung der Initialen, die in den Jahren 1844 (von P. J. Šafařík), 1851 (von V. B. Nebeský) und 1861 (von A. J. Vrťátko) angefertigt wurden. Diese Beschreibungen decken sich bei der Schilderung der Farbigkeit der Buchstaben in den Initialen nicht. Das zeigt klar, dass zu Zeiten, da die Handschrift schon in der Sammlung der Museumsbibliothek war, konkret zu Hankas Lebzeiten, die Buchstaben in den Initialen der RK ihre Farbe geändert haben. Die erste farbliche Änderung der Buchstaben hat wahrscheinlich Hanka selbst im Zusammenhang mit der Vergoldung ihrer kleinen Felder ausgeführt, um dem seltenen Denkmal einen entsprechenden festlichen Charakter zu verleihen. Damals hat er auch die ursprüngliche Rankenverzierung entfernt (wahrscheinlich Akanthusblätter) und sie durch die jetzige, recht primitiv ausgeführte, ersetzt. Bei der zweiten (letzten) farblichen Veränderung, die wahrscheinlich 1852 erfolgte und wohl vom Maler Jan Dvořáček stammt, wurde beim Nachziehen des Buchstaben N auf S. 14 (ursprünglich rot, dann grün) blaue Farbe verwendet. Zur gleichen Zeit wurde der Buchstabe N auch in einigen Faksimiles der Seite 14 mit blauer Farbe überzogen, die verschiedene Exemplare der RKZ schmückte, die Hanka der Museumsbibliothek schenkte. Die blaue Farbe im Buchstaben N des RK-Originals wurde bei einer chemischen Untersuchung durch Antonín Bělohoubek im Jahr 1886 als sog. Berliner Blau bestimmt. In Anbetracht dessen, dass diese Farbe erst seit Beginn des 18. Jahrhunderts hergestellt wird, ist deren Vorhandensein auf den RK später als Beweis für ein neuzeitliches Entstehen der RK angeführt

worden. Dieser angenommene Beweis, der erneut auch bei der Untersuchung durch das Team von Miroslav Ivanov verwendet wurde, übersah die Tatsache, dass die blaue Farbe im Buchstaben N erst die letzte, die jüngste Schicht bildet. Indem Sršeň bewies, dass das Berliner Blau erst 1852 in die RK übertragen wurde, annullierte er die Gültigkeit eines der häufigsten Beweise für die Falschheit der RK. Die neue Feststellung löst allerdings nicht die Frage des wirklichen Alters der RK – das bleibt auch weiterhin unklar. Sršeň belegt jedoch, dass Hanka in das Aussehen der RK nach ihrem Fund markant eingegriffen hat (wie vor dem Jahre 1822, so im Jahre 1852). Dadurch hat Hanka auf unverantwortliche und grobe Weise deren Echtheit verletzt. Dabei hat er das sicher in der guten Absicht getan, dadurch das wertvolle Denkmal „zu verbessern". Nicht nur dieser himmelschreiende Fall, aber auch alle vorhergegangenen Schlüsse zeugen davon, dass in Hankas Person kein genialer und raffinierter Fälscher zu sehen ist, der in der Lage wäre, sehr echt wirkende RK herzustellen. So wie in der Wissenschaft war Hanka auch im Bereich der Fälschung nur ein Dilettant auf höherem Niveau, der auf recht einfache und relativ leicht aufzudeckende Weise echte Denkmäler „verbesserte", geleitet von der edlen Absicht, dem aufstrebenden tschechischen Volk zu helfen.

Übersetzt von Marianne Horáková